

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

HUSITSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Charita ČR, její poslání, činnost a vize v současné české společnosti

Charity CR, Mission, Activities and Vision in Contemporary Czech Society

Diplomová práce

Vedoucí práce:

Autor:

Mgr. Tereza Cimrmannová, PhD.

Bc. Martina Mossóczy

Praha 2016

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala paní Mgr. Tereze Cimrmannové, Ph.D. za vedení této práce a také ředitelům charit, zástupcům církve, svým spolupracovníkům a dalším za řadu inspirativních podnětů. Připojuji rovněž poděkování své rodině a přátelům za jejich podporu.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci: „Charita ČR, její poslání, činnost a vize v současné české společnosti“ zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu. Souhlasím s tím, aby tato diplomová práce byla umístěna v Ústřední knihovně UK a používána k studijním účelům.

V Praze dne 27. 6. 2016

Bc. Martina Mossóczy

Anotace

Úvodní část mé práce vymezuje pojem charita a související pojmy, první kapitola formuluje základní teoretická východiska charitativní práce. Následující kapitola pak stručně shrnuje proměny charitativní praxe v českém a evropském prostředí v historickém kontextu od starověku do konce 20. století dle vybraných kritérií. Cílem čtvrté kapitoly je popsat stávající činnost Charity ČR jako poskytovatele sociálních služeb, pátá kapitola vymezuje některá specifika charitativní práce v kontextu dialogu teologie a sociální práce. Empirická část zjišťuje formou semistrukturovaných rozhovorů s řediteli profesionálních charit, na základě obsahové analýzy a zúčastněného pozorování, jaký je specifický profil charitní pomáhající praxe, který dává jejich činnosti dlouhodobou orientaci a nezaměnitelné místo na trhu sociálních služeb.

Annotation

Introductory part of my work delimits concept of charity and concepts related to it, the first chapter formulates fundamental theoretical basis of charitable work. Next chapter briefly summarizes changes of charity practice in Czech and European setting from antiquity to the end of twentieth century according to chosen criteria. The aim of the fourth chapter is describing present activity of Charity of the Czech Republic as a provider of welfare services, the fifth chapter delimits some specifics of charity work in the context of dialogue between theology and social work. Empirical part tries to find out (by the form of semi-structured interviews with directors of professional charities, in the basis of content analysis and by the participating observation), what is the specific character of charitable helping practice that gives to its activity long-term orientation and an unmistakable position at welfare services market.

Klíčová slova

Charita, sociální práce, teologie, sociální služby, poslání, dilemata

Keywords

Charity, social work, theology, social services, mission, dilemmas

Navrhuji tedy, abychom založili bratrstvo charity, jehož členové by se starali o nuzné podle určitého plánu. Střídavě navštíví chudé a nemocné. Přinesou jim jídlo, zametou světnici, opatří nemocné, řeknou jim několik povzbuzujících slov, připraví je na svatou zpověď a svaté přijímání.

Vilém Hunermann: Svatý Vincenc de Paul

OBSAH DIPLOMOVÉ PRÁCE:

Úvod	10
1. Charita – vymezení a základní kontext	
1.1 Charita jako pojem	11
1.2 Charita - původ a význam termínu	12
2. Biblicko - teologická východiska charitativní práce	
2.1 Charitativní práce ve Starém a Novém zákoně	14
2.1.1 Sociální étos Starého zákona	14
2.1.2 Sociální étos Nového zákona	16
2.2 Charitativní práce v církevních dokumentech	18
2.2.1 Sociální nauka církve	18
2.2.2 Gaudium et spes	19
2.2.3 Deus charitas est	20
2.3 Charitativní práce jako součást praxe církve	22
2.4 Vymezení charitativní práce z pohledu teologie	25
3. Charitativní praxe v historickém kontextu	
3.1 Charitativní práce ve starověku	28
3.1.1 Období apoštolských obcí ..	28
3.1.2 Období pronásledování křesťanů	30
3.1.3 Období po získání politické svobody	31
3.2 Charitativní praxe ve středověku	33
3.2.1 Období klášterů, špitálů a měšťanských aktivit	33
3.2.2 Hnutí chudoby a komunalizace chudinské péče	36
3.3 Charitativní praxe v novověku do konce 19. století	38
3.3.1 Období reformace a protireformace	38
3.3.2 Dopady Francouzské revoluce a osvícenství	39
3.3.3 Nové formy charitativní práce v 19. století	40
4. Novodobá historie Charity v českém prostředí	
4.1 Katolická charita ve 20. století	43
4.1.1 Činnost do roku 1989	43
4.1.2 Činnost po roce 1989	45
4.1.3 Vznik nadnárodních charitních struktur	47
4.2 Charita ČR na počátku 21. století	48

4.2.1	Poslání a organizační struktura	48
4.2.2	Charita jako poskytovatel pomoci	50
4.2.3	Finanční a materiální zajištění	52
5.	Charitativní práce jako dialog teologie a sociální práce	
5.1	Sociální práce jako inspirace pro charitativní práci	55
5.2	Modely charitativní práce s ohledem na metodiku a řízení	57
5.3	Etika a spirituální rozměr v charitativní práci	59
5.3.1	Důstojnost člověka	59
5.3.2	Celostní přístup a spiritualita	60
5.3.3	Kodex charity ČR	62
5.4	Specifika charitativní práce s cílovými skupinami	63
5.4.1	Volba cílových skupin a forem pomoci	63
5.4.2	Kvalita sociálních služeb	64
5.4.3	Služby sociální péče	65
5.4.4	Služby sociální prevence	66
5.4.5	Sociální poradenství	67
5.5	Charitativní pracovník, jeho výběr a kompetence	69
5.5.1	Profesionalita a pozorné srdce	69
5.5.2	Ukotvení v křesťanské víře	72
5.6	Úskalí a dilemata charitativní práce	73
6.	Poslání, činnost a vize Charity ČR v 21. století očima ředitelů charit	
6.1	Vymezení problému	75
6.2	Cíle a úkoly	77
6.3	Metody a metodika šetření	77
6.4	Charakteristika zkoumaného vzorku	78
6.5	Výsledky průzkumu a jejich interpretace	79
7.	Diskuse	83
	Závěr	86
	Seznam použitých zdrojů	84
	Seznam příloh	94

Seznam použitých zkratk

ADCH – Arcidiecézní charita

CE - Caritas Europa

CI - Caritas Internationalis

ČBK – Česká biskupská konference

ČKCH – Česká katolická charita

ČR – Česká republika

ESF – Evropské strukturální fondy

EU - Evropská unie

HMP – hlavní město Praha

CHČR – Charita Česká republika

KCHČR – Kodex Charity Česká republika

MPSV – Ministerstvo práce a sociálních věcí

MV – Ministerstvo vnitra

MZ – Ministerstvo zdravotnictví

NNO – nestátní neziskové organizace

NZ – Nový zákon

SQSS – Standardy kvality sociálních služeb

SZ – Starý zákon

Úvod

Cílem mé diplomové práce je zjistit, jakým způsobem charitní organizace se samostatnou právní subjektivitou reflektují a veřejně definují své poslání, činnosti a vize v současné české společnosti. Jako studentka magisterského oboru sociální a charitativní práce a především jako člověk s osmiletou pracovní zkušeností na pozici koordinátorky sociálních služeb ve farní charitě (středně velké organizaci s 12 registrovanými službami a zhruba stovkou zaměstnanců) si opakovaně kladu otázku, zda současné charitní organizace jako poskytovatelé registrovaných sociálních služeb ještě vidí sami sebe jako nositele teologické, popřípadě historické tradice a hodnot. Zda reflektují své poslání jako specifické a pokud ano, v čem tato specifika spatřují ve vztahu k sociální práci. Jsem si plně vědoma, že ve své práci nemohu postihnout výše uvedenou problematiku v celé šíři, práce si také neklade za cíl detailní analýzu dat vědeckými metodami. Úvodní část mé práce vymezuje klíčové pojmy a formuluje základní teoretická východiska charitativní práce. Dílčími cíli práce je pak stručně shrnout proměny charitativní praxe v českém a evropském prostředí v historickém kontextu od starověku do konce 20. století dle vybraných kritérií, popsat stávající činnost Charity ČR jako poskytovatele sociálních služeb (zvláště pro Prahu, Středočeský a Ústecký kraj) a vymezit specifika charitativní práce v kontextu dialogu teologie a sociální práce. V empirické části zjišťuji formou semistrukturovaných rozhovorů s řediteli charit, na základě zúčastněného pozorování a obsahové analýzy, jaký je specifický profil charitní pomáhající praxe, který jí dává dlouhodobou orientaci a nezaměnitelné místo na trhu sociálních služeb. Vzhledem k rozsáhlosti tématu se soustředuji na farní charity působící na profesionální úrovni v rámci Arcidiecézní charity Praha. Průzkum si rovněž klade otázku, zda jsou stávající formy charitní pomoci cílenou volbou nebo spíše důsledkem legislativních či jiných podmínek v současné české společnosti, zda ředitelé farních charit vnímají v současnosti nové výzvy a možnosti pro budoucí činnost Charity ČR a to jak vlastní organizace, tak Charity jako celku.

1. Charita, vymezení pojmu a základní kontext

1.1 Charita jako pojem

Termín *charita* je v současném českém prostředí používán poměrně volně. Matoušek ve Slovníku sociální práce pod tímto heslem uvádí: „*Křesťanská láska k bližnímu projevující se pomocí poskytovanou lidem v nouzi. Katolická církev použila tohoto slova k označení své novodobé instituce poskytující sociální péči. Výraz charitativní organizace je synonymem pro dobročinné organizace*“.¹ Běžně je u nás tento pojem užíván v období tzv. první republiky. Nejstarší známý doklad o jeho použití pro pomáhající praxi pochází dle Doležala z dnes již nedostupného spisu P. Ludvíka Bláhy *Několik kapitol z dějin naší charity*, napsaného krátce před rokem 1921. Rieglerův *Slovník naučný* z roku 1862 zná pro církevní pomáhající praxi pouze francouzský pojem *charité* a latinský *caritas*.² Ottův slovník naučný z roku 1892 uvádí heslo *caritas* s významem: „*čistá láska křesťanská, též lidumilství, soucit a milosrdnost, jmenovitě při obsluze nemocných*“.³ Heslo uvádí jako alternativní formu čtení a psaní i variantu *charitas*, ke které se později čeština přiklonila a po odstranění koncovky ji využila právě pro označení institucionalizované církevní sociální práce. Pro potřeby této diplomové práce je pojmem *charita* zamýšlena organizace Charita Česká republika. Charitativní práce bude uvažována jako církevní pomáhající praxe v jejím základním kontextu, tedy jako produkt dialogu křesťanské teologie a sociální práce.

Charita Česká republika (dále v textu Charita ČR), do roku 2006 známá pod názvem Česká katolická charita (dále ČKCH), je nezisková humanitární organizace zřízená římskokatolickou církví, konkrétně Českou biskupskou konferencí (dále ČBK) na území České republiky (dále ČR). Jde aktuálně o největšího nestátního poskytovatele zdravotnických a sociálních služeb v ČR. Hlavní náplní její činnosti je pomoc potřebným v ČR, kromě toho organizuje humanitární pomoc a dobročinné programy pro zahraničí. Organizace je členem celosvětového sdružení katolických charit Caritas Internationalis. Vnitřně se Charita ČR člení na 10 subjektů s vlastní právní subjektivitou a to 6 diecézních charit, 2 arcidiecézní charity, Řeckokatolickou charitu a Českou katolickou charitu – Domovy duchovních a řeholnic. Diecézní charity se pak vnitřně člení na oblastní, městské

¹ MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*, 2003

² Rieglerův „Slovník naučný“ in DOLEŽEL, J. *Teoretické ukotvení církevní sociální práce na pozadí obecných a českých charitních dějin až po encykliku Deus caritas est*,

³ Ottův slovník naučný in DOLEŽEL, J. *Teoretické ukotvení církevní sociální práce na pozadí obecných a českých charitních dějin až po encykliku Deus caritas est*,

nebo farní organizace s rozličnými variantami samostatnosti a organizovanosti.⁴ Počátky charitní činnosti v naší zemi jsou spojovány s olomouckým arcibiskupem dr. Antonínem Cyrilem Stojanem a P. Ludvíkem Antonínem Bláhou a datují se k roku 1922, kdy byl ustanoven nejprve *Svaz charity* v Olomouci a poté v Brně. V září 1928 pak oba svazy společně založily *Zemské ústředí Svazu charity v zemi moravsko-slezské*. Novodobé historii Charity ČR a jejímu současnému fungování se blíže věnuje čtvrtá kapitola této práce.

1.2 Charita, původ a význam termínu

Dle Doležala navazuje dnešní pojem charita na latinský termín *caritas*, který je sám odvozen od adjektiva *carus*. Adjektivum *carus* bylo používáno ve významu drahý (finančně), cenný, vzácný, milý, milovaný, oblíbený. U Cicera je *caritas* používáno jako výraz pro všeobjímající lásku k lidstvu, která představovala důležitý prvek stoické nauky. Borgmann uvádí, že termín *charitas* byl od dob Isidora ze Sevilly († 636) kladen do souvislosti s řeckým *charis*, který znamená milost nebo dar. Je možné, že lexikální tvar *charitas* vznikl sloučením latinského *caritas* a řeckého *charis* záměrně, aby se podtrhl charakter darovanosti a tím nezištnosti křesťanské lásky.⁵

Biblicko křesťanská lexikální linie slova charita vede k latinskému *caritas* od hebr. kořene *AHB* přes řeckou skupinu *agapé-agapan-agapésis*. Přitom *AHB* pokrývá ve Starém zákoně širokou paletu odstínů lásky – kromě vztahu partnerského či manželského označuje také lásku uvnitř rodiny, mezi nadřízenými a podřízenými nebo mezi přáteli. Na úrovni *AHB* vystupuje do popředí vědomí etického závazku, vyjádřené patřičným způsobem jednání. Význam lásky se svým etickým závazkem k druhým nás přivádí k oblasti lásky k bližním, která je chápána nejen jako projev přirozené humanity a solidarity, ale jako vzorec jednání nařízený Hospodinem a zdůvodněný událostmi z vlastních dějin.⁶ Výraz *agapé* použili pro překlad hebrejského kořene *AHB* do řečtiny již židovští překladatelé Starého zákona v LXX. *Agapé* bylo použito v protikladu k *éros* jako výraz pro méně afektivní lásku. Obdobně jako kořen *AHB* ve Starém zákoně, má výraz *agapé* široký význam v Novém zákoně. Označuje jak vztah k nějaké blízké osobě, tak vztah k nepříteli, ale také vztah mezi mužem a ženou. Termín *agapé* je použit i v Ježíšově odpovědi na otázku, jaké z

⁴ www.charita.cz

⁵ DOLEŽEL, J. *Teoretické ukotvení církevní sociální práce na pozadí obecných a českých charitních dějin až po encykliku Deus caritas est*. 2001.

⁶ DOLEŽEL, J. *Teoretické ukotvení církevní sociální práce na pozadí obecných a českých charitních dějin až po encykliku Deus caritas est*, 2011.

Božích přikázání je největší, když říká, že po prvním přikázání milovat Boha, je druhým přikázáním: „*Miluj bližního svého, jako sebe sama*“.⁷ V této souvislosti jasně vyvstává i rozdílné vnímání lásky ve Starém a Novém zákoně. Doležal k tomu říká: „*Za zmínku stojí pořadí a váha, jaké Ježíš přiděluje oběma tvářím lásky. Láska k Bohu je prvotní a od člověka nevyžaduje nic menšího než jej celého (srov. Dt 6,5). Mírou lásky k Bohu je tedy úplnost a celostnost. V tomto smyslu je to láska bez míry. Láska k bližním však svou míru má. V souladu s židovskou střízlivostí Ježíš požaduje lásku k bližním, jejíž mírou je láska k sobě samému. Jak důležitým tématem je tato bipolarita lásky pro psychický i duchovní vývoj osobnosti obecně a fungování v prostředí pomáhajících profesí speciálně, objevuje v posledních 30 letech zejména psychologie*“.⁸

Zvěřina ve svém výkladu pojmu *charis* vychází z listů apoštola Pavla a jeho žáků, kde je toto slovo nejčastěji používáno. V pavlovských listech znamená *charis* kromě *milost* také *dílek* nebo *přání milosti*. Představuje lásku člověka, tedy také praktický čin lásky, jakým je sbírka pro chudé v jeruzalémské obci (viz 1 Kor 16,3; 2 Kor 8,1-9). *Charis* představuje ale také lásku Boží a to především jako moc, pomoc účastné lásky Boha Otce. Zvěřina nachází v Novém zákoně dvě základní výpovědi o lásce: Janovské pojetí (*agapé* viz 1Jan 4,8) a Pavlovské pojetí (*charis* viz 2Kor 13,13). Na rozdíl od Jana Pavel neříká, že Bůh je láska, ale že se jako láska projevuje.⁹ Pro pojem *charis* je tedy odpovídajícím překladem *milost* nebo *milosrdná láska*, zatímco pojmu *agapé* lze rozumět především jako lásce přátelské. Tyto významové nuance mají konkrétní důsledky i pro chápání charitativní činnosti křesťanů, jak se pokusím ukázat v následujících kapitolách.

⁷ BIBLE. *Písmo svaté Starého a Nového zákona*. Ekumenický překlad, Mk 12,31a

⁸ DOLEŽEL, J. *Teoretické ukotvení církevní sociální práce na pozadí obecných a českých charitních dějin až po encykliku Deus caritas est*,

⁹ ZVĚŘINA, J. *Teologie agapé*, 1992

2. Biblicko - teologická východiska charitativní práce

Tato diplomová práce se dotazuje mj. po návaznosti současné činnosti Charity ČR na teoretická východiska charitativní praxe – ta stojí na křesťanských základech, tedy na Písmu a tradici. Již Bible upravuje sociální solidaritu nejen v otázkách proč, ale také kdo, o koho a jak má tuto solidaritu projevit. Papežské encykliky ve 20. století a na začátku 21. století pak interpretují tato biblická východiska v kontextu místa a doby, tedy také pro současnost. Písmo a tradice nám pak společně pomáhají pojmenovat některé základní znaky charitativní práce. V této kapitole se tedy krátce zastavím u biblických kořenů pomáhající praxe ve Starém a Novém zákoně (zvláště v evangeliích) a poté u jejich interpretace v papežských encyklikách. Další podkapitola popisuje dopad vybraných teologických teorií na církevní praxi. V závěru nabídnu některá dostupná vymezení základních znaků charitativní práce.

2.1 Charitativní práce ve Starém a Novém zákoně

2.1.1 Sociální étos Starého zákona

Bible nepracuje s pojmem sociální problém, hovoří však často například o chudých. Hebrejská slova *raš*, *dal*, *ebjon*, *ani* používaná k označení situace chudoby zahrnují mnoho dimenzí. Vztahují se na materiální nedostatek a tedy osoby, které jím trpí, ale také na aspekty jako nemoc, hlad, útlak či ponižování. Pojmem chudý tedy můžeme označit osoby v tehdejší společnosti marginalizované a strádající sociálními problémy v širokém slova smyslu. Starozákonní Izrael byl agrární společností a byl závislý na fungování rodinných vztahů. Sociální nouze tedy vznikala zvláště tehdy, pokud došlo k ohrožení těchto dvou základních pilířů – vlastnictví půdy a rodiny. Za tradičně nejvíce ohrožené byly považovány sirotci a vdovy, které nepožívaly v tehdejší společnosti právní status. K chudým v širším významu slova se počítali rovněž staří lidé, kteří byli odkázáni na zabezpečení svými dětmi a dále sociálně integrovaní cizinci, hebr. *gér* (Lv 19,34; Dt 10,18n), dnešním jazykem osoby se statusem uprchlíka, tedy vyhnání z vlasti hladem či válkou, kteří se rozhodli na území Izraele trvale usadit, na rozdíl od cizinců migrujících přes Izrael, hebr. *nokrí*. V užším slova smyslu patřili mezi chudé drobní rolníci, kteří se

v důsledku zadlužení mohli ocitnout v existenční závislosti na druhých, nebo nádeníci, kteří nevlastnili žádný majetek a žili v existenční nejistotě.¹⁰

Péče o chudé byla v izraelské společnosti rozložena mezi více subjektů. Starý zákon (dále SZ) se v tomto smyslu na několika místech zmiňuje o závazku krále (např. Jer 22,15-16; Ž 72,2-4, 12-14) nebo o povinnosti dobře situovaných Izraelců (např. Př 19,17). Zajímavou instancí byla sociální kritika proroků, kteří neodvozovali svůj mandát od žádné společenské skupiny a byli tedy zcela nezávislí na společenské moci. Zejména proroci Ámos, Micheáš, Ozeáš a Izajáš, žijící v 8. stol. př. Kr. nekompromisním způsobem pranýřují útlak a vykořisťování chudých, vdov a sirotků jako zločin, který volá o trest k Bohu (např. Am 3,9-15; 4,1-4; 5,7-12; Oz 12,2.8n; Mi 2,1-10; 3,3; 6,10-12; Iz 1,16- 17.21-23; 3,13-15; 5,1-24).

SZ na rozdíl od Nového zákona reaguje na lidskou nouzi pomocí právních opatření. Nejstarší právní normy formulovala tzv. *Kniha smlouvy* (Ex 20,22 -23,33), kde vedle předpisů vztahujících se k ritu bohoslužby najdeme i předpisy sociální. Péče o potřebné se tak ocitá na stejné úrovni důležitosti jako péče o správné kulticko-rituální jednání. Sociální předpisy dále zahrnuje nejrozsáhlejší sbírka zákonů *Deuteronomium* sepsaná na konci období králů, tedy v 7. stol. př. Kr. Rovněž pozdější *Zákon svatosti* (Lv 17-26) formulovaný v době babylonského zajetí, který z logiky věci zdůrazňuje více kultické prvky, nezapomíná na přikázání lásky k bližním (19,11 - 18). Zvláštní právní ochrany tedy požívali staří lidé (Ex 20,12; 21,15; Dt 27,16; Lv 19,3; 20,9), vdovy a sirotci nesměli být utlačováni (Ex 22,21-24; Dt 27,19), asimilovaní cizinci měli požívat stejná práva jako domácí obyvatelé (Lv 24,22; Nu 15,15) a vrstva nádeníků byla chráněna předpisem o vyplácení mzdy (Dt 24,14-15). Důležité byly také zákony na ochranu otroků, zvláště ustanovení, že po odpracování šesti let musí být propuštěni na svobodu (Ex 21,2-11; Dt 15,12-18). SZ rovněž přináší první sociální daň – neboli předpisy o desátkách. Desátky byly nástrojem financování pouti do hlavního chrámu. Ten měl být každý třetí rok celý rozdělen v místní komunitě potřebným – levitům, kteří nemohli vlastnit půdu, dále již zmíněným cizincům, vdovám a sirotkům.¹¹ Současným jazykem lze tedy říci, že celá třetina státních příjmů měla sloužit zabezpečení sociálně slabých skupin obyvatelstva a to na základě přímé společenské solidarity, tedy bez byrokratického přerozdělování. Starý zákon však formuloval i normy, které měly preventivní funkci a zasahovaly do ekonomických procesů tak, aby k sociální nouzi vůbec nedocházelo. V tomto smyslu stojí

¹⁰ DOLEŽEL, J. in MARTINEK, M. a kol. *Praktická teologie pro sociální pracovníky, 2010*

¹¹ DOLEŽEL, J. in MARTINEK, M. a kol. *Praktická teologie pro sociální pracovníky, 2010*

za zmínku především fungování dlužního systému zakazující úročení či omezující výši zástavy tak, aby se nedotkla životně důležitých prostředků dlužníka (Dt 23,20-21). Institut dlužní amnestie byl znám i v dalších zemích starého Orientu, jednalo se však obvykle o nepravdivý akt, jehož cílem bylo odlehčení agrární společnosti. Deuteronomium přináší pravidelnou a tedy předvídatelnou instituci každého sedmého roku (Dt 15,1-18).

SZ formuluje, paralelně s ostatními staroorientálními kulturami, étos pomoci sociálně potřebným na základě pojmu spravedlnosti – spravedlnost vládne tam, kde se pomáhá slabým a ohroženým k účasti na životě společnosti. Také představa, že pomáhat chudým k jejich právům je zvláštní závazek společenských elit, je společným přesvědčením staroorientálních kultur. Izrael však přináší novou motivaci či legitimizaci péče o chudé a tím je odkaz na vlastní historii (Ex 22,20; Dt 10,19). Izraelité znali úděl utlačovaných a uprchlíků, jsou tedy vyzýváni k empatii. K této motivaci se přidává navíc Boží osvobozující intervence (Dt 24,17-18). Izraelská tradice zahrnuje nejen prožitek strádání a nouze, ale i zkušenost změny, záchrany či spásy. *Zákon svatosti* (Lv 17-26) obohacuje pluralitu motivačních zdrojů o poukázání na Boží svatost, s níž se má člověk spodobnit svou láskou k bližním i cizincům, a Izajáš 56,1-8 začleňuje téma péče o chudé do rámce přicházející Boží spásy, čímž k odkazu na minulost přidává i živé očekávání budoucnosti.¹²

2.2.2 Biblický étos Nového zákona

Také Nový zákon (dále NZ) nezná pojem sociální nouze, a pracuje s pojmem chudoby v nejširším smyslu slova. Rétorika týkající se cílových skupin pomoci se tu rozšiřuje na nemocné, slepé a chromé, posedlé demony, malomocné, celníky, hříšníky, nevěstky a další potřebné. Příchodem Ježíše Nazaretského se naplňuje starozákonní naděje na vysvobození chudých, o které hovořil prorok Izajáš (Iz 61,1-2). Tuto provázanost můžeme najít u Evangelisty Marka (Mk 1,15) nebo názorněji u Lukáše, kde na sebe Ježíš vztahuje tato prorokova slova: „*Duch Hospodinův jest nade mnou; proto mne pomazal, abych přinesl chudým radostnou zvěst; poslal mne, abych vyhlásil zajatcům propuštění a slepým navrácením zraku, abych propustil zdeptané na svobodu, abych vyhlásil léto milosti Hospodinovy*“ (Lk 4,18-19).¹³ Pro porozumění novozákonního étosu sociální práce je důležité si především uvědomit, že jádrem veřejného působení Ježíše Nazaretského byla zvěst o Božím království. Tam, kde Ježíš někoho osvobozuje od destruktivních sil – tedy

¹² DOLEŽEL, J. Bůh na straně chudých – biblické inspirace pro sociální práci in *Spravedlnost a služba*, 2006

¹³ Bible. *Písmo svaté Starého a Nového zákona*. Ekumenický překlad, 2008

v situacích, kdy slepí vidí, chromí chodí, malomocní jsou očišťováni a mrtví ožívají, tam se odehrává příchod očekávané Boží vlády mezi lidmi. Pojmy jako nemoc a utrpení jsou v evangeliích chápány holisticky – zahrnují tělesnou, psychickou, sociální a duchovní dimenzi. Do stejného kontextu patří i Ježíšovy hostiny s celníky a hříšníky, tedy s osobami na okraji společnosti, kterými boří tehdejší společenské konvence. Ježíšovo veřejné působení nezná příkrý rozpor mezi starou a novou epochou, jak o něm hovoří apokalyptika, ani z toho vyplývající pohrdání současným světem. Boží království tedy nepřichází za cenu zničení starého světa, ale jeho přetvářením – vyrůstá již v našich lidských dějinách, ovšem jen tam, kde se prosadí Boží vůle: „*Brány tohoto světa se otevírají všude tam, kde je vzýváno Otcovo jméno, kde člověk plní Otcovu vůli, kde vládne sociální spravedlnost, lidé mají nezbytné prostředky k životu, kde se realizuje odpuštění, kde jsou rozvazována pouta zla (srv. Mt 6,10-13)*“.¹⁴ V souladu s výpovědí SZ je Boží vůle život v plnosti a spravedlnosti. Ježíši Nazaretskému jde především o spolupráci na jeho programu, kterým je zvěstování Boží vlády ve společnosti slovy i praktickými činy.¹⁵ NZ přináší svědectví o Ježíšovi, jehož životní postoj se ostře odlišuje od sociálních a politických představ a chování všech skupin v tehdejší Izraeli: od zelotů důrazem na nenásilí, od farizeů solidaritou s lidmi na okraji společnosti, od esejců blízkostí lidem a univerzalitou lásky.¹⁶

Do kontextu přicházejícího Božího království náleží i Ježíšova řeč *O posledním soudu* (Mt 25,31-46). Zde je popsán nárok, který Boží království na člověka klade. Rozhodujícím kritériem kvality lidského života je právě jeho přístup k chudým, trpícím a společensky vyloučeným. Klíčová skutečnost, která rozhoduje před biblickým Bohem, je pomoc sama o sobě, v první řadě jde o člověka v nepříznivé situaci.¹⁷ V tomto smyslu se tedy biblická představa péče o potřebné, která je východiskem charitativní práce, dostává do souladu se sociální prací. Pro praxi byly z textu odvozeny tzv. *skutky tělesného milosrdenství*. Jejich seznam byl od starověku nosnou osou charitativní práce. Prvních šest skutků tělesného milosrdenství je odvozeno přímo z Mt 25,34-40: navštěvovat nemocné (visite), napájet žíznivé (poto), sytit hladové (cibo), navštěvovat vězněné (redimo), oblékat nahé (tego), ujímat se pocestných (colligo). V pobiblické době byl doplněn sedmý skutek, kterým je pochovávat mrtvé (condo). Později bylo připojeno ještě sedmero *skutků duchovního milosrdenství*: poskytnout radu, napomínat, učit, utěšovat, odpouštět, snášet a

¹⁴ POSPÍŠIL, C. In DOLEŽEL, J. *Pastorální teologie*, 2000, s. 88

¹⁵ DOLEŽEL, J. in MARTINEK, M. a kol. *Praktická teologie pro sociální pracovníky*, 2010

¹⁶ HALÍK, T. *Sociální encyklika*, 1996.

¹⁷ DOLEŽEL, J. In MARTINEK, M. a kol. *Praktická teologie pro sociální pracovníky*, 2010

modlit se. Inspiraci k tomuto výčtu najdeme opět v biblických textech, např. v blahoslavenstvích (Mt 5,3-13), řeči o životě ve společenství (Mt 18,1-35) nebo ve *Velepísni lásky* apoštola Pavla (1K 12,31-13,13).¹⁸ Zatímco SZ ještě ve vymezování okruhu bližních nepřesáhl hranice izraelského národa, NZ přináší *Podobenství o milosrdném Samaritánovi* (Lk 10,29-37). Bližní již neznamena nějaký předem daný status, ze kterého by plynulo právo a povinnost poskytnout pomoc - může nám být prostorově, geneticky, kulturně nebo nábožensky naprosto vzdálen. NZ zažitý starozákonní přístup dokonce obrací: naším bližním se stává právě ten, komu můžeme projevit pomoc a podporu. Pro první křesťany tedy byla určujícím měřítkem kvality křesťanského života víra, která se realizuje láskou (Gal 5,6). Spojení víry a lásky (*caritas*), která má mít povahu bezvýhradné služby (*diakonia*), chránilo první církevní obce před dvěma riziky: uzavřít duchovní rozměr pouze do rozměru víry, ignorovat její prosociální důsledky a stát se esoterickým společenstvím na jedné straně nebo odhlížet od pramenů víry a stát se pouhým poskytovatelem sociálních služeb na straně druhé. Obraz charitně - diakonické praxe apoštolských obcí nám poskytuje novozákonní spis *Skutky apoštolů* a blíže se mu věnuji ve třetí kapitole.

2.2 Charitativní práce v církevních dokumentech

2.2.1 Sociální nauka církve

Sociální nauka církve je dnes chápána jako svébytná disciplína v rámci teologie. Je hraniční disciplínou, tedy místem odborného dialogu teologie se sociologií, politologií, ekonomii a dalšími společenskými vědami. Čerpá také z příbuzných teologických a filozofických oborů, jakými jsou morální teologie, filozofické antropologie, biblické vědy nebo dogmatika. Metodologii sociální nauky charakterizují tři hlavní kroky: vidět, hodnotit, jednat. *Vidět* znamená analyzovat problémy společnosti, a to s pomocí empirických sociálních věd. *Hodnotit* znamená interpretovat poznanou skutečnost ve světle křesťanské nauky. Poté následuje inspirace k jednání, ke konkrétní volbě cílů a prostředků. Základním pramenem je Bible a její pojetí člověka a světa. Z biblického pohledu je člověk svobodným Božím partnerem, dokonce víc – je jeho obrazem. Podle Halíka zakazuje SZ zpodobovat Boha patrně i proto, že tu už byl autorizovaný Boží obraz, a tím byl a je člověk. Stoleté dějiny sociální nauky lze rozdělit do čtyř základních vývojových fází. První fáze zahrnuje přípravu, vznik a dopad encykliky *Rerum novarum*, kritickou konfrontaci se

¹⁸ DOLEŽEL, J. In MARTINEK, M. a kol. *Praktická teologie pro sociální pracovníky*, 2010

socialismem a liberalismem XIX. století. Druhá fáze souvisí zvláště s působením papeže Pia XI., který rozvinul klasické principy katolické sociální nauky: princip solidarity (proti vypjatému individualismu) a princip subsidiarity (proti kolektivismu, zejména marxistickému). Třetí fáze se vztahuje ke II. vatikánskému koncilu, čtvrtou fází tvoří sociální učení Jana Pavla II.¹⁹ K uvedenému bychom mohli vhodně připojit prosociální aktivity papeže Františka, který mj. 18. dubna 2016, tedy v den padesátého výročí zakončení Druhého vatikánského koncilu, zahájil rok milosrdenství. V následujících podkapitolách však krátce zmíním pouze klíčové dokumenty třetí a čtvrté fáze, které se nejvíce vztahují k tématu práce.

2.2.2 *Gaudium et spes*

Druhý vatikánský koncil v konstituci *Gaudium et spes* (1962) proklamuje solidaritu církve s lidstvem a jeho problémy slovy: „*Radost a naděje, smutek a úzkost lidí naší doby, zvláště chudých a všech, kteří nějak trpí, je i radostí a nadějí, smutkem a úzkostí Kristových učedníků, a není nic opravdu lidského, co by nenašlo v jejich srdci odezvu.*“²⁰ Konstituce *Gaudium et spes* představuje svou přesvědčivostí nový fenomén nejen mezi dokumenty II. vatikánského koncilu, ale také mezi církevními dokumenty obecně, což souvisí pravděpodobně i s výjimečnou osobou papeže Jana XXIII., který koncil svolal, byť se jeho konce nedožil. Podle Turbantiho měli na konečnou podobu *Gaudium et spes* významný názorový vliv Pavel VI. a Jan Pavel II., z nichž každý viděl těžiště konstituce v něčem jiném. Zatímco Pavel VI. zdůrazňoval dialog církve se světem, Jan Pavel II. spíše usiloval o to svět oslovit.²¹ Otevřením tématu vzájemného dialogu mezi církví a světem konstituce opouští svůj prezíravý přístup ke světu, hovoří o vzájemné pomoci či dokonce o dialogu o hodnotách. Přináší tak změnu např. tím, že se hlásí k lidské důstojnosti jako ke společnému tématu křesťanů i nekřesťanů. Svět, ať již je tímto pojmem rozuměno cokoli, je v konstituci viděn jako místo, na kterém Bohu záleží a podle toho se k němu musí chovat i církev. Jako určité nebezpečí, které encyklika zmiňuje, je přizpůsobení se světu, jako by mezi církví, resp. křesťanem a světem nebyl rozdíl. Ten je však podle Pavla VI. důležitý, protože kdo se neliší, nemá svému okolí co nabídnout. Úkolem církve je tak sice odlišení se od světa, ale ne odloučení se od něj. Církev má být současná a má se světem prolínat. Jan Pavel II. označil za jednu ze zásadních otázek konstituce přijetí pomoci

¹⁹ HALÍK, T. *Sociální encykliky*, 1996

²⁰ *Gaudium et spes*. Pastorální konstituce o církvi v dnešním světě. In *Dokumenty II. vatikánského koncilu*, 1995

²¹ TURNBANTI, 2006 In OPATRŇÝ, M. *Sociální práce a teologie*, 2012

ze strany světa. Dle papeže není možné naplnit poslání církve ve světě ve službě lidské důstojnosti, lidské společnosti a lidské činnosti, pokud nebude zároveň rozpoznávána pomoc, kterou církev ze světa přijímá. Církev není nositelkou veškeré pravdy, proto může být světem obohacována.²² Podle Skalického je naslouchání řeči světa a vnímání toho, v čem svět církvi poskytuje pomoc, zásadní podmínkou pro naplnění poslání církve ve světě, kde má být znamením jednoty mezi lidmi a Bohem. Bez porozumění světu by toto znamení nebylo srozumitelné všem.²³ Díky 44. článku konstituce můžeme říci, že je zásadním úkolem teologů vést dialog s jinými vědními obory. Konstituce *Gaudeamus et spes* vnímá lidskou práci a vědecké bádání jako skutečnosti, které mají vlastní autonomii a tu je zapotřebí poznávat, respektovat a dále rozvíjet. Tento závazek či požadavek platí také pro samotné křesťany. Pro téma této práce to např. znamená, že charitativní organizace by měly ve své pomáhající praxi reflektovat hodnoty a zákony sociální práce.²⁴

2.2.3 Deus charitas est

Jako další přelomový dokument ve vztahu k tématu této práce může být hodnocena encyklika Benedikta XVI. *Deus caritas est* (2006). Jedná se o první systematicky ucelenou teologickou reflexi charitativní praxe církve a papež se v ní mj. zabývá otázkou, jak církevní poskytovatele sociálních služeb teologicky zakotvit, propojit s podstatou křesťanství a tím přispět k jejich křesťanskému profilu. Opatrný proto považuje encykliku za vynikající příklad teologie pro charitu jako oblasti dialogu mezi teologií a sociální prací.²⁵ Benedikt XVI. shrnuje specifika charitní pomáhající praxe do třech bodů: 1. jednota mezi odbornou kompetencí a lidskostí neboli pozorným srdcem pomáhajícího, 2. nezávislost na politických ideologiích a 3. pojetí pomoci jako svědectví o Bohu beze slov, tedy nezneužití nepříznivé situace potřebného k proselytismu.²⁶ Za charitativní aktivity různých katolických organizací dle papeže vždy zodpovídá církev, a to na všech úrovních, počínaje farnostmi, přes partikulární církve, až po univerzální církev.²⁷ Vedle tématu specifického profilu charitativních organizací považuje Opatrný za důležitý také článek 16, kde papež interpretuje biblický verš: „*Kdo nemiluje svého bratra, kterého vidí, nemůže milovat Boha, kterého nevidí.*“ (1 J 4,20) v tom smyslu, že láska k bližnímu je cestou setkání s Bohem a že uzavření očí před potřebným činí člověka slepým také vůči

²² OPATRŇÝ, M. *Sociální práce a teologie*, 2013

²³ SKALICKÝ, K. 2012 In OPATRŇÝ, M. *Sociální práce a teologie*, 2013

²⁴ OPATRŇÝ, M. *Sociální práce a teologie*, 2013

²⁵ OPATRŇÝ, M. *Sociální práce a teologie*, 2013

²⁶ BENEDIKT XVI, 2006 In OPATRŇÝ, M. *Sociální práce a teologie*, 2013

²⁷ BENEDIKT XVI. *Deus caritas est*. Encyklika o křesťanské lásce, 2006. čl. 48

Bohu. Jako klíčové prvky charitní spirituality encyklika vidí víru v Boha, který je láska, a tato láska (je-li z naší strany přijata) nás následně vede k prokazování projevů lásky vůči potřebným. Dále vyzdvihuje pokoru a trpělivost coby spolehnutí se na Boha, protože on je tím, kdo jedná. Dalším prvkem je dle papeže modlitba, která je prevencí před aktivismem, protože pomáhá svěřit do Božích rukou to, co pomáhající sám nedokáže vyřešit.²⁸ K tématu bliženecké lásky dále papež dodává, že tato láska, tak jak je proklamována v Bibli, je možná a spočívá v tom, že: *„já miluji v Bohu a s Bohem také osobu, která mi není příjemná nebo kterou dokonce neznám. To se může dít jedině na základě niterného setkání s Bohem... Za hranicemi toho, jak se mi ten druhý navenek jeví, vnímám jeho vnitřní očekávání projevu lásky a pozornosti, které k němu nechávám dospět nikoli pouze prostřednictvím k tomu určených organizací, jako bych to považoval pouze za politickou nezbytnost. Já hledím Kristovými očima, a mohu dát druhému mnohem více než to, co je navenek nezbytné. Mohu ho obdarit pohledem lásky, který tolik potřebuje... Jestliže v mém životě schází kontakt s Bohem, pak mohu v druhém vidět jen druhého a nedokáži v něm uznávat Boží obraz“.*²⁹ Encyklika pak ve svých interpretacích přináší mj. otázku, nakolik je pomáhající charitní praxe spojena s požadavkem, aby ji vykonávali výhradně ti, kdo jsou ukotveni v křesťanské víře. O provázanosti křesťanské víry a bliženecké lásky hovoří Ratzinger již ve svém *Úvodu do křesťanství*. Křesťanem podle něj není konfesijní člen nějaké církve či ten, kdo se drží daných norem, ale ten, kdo se díky křesťanství stal opravdu lidským a osvobodil se k opravdové dobrotě. A princip lásky, má-li být opravdový, podle něj samozřejmě zahrnuje víru.³⁰ Obdobně promluvil také papež František na zahájení dvacátého generálního shromáždění Caritas Internationalis, když ve své homilii řekl: *„Kdo žije posláním Charity, není pouhý pracovník, ale Kristův svědek. Člověk, který hledá Krista a nechá se hledat Kristem; člověk, který miluje v duchu Kristově, v duchu nezištnosti a obdarování. Všechny naše strategie a plány budou prázdné, pokud v sobě nebudeme mít tuto lásku. Nikoli naši, ale Jeho lásku. Nebo lépe, naši lásku očištěnou a posílenou Jeho láskou“.*³¹ Tomuto tématu a dalším otázkám souvisejícím s poselstvím výše uvedených encyklik pro současnou charitativní práci se blíže věnuji v dalších kapitolách, zvláště v kapitole páté.

²⁸ OPATRŇÝ, M. *Sociální práce a teologie*, 2013

²⁹ BENEDIKT XVI., *Deus caritas est*. Encyklika o křesťanské lásce, 2006., čl. 18

³⁰ RATZINGER, K. *Úvod do křesťanství*, 2008.

³¹ *Petrův nástupce zahájil zasedání Caritas Internationalis* Dostupné na: www.radiovaticana [on line].

©2016

2.3 Charitativní práce jako součást praxe církve

První papežskou teologickou reflexí charitní pomáhající praxe je tedy překvapivě až encyklika Benedikta XVI. z roku 2006. Zatímco jiné klíčové prvky života církve, jako liturgie, výklad poselství Starého a Nového zákona, promýšlení a předávání tohoto poselství v živé tradici církve nebo vytváření právního rámce života církevních komunit jsou předmětem reflexe papežů i teologů po celá staletí, oblast pomáhání druhým se dostává do zorného pole teologie až od 2. poloviny 20. století. Je teologická reflexe sociální práce vůbec zapotřebí, když se bez ní charitativní práce tak dlouhou dobu obešla?³² Doležel přináší dva významné argumenty. Kromě rizika eroze původních ideálů, znejistění motivace a ztráty vlastního křesťanského profilu v důsledku stávající organizační a ekonomické pozice charitativní práce na trhu služeb také zdůrazňuje: „*Teologicky nereflektovaná charitní praxe církve vede nejprve ke ztrátě její teologické ‚důstojnosti‘. Pomáhající služba křesťanů je pak považována ze strany teologů za cosi příliš specializovaného, za okrajovou aktivitu určitých skupin v církvi nebo dokonce na pomezí církve, nesouvisející bezprostředně s posláním církve ve světě*“.³³ Tato skutečnost se pak může projevit také na úrovni praktického života farnosti, kde duchovní nebudou schopni dostatečně motivovat věřící k praxi víry, která se projevuje charitativní praxí nebo tuto existující praxi duchovně vhodně doprovázet. Skutečnost, že podpora charitní práce ze strany církve, tedy biskupů, kněží a farních společenství je neuralgickým bodem současnosti, podpořily i rozhovory s většinou ředitelů a ředitelek českých charit. Když uvážíme, že zřizovatelem Charity ČR je ČBK, není toto zjištění bez zajímavosti.

K tématu, jaké místo by měla mít služba potřebným v církevní praxi, zásadně přispěla konstituce II. vatikánského koncilu *Lumen gentium*, když v článku 31 hovoří o tom, že křesťané dostávají skrze křest účast na Kristově úradě kněžském, královském a prorockém.³⁴ Nauka o Kristově trojím úradu vychází z posledních třech veršů Matoušova evangelia (Mt 28,18-20). Jak připomíná Opatrný, teprve pozdější poznatky biblických věd ukázaly, že z tohoto textu není možné odvozovat jen pokyny pro práci kněží jako nástupců apoštolů, ale že se jedná o závazný pokyn pro všechny křesťany, resp. církev. Zatímco tedy

³² LEHNER, M., Prokrustovo lože: systematizační pokusy v pastorální teologii. *Teologické texty*, 1996, roč. 7, č. 5, s. 150. In DOLEŽEL, J. *Teoretické ukotvení církevní sociální práce na pozadí obecných a českých charitních dějin až po encykliku Deus caritas est*,

³³ DOLEŽEL, J., inspirace Bůh na straně chudých – biblické pro sociální práci. In *Spravedlnost a služba: Sborník vydáný k příležitosti 10. výročí činnosti CARITAS-VOŠ sociální Olomouc*, 2006, s. 75.

³⁴ LEHNER M., Caritas als Grundfunktion der Kirche, in DEUTSCHER CARITASVERBAND, caritas '95. *Jahrbuch des Deutschen Caritasverbandes*, Freiburg i.Br. 1994 In OPATRŇÝ, M. *Diakonická teologie*, 2007.

teorie trojího Kristova úřadu charitativní praxi pouze zmiňovala jako dodatečnou aktivitu, pozdější teorie konstitutivních prvků církve již jmenuje službu potřebným jako součást čtyř prvků církevní praxe spolu s bohoslužbou, svěděním a společenstvím.³⁵ Teorie konstitutivních prvků se začíná prosazovat v 60. letech 20. století díky Rahnerovi, který definuje pastorální teologii jako vědu o seberealizaci církve. Teorii s konečnou platností formuluje Klostermann, podle nějž církev vzniká tehdy, když existuje svědectví Bohu, je slavena bohoslužba a slouženo potřebným. Jejich spojením pak vzniká základní prvek společenství.³⁶ V současné teologii bývá teorie konstitutivních prvků církev chápána dvěma odlišnými způsoby. Dle konzervativního pojetí zůstává služba potřebným nadále na okraji církevního života, protože považuje svědectví Bohu a bohoslužbu jako více kompaktilní prvky s teorií trojího Kristova úřadu. Druhé pojetí však chápe jednotlivé konstitutivní prvky zcela rovnocenně a potlačení některého z nich považuje za ochuzení podstaty života církve. Upřednostnění bohoslužby a svědectví na úkor služby potřebným tedy hodnotí jako tzv. „nedovolené bránění“, díky němuž se práce Charity stává příliš oddělenou a vzdálenou od života farnosti. Tedy něčím, co farnosti přenechávají některým zájemcům ze svých řad nebo i specialistům mimo církev, protože se jedná o podružnou záležitost jejího života.³⁷

Německý pastorální teolog Zerfaß se domnívá, že konstitutivní prvek společenství nelze nadřazovat třem ostatním prvkům, tedy bohoslužbě, svěděním a službě potřebným, protože by se pomáhající praxe mohla stát nástrojem proselytismu. Pomoc lidem v obtížné životní situaci podle něj nesmí být zneužívána k získávání těchto lidí pro křesťanskou víru. Postaví-li se prvek společenství vedle ostatních třech, znamená to, že služba potřebným není podřízena vyššímu zájmu, usiluje tedy jen o svůj vlastní zájem, kterým je pomoc těm, kdo se ocitli v nepříznivé životní situaci. Zerfaß konstatuje, že služba potřebným a svědectví jsou základními a nejdůležitějšími prvky poslání církve, bohoslužba a společenství pro ně vytvářejí předpoklady. Do pomáhající praxe pak podle Zerfaß spadá jak práce křesťanských charitativních organizací, která se zabývá sociální a materiální nouzí, tak pastorační péče, jako obrácení se k duševní a náboženské nouzi. Církvi nesmí jít o sebe prezentaci ve společnosti, ale o eschatologickou budoucnost, přiblížení druhého Kristova příchodu, kde nebude mít místo nespravedlnost, utrpení a zlo. Tento přístup také podle Zerfaß umožňuje radovat se z prosociálních aktivit mimo charitativní instituce a církve - křesťané nemusí mít potřebu zřizovat církevní charitativní organizace, které

³⁵ OPATRŇÝ, M. *Diakonická teologie*, 2007.

³⁶ LEHNER M, Prokrustovo lože, s. 149 In OPATRŇÝ, M. *Diakonická teologie*. 2007.

³⁷ KARRER L, Grundvollzüge christlicher Praxis, In HASLINGER, Handbuch Praktische Theologie. Grundlegungen, I., Matthias-Grünwald-Verlag, Mainz 1999, s. 381 in OPATRŇÝ, M. *Diakonická teologie*.

jakoby byly jiné nebo lepší než ostatní organizace poskytující sociální služby. Postačí, že to budou organizace zřízené církví, které se budou, stejně jako jiné, snažit vybudovat kus obyvatelné země. Sociální pracovníci působící v charitativní nebo jiné pomáhající organizaci tak nestojí na okraji církve, ale přímo ve středu toho, o co má církev usilovat. Zaměření na eschatologickou budoucnost pak ve službě potřebným otevírá prostor pro inovace a opouštění zastaralých cest a postupů.³⁸

Haslinger hovoří rovněž o čtyřech konstitutivních prvcích, v jeho pojetí je však služba potřebným ostatním prvkům nadřazená. Konstatuje, že v současném pojetí lze službu potřebným charakterizovat jako stabilizující okrajový prostor církve: na jedné straně je zdůrazňováno, že biskupové a kněží mají na starosti jádro církevního života, tedy bohoslužbu a svědectví, na straně druhé je služba potřebným nástrojem pro to, aby byla stabilizována církev ve vztahu ke společnosti. Podle Haslingera je hodnověrnost a akceptace církevních charitativních organizací ve společnosti brána jako doložení hodnověrnosti a akceptace instituční církve. Služba potřebným tak slouží církvi k tomu, aby prokázala opodstatněnost své existence.³⁹ Obdobně o tom hovoří Lehner: „*Angažmá Charity pro lidi chudé, potřebné, s omezenými možnostmi, nemocné, s postižením, potřebující péči je svědectvím o Bohu, které je pro mnohé současníky bezprostředně pochopitelné a je pro ně navíc srozumitelnější než teologické traktáty. Charita mluví ve svém každodenním jednání o Bohu dialektem, který se dotýká srdce mnoha lidí, motivuje je k angažování v solidaritě se slabšími naší společnosti*“.⁴⁰ Haslinger dochází k tomu, že služba potřebným je nezrušitelná dimenze křesťanské víry, a to jako přímá odpovědnost za druhé podle měřítek Boha a jako praxe následování Ježíše Krista. Služba potřebným v jeho pojetí nemá potlačovat ostatní konstitutivní prvky církve. Tyto ostatní prvky, tedy bohoslužba, svědectví a společenství, však vznikají právě kvůli službě. Důvodem je prostá skutečnost, že Ježíšova existence byla především službou potřebným.⁴¹

Odlišný pohled než Zerfaß a Haslinger nabízí Lehner, zakladatel Institutu pro vědu o charitě v Linci. Službu potřebným chápe jako jeden ze tří základních konstitutivních prvků církve, který dohromady vytvářejí čtvrtý prvek, kterým je společenství. Hlásí se tak k původnímu pojetí. Vychází z biblické definice, která přirovnává církev k duchovnímu

³⁸ ZERFAß R., Lebensnerv Caritas. Helfer brauchen Rückhalt, Herder, Freiburg i.Br. 1992, s. 86. In OPATRŇÝ, M. *Diakonická teologie*, 2007.

³⁹ HASLINGER H. Diakonie zwischen Mensch, Kirche und Gesellschaft, s. 742. In OPATRŇÝ, M. *Diakonická teologie*, 2007.

⁴⁰ LEHNER, M. Teologická reflexe charity – obor pro „pěstování orchidejí“ nebo srdce theologie in *Caritas et veritas*, 2011

⁴¹ HASLINGER H., Diakonie zwischen Mensch, Kirche und Gesellschaft, s. 742. In OPATRŇÝ, M. *Diakonická teologie*, 2007.

domu, postavenému ze živých kamenů, tedy jednotlivých křesťanů (1P 2,5nn). Nárožním kamenem stavby je Ježíš Kristus (Sk 4,11). Tento dům, tedy církev, považuje za stavbu, která stále roste do výšky, šířky i délky. Ke každému z rozměrů přiřazuje jeden z konstitutivních prvků církve: k výšce bohoslužbu, k délce svědectví a k šířce službu potřebným. V případě, že by jeden z prvků zcela chyběl, nevznikl by prostor, tedy společenství, a stavba by se zhroutila. Katolickou církev vidí Lehner jako gotickou katedrálu. Soustřeďuje se především na bohoslužbu, je tedy vysoká. Další prioritou je svědectví, je tedy také hodně dlouhá. Zároveň se málo věnuje službě potřebným, takže je příliš úzká. Kvůli těmto proporcím byly gotické katedrály zajišťovány systémem sloupů a oblouků, které sice ke stavbě patřily, ale již netvořily její vnitřní prostor. Podle Lehnery jako opěry fungují právě charitativní organizace církví, jakými je např. Charita.⁴²

2.4 Vymezení charitativní práce z pohledu teologie

V našich kulturních a společenských podmínkách je sociální pomoc regulována státem. V důsledku toho se setkáváme s jistým napětím mezi teologickým rozměrem charitativní práce (tedy tím, že se jedná o službu založenou na víře v Boha) a tím, že je zároveň sociální prací, tedy svébytnou lidskou činností a samostatným vědním oborem. Tomuto napětí se na obecné rovině věnoval již zmíněný II. vatikánský koncil. Na základě výše uvedeného se tedy pokusme vymezit charitativní práci jako pomáhající praxi s důrazem na její teologická východiska. Podle Opatrného lze označit pět konkrétních bodů či znaků, kterými se charitativní práce vyznačuje:

1. Charitativní práce vedle biologických, psychologických a sociálních potřeb člověka pracuje vědomě a cíleně také s jeho spirituálními potřebami, vnáší do pomáhající praxe pozornost vůči náboženské složce člověka a to jak u příjemce pomoci, tak u pomáhajícího.
2. Charitativní práce klade důraz na osobní vztah při poskytování pomoci, na tzv. bliženeckou lásku. Otázkou zde není, kdo je náš bližní a zda si pomoc zaslouží, ale zda se my v roli pomáhajícího pracovníka stavíme vůči potřebnému jako k našemu bližnímu. Tento postoj má být v některých svých pojetích korigován poznatky sociální práce a psychologie, aby klientům nabízená pomoc a podpora skutečně prospěla a nepoškodila je.

⁴² LEHNER M. Caritas als Grundfunktion der Kirche, s. 21. In OPATRŇÝ, M. *Diakonická teologie*, 2007.

3. Charitativní práce se zaměřuje na jedince, skupiny či komunity, které při poskytování sociální pomoci stojí mimo hlavní proud zájmu sociálního státu či trhu se sociálními službami. Východiskem je řada biblických textů a podobenství (např. Lk 10,31-33; Mk 12,40; Mt 5,38-42; Lk 14,15-24; J 13,1-15).
4. Charitní práce by měla zahrnovat nejen pomoc v akutní nouzi, ale také ve shodě s moderní sociální prací hledat a odstraňovat kořeny problémů, a to i s pomocí kritiky společenských nešvarů, které tyto problémy způsobují.
5. Charitativní práce považuje za svůj úkol být součástí společnosti, neměla by tedy v souladu s *Gaudeamus et spes* tvořit alternativní strukturu pomoci nebo dokonce protiváhu vůči pomoci poskytované na základě altruismu, humanismu nebo občanské odpovědnosti.⁴³

Z metodického pohledu je pro charitativní praxi zajímavým východiskem podobenství o milosrdném Samaritánovi (Lk 10,25 – 37) tak, jak ho interpretuje Opatrný v jiné ze svých prací. Zásadním sdělením podobenství, které ostatně zdůraznil i Benedikt XVI. ve své encyklice, je výzva pomáhat zvláště tam, kde to jiní nečiní.⁴⁴ Opatrný v této souvislosti hovoří o následujícím metodologickém trojkroku: 1. autenticita pomoci či empatie, resp. bliženecká láska; 2. alternativní přístup k pomoci, která je (či měla by být) jinak systémově zajištěna, ale momentálně selhává nebo není k dispozici; 3. integrace, tedy předání potřebného tomu, kdo je na pomoc lépe vybaven či zařízen. S posledním z metodologických bodů souvisí i definice pomáhajícího, která z příběhu vyplývá. Pomáhajícím zde není jen Samařan, ale i hostinský. Samařan představuje neformální formu pomoci. Hostinský je příkladem pomoci formalizované a institucionalizované. Na pomáhání pocestným je dobře vybaven a také za pomoc inkasuje odpovídající částku. Dnešní terminologií řečeno je hostinský profesionálním poskytovatelem sociálních služeb. Tato definice ale zároveň neříká, že každý neformální pokus o pomoc je skutečně pomocí, resp. neformální charitativní prací.⁴⁵

Podle Lehnery patřila profesionální a institučně zajištěná pomoc lidem v nouzi ke křesťanství od jeho počátků. Zdůvodnění nachází kromě zmíněného podobenství i v dalších spisech NZ, např. při ustanovení sedmi mužů (diákonů) pro to, aby rozdělovali materiální pomoc mezi vdovy první křesťanské komunity v Jeruzalémě (Sk 6,1-7). Dnešní

⁴³ OPATRŇÝ, M., LEHNER, M. a kol. *Teorie a praxe charitativní práce*. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Teologická fakulta, 2010

⁴⁴ BENEDIKT XVI., *Deus caritas est*. Encyklika o křesťanské lásce, 2006.

⁴⁵ OPATRŇÝ, M. *Diakonická teologie*, 2007.

podoba profesionální sociální práce vykonávaná v rámci NNO založených církvemi nebo jejich součástmi, je tedy dle Lehnera legitimní součástí služby potřebným jako konstitutivního prvku církve.⁴⁶ V současné době jsou církevní charitativní instituce vetkány do obdobných společenských vazeb jako NNO bez vazby na církve. Pohybují se ve státním, tržním a neformálním sektoru a jsou tedy součástí občanské společnosti. Úkolem charitativních organizací podle Lehnera je, aby se rozdily mezi státem a trhem na straně jedné a neformálním solidárním pojetím pomoci na straně druhé příliš nezvětšovaly. Podle Lehnera mají tedy tři základní úkoly: 1. vůči státnímu sektoru mají funkci advokátní, jako obhájci slabých a zneužívaných mají pozitivně ovlivňovat vývoj sociálně právního státu; 2. vůči trhu mají funkci poskytovatele sociálních služeb; 3. vůči neformálnímu sektoru mají funkci zakládání solidarity, skrze dobrovolnické projekty, sbírky a informační kampaně tak umožňovat být solidární i mimo daňový systém sociálního státu. Čím vědoměji charitativní organizace chápou samy sebe jako součást občanské společnosti a využívají všech možností spolupráce s dalšími silami v ní, tím spíše mohou podle Lehnera naplnit svou advokátní funkci.⁴⁷

Haslinger chápe charitativní činnost ve velké šíři a nabízí osm fenotypů, sestávajících vždy ze dvou charakteristických znaků: 1. institucionalizovaná a spontánní; 2. profesionální a dobrovolná; 3. úřední a soukromá; 4. umístěná ve společenské mikro nebo makro oblasti; 5. církevní i mimo-církevní; 6. vědomá (koncepční) i nevědomá (každodenní péče); 7. individuální i politická; 8. výslovně křesťanská i anonymně křesťanská. Haslinger rozhodně odmítá tvrzení, že charitativní práce má nabízet více než jen kvalitní sociální pomoc a solidaritu. Konstatuje-li se, že charitativní organizace nemají vykonávat jen prostou sociální práci, je tím dle Haslingera řečeno, že pomoc a solidarita nejsou tím, co je z křesťanského hlediska jejich cílem. To, co podle něj činí charitativní práci specificky křesťanskou, je její radikální humanita.⁴⁸

⁴⁶ LEHNER M., Konkretion: Diakonie-Institutionen, in H. HASLINGER, Handbuch Praktische Theologie. Durchführungen, II., Matthias-Grünwald-Verlag, Mainz 2000, s. 418. In OPATRŇÝ, M., LEHNER, M. a kol. *Teorie a praxe charitativní práce*. 2010

⁴⁷ LEHNER M., Konkretion: Diakonie-Institutionen, in H. HASLINGER, Handbuch Praktische Theologie. Durchführungen, II., Matthias-Grünwald-Verlag, Mainz 2000, s. 418. In OPATRŇÝ, M., LEHNER, M. a kol. *Teorie a praxe charitativní práce*. 2010

⁴⁸ HASLINGER H., Caritas – Soziale Dienstleistung oder Schule christlicher Humanität?, In Wege zum Menschen, 2007, s. 171-172. In OPATRŇÝ, M., LEHNER, M. a kol. *Teorie a praxe charitativní práce*. 2010

3. Charitativní praxe v historickém kontextu

Abychom mohli reflektovat současnou identitu charitativní práce, měli bychom znát historickou praxi, na které vyrostla. V následující kapitole proto stručně popíši charitativní praxi od starověku do konce 19. stol. Pro přehlednější komparaci situace v jednotlivých obdobích využiji čtyři základní kritéria: jaká jsou hlavní východiska či motivace pomoci (tedy *proč* je pomoc poskytována), kdo jsou poskytovatelé této pomoci a jaké cílové skupině je pomoc primárně určena (tedy *kým* a *o koho* je pečováno) a konečně jaké formy a metody poskytování pomoci jsou pro dané období příznačné (tedy *jak*). Vybrána budou primárně hlediska a společenský kontext, které nám následně poslouží k reflexi současné charitativní praxe.

3.1 Charitativní praxe ve starověku

3.1.1 Období církevních obcí

Jak jsem již zmínila, prvním sociálním prostředím, v němž se charitativní práce uskutečňuje, je křesťanské společenství věřících neboli církevní obec. Podobně jako izraelský lid vysvobozený z Egypta se i první křesťané považovali za společenství osvobozených, za nový Boží lid. Toto vědomí je prvním východiskem jejich pokračování v milosrdné praxi Ježíše Nazaretského vůči chudým, nemocným a slabým. Schäfer a Hermann nabízejí tento přehled základních projevů raně křesťanské praxe *caritas*: podpora vdov a sirotků; péče o nemocné; pohostinnost vůči cizincům, zejména křesťanům pronásledovaným kvůli víře; podpora při hledání zaměstnání; péče o uvězněné; pohřbívání chudých členů církevní obce, pohozených mrtvol nebo zemřelých bez příbuzných a pomoc poskytovaná otrokům, s nimiž majitelé nakládali krutě.⁴⁹ Církevní obec byla aktivní především intra-komunitně, ale nebránila se ani inter-komunitní otevřenosti. Nový zákon nás informuje o projevech solidarity v situacích nouze mezi jednotlivými církevními obcemi. Když jeruzalémští křesťané trpí hladem, obec v Antiochii je jim nápomocna materiální sbírkou (Sk 11,27- 30), obdobné sbírky pro jeruzalémskou obec organizuje i sv. Pavel v Makedonii a Korintu (Řím 15,26-28; Gal 2,10; 2 Kor 8). Pro Pavla jde o víc než jen peněžitý dar, sbírku nazývá společenstvím (řec. *koinonia*) a službou (řec. *diakonia*).

⁴⁹ SCHÄFER, G., HERMANN, V., *Geschichtliche Entwicklungen der Diakonie*. In RUDDAT, G., SCHÄFER, G. *Diakonisches Kompendium*. Göttingen: Vnadenhoeck & Ruprecht, 2005, s. 38-39. In DOLEŽEL, J. *Teoretické ukotvení církevní sociální práce na pozadí obecných a českých charitativních dějin až po encykliku Deus caritas est*, 2011.

Ptáme-li se, jakým způsobem byla charitativní pomoc v této době organizována, dostáváme se až k helénisticko-hebrejskému konfliktu v otázce péče o chudé, jehož výsledkem bylo ustavení skupiny sedmi mužů, pověřených službou diakona. Zajímavá jsou kvalifikační kritéria pro výběr těchto prvních charitativních pracovníků. Kromě dobré pověsti mají být nositeli životní energie a kompetence, tedy vědět, odkud čerpat sílu a nápady k řešení sociálních problémů. Na diakonátu se už v rané fázi podílely také ženy – diakonky. Od nich se očekávalo, že budou „*čestné, ne pomlouvačné, střídme a ve všem věrné*“ (1 Tim 3,11). Jejich úkolem bylo především zastupovat jáhny v těch charitních službách, které se týkaly žen. Původní formou křesťanské pomáhající praxe byla společná hostina bohatých a chudých (*agapé*) následující po eucharistické hostině. Také sbírky pro chudé byly úzce spojeny s liturgií a byly konány především v průběhu slavení eucharistie symbolickým položením na oltář, odkud je chudí dostávali jakoby z Božích rukou zpět. Toto provázání eucharistické bohoslužby, almužnictví a *agapé* přetrvalo v charitativní praxi až do 2. století. Kromě komunitně organizované, instituované charitní praxe, za níž nesli primární odpovědnost apoštolové a jejich nástupci (biskupové), dosvědčuje NZ také individuální praxi milosrdenství (Sk 9,36; Řím 16,2). Péče o staré a nemocné však byla úkolem především vlastní rodiny: „*Kdo se nestará o své blízké a zvláště o členy rodiny, zapřel víru a je horší než nevěřící*“.⁵⁰ Povinnost péče zahrnovala širokou rodinu, jak dosvědčuje sv. Pavel o několik veršů dále: „*Má-li některá věřící žena vdovy v příbuzenstvu, ať jim pomáhá, aby nebyla zatěžována církev, která má pomáhat osamělým vdovám*“.⁵¹ Teprve tehdy, když příbuzenský potenciál nestačí na zajištění podpory o své blízké, nastupuje dle principu subsidiarity odpovědnost místní církevní obce, resp. jejího představeného, biskupa. Jako druhý princip církevní chudinské péče v raně křesťanských obcích označuje Ratzinger povinnost pracovat. Nouze členů obce neměla být podle sv. Pavla řešena jen pomocí vnější podpory, ale pokud možno svépomocí, vlastními prostředky a vlastní aktivitou, tedy opět ve smyslu subsidiarity.⁵² „*Kdo kradl, ať už nekrade, ale ať raději přiloží ruce k pořádné práci, aby se měl o co rozdělit s potřebnými*“.⁵³ Práceschopný člen církevní obce měl usilovat o to, aby nečerpal ze zdrojů solidarity obce, ale aby k těmto zdrojům sám přispíval. Tím je vyjádřena i raně křesťanská

⁵⁰ BIBLE. Písmo svaté Starého a Nového zákona. Ekumenický překlad, 1 Tim 5,8.

⁵¹ BIBLE. Písmo svaté Starého a Nového zákona. Ekumenický překlad, 1 Tim 5,16.

⁵² RATZINGER In DOLEŽEL, J. *Teoretické ukotvení církevní sociální práce na pozadí obecných a českých charitních dějin až po encykliku Deus caritas est*, 2011.

⁵³ BIBLE. Písmo svaté Starého a Nového zákona. Ekumenický překlad, Ef 4,28.

etika práce, jejíž hodnota spočívá především ve vytváření zdrojů, které mohou být v případě potřeby použity ke společenské solidaritě.⁵⁴

3.1.2 Období pronásledování křesťanů

Charitativní praxe pokračovala i v době pronásledování křesťanů, které přerostlo od třetího století v systematickou likvidaci ze strany římské státní moci. Výkon charitativní práce v této době již předpokládá organizovanost, nejčastěji formou rozdělování spravovaného území na menší regiony. Hippolyt Římský († 235) ve spise *Apoštolská tradice*, který zachycuje církevní život kolem roku 200, dokládá podrobně hierarchickou strukturu církevní obce. Ta představovala biskupa, kněží, jáhny a další ustanovené osoby, přitom charitní úkoly plnil z pověření biskupa jáhen. Ten byl určen, aby pečoval o nemocné a připomínal biskupovi, co je potřeba. Mimoto stanovuje tento spis dobročinnost jako kritérium udělení křtu katechumenovi: „...ať je prověřován jejich život. Zda žili, dokud byli katechumeny, v počestnosti, ctili vdovy, navštěvovali nemocné, činili dobro.“⁵⁵ Anonymní křesťanský spis *Didaché* z první pol. 2. století hovoří nově o vztahu mezi darováním a přijímáním daru a vyzývá dárce k odpovědnosti. Darující si nemusí připisovat vinu, pokud je jeho dar zneužit, ovšem to jej nezbavuje odpovědnosti zvažovat předem, komu darem pomoci a komu nikoliv. „Dej každému, kdo tě bude žádat, a nežádej vrácení (...) Kdo však potřebu nemá, ten vydá počet z toho, proč vzal a na co (...)“.⁵⁶ Je tedy hodnoceno, kdo je sociální pomoci hoden s ohledem na druh nepříznivé situace, její příčinu a především s ohledem na aktivní přístup k jejímu řešení. *Didaskálie*, pravidla života syrské církve z první poloviny 3. století, např. resolutně vylučují jako příjemce almužny muže nestřídmého, opilého nebo zahálčivého.⁵⁷

K realizaci své charitní služby měly církevní obce již celkem propracovanou fundraisingovou strategii. Materiální zdroje pomoci pocházely v této době z dobrovolných darů a z *oblací* odevzdávaných věřícími osobně nebo prostřednictvím jáhnů na oltář v rámci eucharistické bohoslužby. Jména dárců byla zahrnuta do liturgické modlitby.

⁵⁴ DOLEŽEL, J. *Teoretické ukotvení církevní sociální práce na pozadí obecných a českých charitních dějin až po encykliku Deus caritas est*, 2011.

⁵⁵ HIPPOLYT Římský, *Apoštolská tradice*, 8. Olomouc: Refugium, 2000, s. 23. In DOLEŽEL, J. *Teoretické ukotvení církevní sociální práce na pozadí obecných a českých charitních dějin až po encykliku Deus caritas est*, 2011

⁵⁶ Didaché, I, 6. In Spisy apoštolských otců, s. 13. In DOLEŽEL, J. *Teoretické ukotvení církevní sociální práce na pozadí obecných a českých charitních dějin až po encykliku Deus caritas est*, 2011

⁵⁷ Die syrische Didaskalia. Übersetzt und erklärt von Hans Achelis und Johs. Flemming Leipzig: Hinrichs, 1904. In DOLEŽEL, J. *Teoretické ukotvení církevní sociální práce na pozadí obecných a českých charitních dějin až po encykliku Deus caritas est*, 2011

K *oblaci* se používal zejména chléb a víno - část z nich byla poté použita ke konsekraci, nebo také mléko, med, hrozny a prvotiny z úrody. Kromě oblací věřící přinášeli peněžní dary, které společně tvořily obecní pokladnu. Ještě jiný zdroj komunitní péče o potřebné představovaly sbírky pořádané v mimořádných situacích, vždy ve spojení s postem. K nepravdělným zdrojům příjmů patřily *donace*, které poskytli bohatí konvertité ze svého majetku. Je třeba připomenout, že církevní představení byli vyzýváni k rozlišování původu darů a odmítání almužen od osob bez morální integrity.⁵⁸

Zajímavé momenty nacházíme i v oblasti motivace k charitativní práci. *Druhý list Klementův* (kolem roku 150) používá neobvyklou metaforu protidaru, kterým Bohu odpovídáme na jeho dobrodiní vlastními skutky vzájemné lásky, soucitu a milosrdenství. Přináší *penitenční teorie almužny*, která říká, že almužna darovaná s láskou má smírnou moc: „*Dobrý je tedy milodar jako pokání za hříchy; půst je lepší než modlitba, milodar lepší než obě dvě*“.⁵⁹ *Pastýř Hermův*, rozsáhlý spis římského křesťana Herma z poloviny 2. století, zase upoutá *reciproční teorií*, pojednávající o vzájemné prospěšnosti chudého a bohatého. Bohatý dává chudému z bohatství, které mu daroval Pán, a chudý mu recipročně oplácí z bohatství své přímělné modlitby, protože modlitba chudého má mimořádnou sílu.⁶⁰

3.1.3 Charitativní práce po získání politické svobody

V souvislosti se získáním svobody v r. 313 a v důsledku tzv. konstantinovského obratu, který postupně přinesl církvi státem privilegované postavení, se církevní dobročinnost mohla stát intenzivnější. K výše jmenovaným zdrojům, tedy sbírkám či oblacím, se přidružují dary od panovníka. Pokud byly přineseny jiné oblaci než chléb a víno, jáhen je uskladnil v humanitárním skladu. S nárůstem počtu věřících po uvolnění politických poměrů však postupně dochází k ústupu ochoty věřících k dobrovolným darům. Před konstantinovským obratem tvořily oblaci a sbírky největší podíl ze zdrojů církevního majetku. Nyní jejich množství ustupuje ve prospěch podílu donací a testamentárních odkazů nemovitostí. Řada vysoce postavených osobností odkládala svůj křest teprve na závěr života, a protože se jako nepokřtění nemohli zapojit do liturgicky

⁵⁸ LEHNER, M. Caritas, s. 96-104 In DOLEŽEL, J. *Teoretické ukotvení církevní sociální práce na pozadí obecných a českých charitních dějin až po encykliku Deus caritas est*, 2011

⁵⁹ Spisy apoštolských otců, s. 131 In DOLEŽEL, J. *Teoretické ukotvení církevní sociální práce na pozadí obecných a českých charitních dějin až po encykliku Deus caritas est*, 2011

⁶⁰ Spisy apoštolských otců, s. 300-301 In DOLEŽEL, J. *Teoretické ukotvení církevní sociální práce na pozadí obecných a českých charitních dějin až po encykliku Deus caritas est*, 2011

formované oblační praxe, svým majetkovým odkazem chtěli svůj dluh vyrovnat. Obdobně jako v době pronásledování však stále platilo pravidlo, že dary a odkazy je možné přijímat pouze od donátorů, jejichž majetek nebyl nabyt nespravedlivým způsobem. Příjmy byly rozděleny dle *kvartického systému*: první díl náležel biskupovi, druhý díl kléru, třetí byl určen na provozní náklady chrámů a čtvrtý pak patřil chudým. Tento systém se záhy prosadil jako osvědčený manažerský nástroj ve všech diecézích pod patronátem Říma a díky aktivitám misionářů postupně pronikl také do Anglie a Německa.

Pokud jde o organizaci charitní praxe, do popředí vystupují biskupové. Pod jejich vlivem začíná docházet k postupné proměně sociálních struktur a pravidel ve společnosti, zejména v oblasti tvrdosti zákonů a daní. Například již Císař Konstantin (306-337) zrušil mučení dlužníků, zabíjení a odkládání novorozenců či prodej dětí. Biskupové byli císařem pověřeni, aby navštěvovali každý týden vězení ve svém regionu, komunikovali s uvězněnými a dohlíželi na správné zacházení s nimi ze strany dozorců. Významné je zavedení *práva azylu*, podle nějž, až na výjimky nejtěžších zločinů, byl pronásledovaný v prostoru kostela nedotknutelný. V roce 466 bylo právo azylu rozšířeno i na prostory špitálů a ostatních církevních budov. S proměnou socioekonomických podmínek a zejména se změnou politickoekonomické pozice církve ve státním systému se zvolna mění také vnitřní charakter charitativní práce. Své místo v charitní praxi si ponechávají v této době i diákonové. *Testamentum Domini*, syrské církevní stanovy z 5. století, podrobně stanovují úkoly diákonů a řadí mezi ně i terénní a komunitní práci či péči o cizince, nebo popisují doporučené postupy při domácím násilí. Ačkoliv byly v 5. století diákonkám vymezeny ještě důležité charitní úkoly, jako např. pečovat o nemocné v jejich domácnostech nebo vychovávat odložené a osiřelé děti, v *Testamendum Domini* je paradoxně jejich role upozaděna a naopak vyzvednuta role vdov.

Z pohledu metodologie můžeme odlišit dvě úrovně, a to mikro-úroveň služby cílenou na konkrétní jednotlivce, skupiny či obce a makro-úroveň, tedy podporu společenské solidarity, obžalobu různých forem nespravedlnosti a útlaku zejména vůči slabým a chudým, obhajobu jejich práv a zájmů. Východiskem pro charitativní práci jednotlivců či celých obcí byla již zmíněná starokřesťanská doktrína o skutech tělesného a duchovního milosrdenství. Zatímco v předkonstantinovské éře byla většina charitativní praxe realizována na principu terénní péče, v době politické svobody se mohla církev opřít o relativně nový nástroj, kterým byl *špitál* (lat. *hospitale*; řec. *xenodocheion*), tedy institucionalizované pobytové zařízení. Tento typ péče o potřebné nemá v předchozích kulturách a okolním ne-křesťanském světě obdobu, je naprostou inovací. Teorií

vztahujících se ke vzniku této nové formy služby je hned několik, jisté ale je, že zařízení sloužilo původně širokému okruhu potřebných: nemocným, poutníkům, chudým či starým lidem a cizincům. Ve větších městech byly později rané *špitály* diferencovány podle cílové skupiny. Nejprve vznikala samostatná oddělení v rámci jediného špitálu, později samostatná zařízení: *nosokomium* (nemocnice), *brefotrofium* (ústav pečující o odložené novorozence), *orfanotrofium* (sirotčinec), *gerontotrofium* (starobinec) nebo *ptochotrofium* (chudobinec). Striktní diferenciaci se však jako norma neprosadila. S posilováním role biskupa a residenčních zařízení jako místa výkonu charitativní práce se zvolna proměňuje také její charakter. Ze samozřejmé solidarity věřících uvnitř křesťanské obce se stává stále více péče bohatých o chudé. Jinak řečeno, sociální pomoc již přestává usilovat o překlenutí rozdílů mezi sociálními vrstvami, ale stává se péčí jedné vrstvy o druhou.⁶¹

3.2 Charitativní praxe ve středověku

3.2.1 Období klášterů, špitálů a měšťanských aktivit

V raném středověku se přesouvá těžiště chudoby a sociálních problémů z měst do venkovských obcí, což vede k reorganizaci charitativní práce. Vznikají nové církevní struktury dodnes známé jako *farnosti*, které středověké koncily vyzývají k odpovědnosti za péči o chudé na jejich území. Synoda v Cáchách v roce 810 uzákoňuje zpřísnění výše zmíněného kvartického pravidla pro nakládání s církevním majetkem: z darů od věřících mají být přiděleny až dvě třetiny pro potřeby chudiny, zbývající třetina je určena kněžím nebo mnichům; v chudších místech se mají získané dary dokonce rozdělit mezi klérus a chudé stejným dílem.⁶² U raně středověkých katedrál chudí již nejsou jen pasivními příjemci podpory, ale stávají se spolupracovníky na řešení své nepříznivé situace. Zakládají tzv. *chudinské korporace* a za svou pomoc při zajišťování bohoslužeb, pořádku a úklidu v chrámu a při hájení práva azylu získávají privilegium prosit o almužnu u vchodu do kostela. Cášská synoda v roce 817 nařizuje biskupům, aby každý zřídil špitál pro chudé a cizince a dostatečně jej finančně zabezpečil. Reformní synoda v Paříži v roce 829 na biskupy apeluje, aby si ze své čtvrtiny příjmů katedrály ponechali jen to nejnutnější a zbytek použili na sociální účely.⁶³ Dle Doležela svědčí množství zákonů, které raný

⁶¹ DOLEŽEL, J. *Teoretické ukotvení církevní sociální práce na pozadí obecných a českých charitních dějin až po encykliku Deus caritas est*, 2011.

⁶² VAŠEK, V. *Dějiny křesťanské charity*, 1941

⁶³ LIESE, W., *Geschichte der Caritas I.*, s. 143 In DOLEŽEL, J. *Teoretické ukotvení církevní sociální práce na pozadí obecných a českých charitních dějin až po encykliku Deus caritas est*, 2011.

středověk vyprodukoval, v jistém smyslu o úpadku dříve samozřejmě uplatňované charitativní odpovědnosti biskupů a jejich obcí.⁶⁴

S tím pravděpodobně souvisí i rozvoj *klášterního mnišství*. U zrodu západní klášterní tradice stojí sv. Benedikt z Nursie. Jeho benediktinská pravidla komunitního soužití uvnitř i vně kláštera vytvořená v 6. století, určovaly podobu klášterního života na Západě až do 12. století a učinily z benediktýnů jednoho z největších aktérů charitní služby v dějinách. Podle těchto regulí má být chudý přijat s důstojností, jaká přísluší Kristu, jehož ztělesňuje. Čestné místo mezi chudými náleží dětem do 12 let a starým lidem, opomíjeni nejsou ani lidé s psychickým onemocněním. Přijetí chudých, cizinců nebo putujících mělo jasně stanovený metodický postup liturgicko-ceremoniální povahy. Obřad přijetí začínal u brány kláštera. Vrátný byl proto vybírán dle zvláštních kritérií, mezi které byla počítána empatie, dobré komunikační dovednosti a schopnost posoudit potřeby i osobnost přichozího, byla proto svěřována především starým a moudrým mnichům. Na volání přichozích odpovídal požehnáním: *benedic!* Tím byl zahájen rituál, který pokračoval umýváním nohou, poskytnutím jídla a přístřeší v přilehlém špitálu pro chudé. Nemocní byli ošetřováni přímo vrátným, případně byli přijati do klášterního špitálu. Nemocné mimo klášter chodil každý týden navštívit *almužník*, aby se postaral o jejich živobytí. Vedle pobytové formy probíhala tedy i terénní forma péče. Tento způsob poskytování pomoci byl nesen hlubokou empatií mnichů s chudými a trpícími, vyjádřenou osobním postem a odříkáním. Vše, co si mniši v postu odřekli, a všechny přebytky hospodaření kláštera dostával almužník k rozdělování chudým.⁶⁵ Větší kláštery výrazně rozvinuly také ošetrovatelskou péči. Jejich součástí byly *leprosálie* pro malomocné, koupelny nebo prostory pro pouštění žilou. Mnozí mniši působili jako lékaři, tzv. *fysici*, a kláštery se staly na dlouhou dobu hlavním místem předávání antického lékařství. Jejich vliv na utváření evropské humanity ještě zesílil reformou a vznikem *cisterciáckého řádu*, který záhy vybudoval v Evropě síť čítající 1800 klášterů a klášterních špitálů.⁶⁶ Mimořádné sociální okolnosti 12. století však přinášely příliš velkou zátěž klášterního potenciálu, navíc bylo potřeba sladit péči o potřebné s dalšími požadavky klášterního života. To postupně vedlo ke znovuoobjevení individuální dobročinnosti formou almužnické praxe a ke vzniku nového monastického hnutí, které vygenerovalo nová řádová společenství.

⁶⁴ LIESE, W., Geschichte der Caritas I., s. 201, i BRANDT, H. J., Grundzüge, s. 146. In DOLEŽEL, J. *Teoretické ukotvení církevní sociální práce na pozadí obecných a českých charitních dějin až po encykliku Deus caritas est*, 2011.

⁶⁵ MOLLAT, M., Die Armen im Mittelalter, s. 48-52. In tamtéž.

⁶⁶ BRANDT, H. J., Grundzüge, s. 148. In tamtéž.

V důsledku nárůstu populace dochází ve vrcholném středověku k přílivu venkovského obyvatelstva do měst. Vzniká nová městská kultura, která znamená také každodenní konfrontaci různých sociálních vrstev a vznik nových sociálních problémů. Význam individuální dobročinnosti vzrůstá zejména mezi dobře situovanými měšťany, kteří hledají bezprostřední kontakt s chudými – dnes bychom řekli v přímé dobrovolnické praxi. Roste také počet nadací a testamentárních odkazů na charitní účely, tzv. *legát*. Motivací je dle Doležala především model *svaté směny*, sebe-zviditelnění a společenské prestiže. Druhým projevem laické charitní praxe je již zmíněný vznik *zbožných bratrstev*, jejichž členové nejen pečovali o kamenné mosty (např. v Avignonu), ale také obstarávali chudinské útulky a zakládali špitály. Pokud členové bratrstva navíc navštěvovali chudé v domácnostech, museli znát jejich tváře a jména. To znamená, že bratrstva způsobila ve společnosti prolomení anonymity chudých.⁶⁷ Dalo by se říci, že fenomén bratrstev má dnes svou sekulární analogii v celém sektoru NNO, v jehož rámci se dnes realizuje podstatná část sociální práce. Rozšíření bratrstev napříč společenskými vrstvami ilustruje skutečnost, že se takto spolčovali někteří příjemci pomoci v obdobně nepříznivé situaci. V Benátkách je v roce 1315 doloženo např. *bratrstvo chudých slepců*, kteří mohli během svých bohoslužeb v kryptě chrámu San Marco dělat sbírky a věnovali se hře na varhany. Jistou podobou těchto bratrstev bylo ženské společenství tzv. *bekyň*, které se šířilo Evropou z Belgie počátkem 13. století. Ovdovělé ženy nebo svobodné dívky žily v komunitách bez nutnosti skládat řeholní sliby na tzv. *bekyňských dvorech* a ujímaly se úkolu vzdělávání dívek, péče o nemocné a umírající v domácnostech, péče o chudé nebo vedení špitálů. *Bekyňské hnutí* představuje novou formu řešení sociálních problémů a můžeme ho označit za předzvěst početných ženských charitních kongregací 18. a 19. století.⁶⁸ Bohatý zdroj sociální solidarity a svépomoci představovaly také *řemeslné a obchodnické cechy*. Členství v nich můžeme považovat za jakousi zárodečnou formu sociálního pojištění.⁶⁹ Druhý ze jmenovaných trendů se týká nového *monastického hnutí*. Někteří diecézní klerikové mezi Sénou a Rýnem začali v 11. stol. spojovat aktivní charitní praxi s přísností klášterního života. Převzali *augustinovskou řeholi* a do centra své práce stavěli nikoliv klášterní život, ale praktickou pastorační a sociální péči. Důraz na pomoc potřebným kladly rovněž *špitální řády*. Historicky první mezi nimi byly *rytířské špitální řády*, které ve službě nemocným a chudým spojovaly dobové ideály mnišského a rytířského života. Zajímavým příkladem je

⁶⁷ LIESE, W., Geschichte der Caritas II, s. 180. In DOLEŽEL, J. *Teoretické ukotvení církevní sociální práce na pozadí obecných a českých charitních dějin až po encykliku Deus caritas est*, 2011.

⁶⁸ VAŠEK, V. *Dějiny křesťanské charity*, 1941

⁶⁹ POMPEY, H., Christlicher Glaube und helfende Solidarität in der Diakoniegeschichte der Kirche, s. 99. In tamtéž.

řád sv. Jana Jeruzalémského, tzv. *johanité*, později znám jako *řád maltézských rytířů*, který se po roce 1989 vrací na pole sociální práce a snaží se navázat na svou historickou tradici terénními službami zaměřenými na seniory a osoby bez domova.⁷⁰ Souběžně vznikaly i další *nerytířské řády* s charitně - ošetrovatelskými aktivitami. V českých zemích zásluhou sv. Anežky Přemyslovny vzniklo po vzoru její sestřenice sv. Alžběty v roce 1233 *špitální bratrstvo*, posléze povýšené na *řád křížovníků s červenou hvězdou*. Hlavním posláním křížovníků byla špitální činnost a za vlády Karla IV. řád spravoval na 60 špitálů.⁷¹

3.2.2 Období hnutí chudoby a komunizace chudinské péče

Na pomezí obou trendů, tedy aktivizace laiků a monistických inovací, se pohybuje tzv. *hnutí chudoby* formující se už od 12. Století. Dle Mollata se hnutí usiluje nejen inovovat péči o chudé, ale také dosáhnout jejich sociální integraci. Zásadní profil daly *hnutí chudoby* na prahu 13. století postavy sv. Františka z Assisi a sv. Dominika. Jejich působení nevyústilo jenom v založení nových řeholních společenství, ale např. formou františkánského laického *třetího řádu* dokázalo s velkou atraktivitou zasáhnout až do vysokých vrstev šlechty. Do tohoto proudu náleží vzorové charitní postavy sv. Hedviky Slezské, její neteře sv. Alžběty Durynské a sv. Anežky Přemyslovny. V jejich případě charitní péče překračuje rámec gesta neosobní dobročinnosti a přiklání se k modelu přímé pomáhající praxe.⁷²

Z hlediska dalšího vývoje církevní sociální práce je významné, že počínaje 13. stoletím se objevují pokusy o regulaci množství oprávněných pobírat podporu a za tímto účelem jsou vydávány speciální odznaky. Ve 14. století např. nařízení magistrátu v Norimberku stanovuje, že nikdo, kdo nemá speciální kovový odznak, nemůže žebrať. Pověřený úředník magistrátu měl vést seznam žebrajících a každého půl roku ověřovat jejich životní poměry.⁷³ Ve Vídni bylo v 15. století podmínkou pro získání takového odznaku nezaviněnost vlastní nouze a pracovní neschopnost, ale také prokázání vykonání velikonoční zpovědi a svatého přijímání nebo znalost tří základních modliteb.⁷⁴ Na pomezí 14. a 15. století dochází k dalšímu posunu v důrazech charitativní práce. Dosavadní dvě stěžejní složky církevní sociální práce se ocitají v těžkých problémech. Církevním

⁷⁰ <http://www.maltezskyrad.cz>

⁷¹ ŠMERDA, H. *Křesťanská charita od počátku do konce středověku*, 2011

⁷² MOLLAT, M., Armen im Mittelalter, s. 108-109. In DOLEŽEL, J. *Teoretické ukotvení církevní sociální práce na pozadí obecných a českých charitních dějin až po encykliku Deus caritas est*, 2011.

⁷³ GEREMEK, B., Slitování nebo šibenice, s. 46.54. In tamtéž.

⁷⁴ LEHNER, M., Caritas, s. 113. In tamtéž.

autoritám se nyní daří stále méně motivovat lid k sociální činnosti pomocí tradičních pozitivních postojů k chudobě. Pod vlivem humanistických ideálů totiž respekt a úctu k chudému nahrazuje pohrdání chudobou, a tím i žebráním, považovaném za neslučitelné s důstojností člověka. V rychle rostoucích městech se probouzí sebevědomí měšťanstva, resp. snahy o samostatnou, na církevní i světské vrchnosti nezávislou regulaci společenských problémů. Tyto trendy společně vedou ke dvěma významným důsledkům, přetrvávajícím po staletí – dochází k *sekularizaci a komunalizaci chudinské péče*. Měšťanstvo od 14. století začíná vytlačovat řeholní řády jako jediné poskytovatele špitální péče a dochází k zakládání specializovaných zařízení pro konkrétní cílové skupiny potřebných: staré lidi, nemocné nakažlivými nemocemi, osiřelé, psychicky nemocné atd.⁷⁵ V poskytování pomoci se prosazuje zásada omezení na potřebné v rámci domácí komunity. V policejní vyhlášce z roku 1552 přisoudil Ferdinand I. v Rakousku chudinskou péči přímo obcím.⁷⁶ Cílem bylo zmírnit atraktivitu města pro cizí chudé a vytvořit systém sociální kontroly příjemců pomoci. Pomocí rozdávání žebráckých odznaků se města snažila rozlišit oprávněné a neoprávněné žadatele, chudinské žebrácké vyhlášky upravovaly podmínky nároku na veřejnou podporu. Na rozdíl od tradiční církevní praxe almužnictví, která nebyla vázána na žádné podmínky kromě modlitby za dárce, je nyní poskytnutí pomoci vázáno na požadavek změny chování v souladu s představami městské vrchnosti včetně závazku pracovat. Komunalizace tedy učinila z chudinské péče nástroj pracovní výchovy. Tento proces bývá označován jako *pedagogizace sociální péče*.⁷⁷

⁷⁵ HASLINGER, H., Diakonie, s. 60. In DOLEŽEL, J. *Teoretické ukotvení církevní sociální práce na pozadí obecných a českých charitních dějin až po encykliku Deus caritas est*, 2011.

⁷⁶ LEHNER, M., Caritas, s. 114 In tamtéž.

⁷⁷ ENGELKE, E. *Theorien der Sozialen Arbeit*. 3. Aufl. Freiburg: Lambertus, 2002, s. 51. In tamtéž.

3.3 Charitativní praxe v novověku do konce 19. století

3.3.1 Období reformace a protireformace

Duchovní atmosféra přelomu 15. a 16. století byla ovlivněna návratem k antickým řecko-římským vzorům a tím také k ideálu zdravého a krásného člověka. Taková představa však byla v rozporu s realitou chudoby, nemoci a utrpení, kterou byl pozdně středověký člověk obklopen. Reformační hnutí zastoupené Lutherem, Calvinem či Zwinglim, které se zakrátko rozšířilo ve střední, západní a severní Evropě, představuje důležitý mezník i pro charitní službu církve. K ideovým překážkám rozvoje charitní praxe se přidávají i překážky politické. V oblastech, kde se panovník dle pravidla *cuius regio, eius religio* přiklonil k protestantismu, byl zabaven církevní a klášterní majetek a osazenstvo klášterů bylo rozpuštěno, takže ve špitálech chyběl personál. Kritika nedostatků pozdně středověké charitní činnosti tak nakonec vedla k její eliminaci. Významný dopad na péči o chudé této doby mělo dílo *O podpoře chudých*, které roku 1526 věnoval magistrátu města Brugges v Belgii španělský humanista Juan Luis Vives. Ten formuluje tři základní požadavky: každý chudý musí pracovat, podpora musí vycházet z posouzení individuální situace potřebného a chudí musí být vychováni k mravnímu životu. Dílo je historicky první teoretickou reflexí obecné komunální chudinské politiky a otevírá novou epochu tvorby teorií sociální práce, které se zřikají svého teologického ukotvení.⁷⁸

Katolická církev reaguje protireformací, která znamená nejen obranu před reformátorskými idejemi, ale také reflexi vlastních životních ideálů. Tridentský koncil znovu v polovině 16. století volá biskupy k odpovědnosti za chudé a obhájí tradiční nauku o záslužnosti almužny. Katolická reforma charitní praxe umožňuje zformování nových osobností a společenství, které se rozhodly zasvětit péči o chudé.⁷⁹ Přehlédneme-li letmo tuto galerii významných osobností na poli charitativní práce, můžeme vidět inovativní přístupy i nové cílové skupiny, ale také určitou obrodu novozákonního biblického étosu. V našich zemích vzpomeňme např. *Hospitálský řád sv. Jana z Boha*, tzv. *milosrdné bratry*, *Řád sv. Alžběty* či *Římskou unii Řádu sv. Voršily*, která se kromě péče o nemocné věnovala také výchově dívek. Do této doby spadá také založení *Institutu blahoslavené Panny Marie – Anglických panen*, *kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského* nebo *Školských sester, III. Řádu sv. Františka*, které v našich zemích začaly

⁷⁸ ENGELKE, E., Theorien der Sozialen Arbeit. 3. Aufl. Freiburg: Lambertus, 2002 In DOLEŽEL, J. *Teoretické ukotvení církevní sociální práce na pozadí obecných a českých charitních dějin až po encykliku Deus caritas est*, 2011.

⁷⁹ BRANDT, H. J. Grundzüge der Caritasgeschichte, s. 151. In tamtéž.

působit až od poloviny 19. století.⁸⁰ Pro zaměření této práce je významné především působení sv. Vincenta De Paul, ke kterému se dodnes Charita odkazuje jako ke svému ideovému zakladateli. Prakticky oživil důraz starokřesťanského přesvědčení, že charitní aktivita je úkolem každého pokřtěného, a inicioval vytváření skupin charitních dobrovolníků ve farních komunitách, nejprve samostatnou skupinu žen a později i mužů. S přesvědčením, že mezi duchovní a sociální nouzí existuje vzájemná souvislost, zřídil v roce 1625 společenství *lazaristů*. Ti měli dbát o povznesení duchovního života chudých a zároveň během svých venkovských misí ustavovat dobrovolnické a svépomocné charitní skupiny. Spolu se sv. Luisou de Marillac založil v r. 1633 také *Společnost dcer křesťanské lásky* známé jako *milosrdné sestry* nebo *vincentýnky*. Jejich hlavní činností byla terénní péče o chudé a nemocné.

Navzdory odlišnostem obou náboženských prostředí se shodně v katolických a reformovaných městech formují zárodky sociální politiky, tzv. *městské chudinské vyhlášky*. Tyto společné trendy posilují už nastartované procesy komunalizace a byrokratizace tehdejší sociální práce, spočívající v tom, že chudinská péče je přisouzena definitivně do kompetence městské vrchnosti. Chudí jsou registrováni, a pokud jsou shledáni práceschopní, jsou umísťováni do nových zařízení pro veřejné práce. Pracovní ústavy získaly záhy charakter nápravných zařízení. Souhrnně se dá tedy říci, že v období od reformace do Francouzské revoluce v roce 1789 prožívá charitní angažovanost křesťanů významnou diferenciaci. Zatímco stacionární a ústavní formy péče postupně přecházejí na města, řehole a kongregace, sociální práce orientovaná na přirozené životní prostředí potřebných je realizována na úrovni farních společenství.⁸¹

3.3.2 Dopady Francouzské revoluce a osvícenství

Politické a ekonomické dopady Francouzské revoluce znamenaly výrazné narušení kontinuity charitativní praxe ve Francii, vedly k sekularizaci církevního a řádového majetku či vyhnání mnoha katolíků ze země. Nová vláda usilovala o centralizaci veškeré chudinské péče, což vedlo mj. ke zrušení veškerých soukromých nadací a jejich výnos byl soustředěn do státní pokladny. Tento systém se však později ukázal jako neudržitelný. Po třech letech muselo dojít k decentralizaci, částečnému obnovení nadací a dobročinné organizace získaly opět svůj právní status. O obdobnou centralizaci chudinské péče se

⁸⁰ KOTUŠ, J., MUNKOVÁ, G., ŠTEFKO, M. *Obecné otázky sociální politiky*, 2013

⁸¹ DOLEŽEL, J. *Teoretické ukotvení církevní sociální práce na pozadí obecných a českých charitních dějin až po encykliku Deus caritas est*, 2011.

pokusil v našich zemích i v celé rakouské monarchii císař Josef II. Ve druhé polovině 18. století bylo v Čechách a na Moravě údajně provozováno celkem 298 špitálů, které poskytovaly služby asi 3 300 potřebným. Císař usiloval o soustředění veškerých prostředků na provoz uvedených zařízení do centrálního fondu. Všichni příslušníci církve měli přispívat do *farních chudinských fondů*, v jejichž čele stál farář, a při rozdělování almužen měl k dispozici jako pomocníka *asistenta pro chudé*. Fondy směly přijímat dary a odkazy, plynuly do nich také příjmy z pokut za některé přestupky. Období vlády Josefa II je spojeno s rozvojem ústavní péče – v Praze byla vybudována zemská nemocnice, porodnice, chudobinec a další zařízení. Reforma byla jednoznačným krokem k sekularizaci péče.⁸² Zajímavým pokusem o racionalizaci a lepší organizaci křesťanské charity je dílo *Pojednání o křesťanské charitě* od Lodovica Muratoriho, faráře z města Modena. V této knize z první poloviny 18. století vyjadřuje názor, že je efektivnější obstarat lidem práci než jim poskytovat almužnu. Křesťanská charitativní činnost podle něj potřebuje jednotnou organizaci a lepší koordinaci, úsilí církve nemá být v rozporu se sociálními snahami státu – oba přístupy k řešení palčivých otázek života je naopak potřeba společně koordinovat. Od církve Muratori požaduje, aby předkládala věřícím téma charity jako ústřední záležitost živé víry, ukazovala, že charita je mnohotvárnou pomocí, která přesahuje úkon almužny a zahrnuje mj. modlitbu, skutky milosrdenství, vzdělávání či propagaci dobrých mravů.⁸³

3.3.3 Nové formy charitativní práce v 19. století

Evropa prošla v 19. století významným přerodem, na konci kterého stála industriální společnost s řadou nových sociálních problémů a výzev. Na ty se pokoušelo reagovat křesťanské charitativní dílo, které brzy dosahovalo velké šíře a rozmanitosti a přesahuje možnosti této diplomové práce. Jen ve Francii vzniklo do druhého císařství (1852-1870) na 300 nových charitních kongregací, v jejichž řadách pracovalo pro chudé a nemocné na sto tisíc žen. Německo zaznamenalo oživení označované jako *sociálně-charitní jaro*. Konec 19. století přináší také své inovace ve formách pomoci. Řeholnice františkánské linie, tzv. *milosrdné sestry* zavádějí terénní ošetrovatelské služby, ve Francii zakládá M. de l Epée první ústav pro hluchoněmé, v Německu vytváří Adolf Kolping asociace pro výchovu a vzdělávání řemeslníků a dělníků, v Itálii se rodí koncepce výchovné práce s ohroženou mládeží z chudých vrstev Giovanniho Bosca, která má své pokračovatele dodnes. Zcela zvláštní přístup k péči o potřebné představuje kapucín Otec

⁸² VAŠEK, B. *Dějiny křesťanské charity*, 1941.

⁸³ MESSINA, R. *Storia della carita, cuore della Chiesa*, 2001. In POSPÍŠIL, C. *Teologie služby*, 2002.

Pio, zakladatel *Domu ulehčení utrpení*, který po padesát let svého života nosil na svém těle stigmata jako znamení, že služba opravdu znamená nést břemena jedni druhých, protože právě tak naplníme zákon Kristův (Gal 6,2).⁸⁴ Inovaci v metodologii církevní sociální práce s lidmi v nepříznivé sociální situaci představují v 19. století tzv. *modely racionalizace chudinské péče*. Prvním příkladem takového propojení farní, myšleno dobrovolnické, a městské, tedy úřední, chudinské péče byl tzv. *elberfeldský systém*, prosazený v roce 1853 v Elberfeldu (dnešním Wuppertalu) a dalších městech.⁸⁵ Inovace tohoto nového modelu nespočívala ani tak v technice, jako spíše ve snaze města redukovat obvyklá policejní opatření chudinské péče a nabídnout příležitost svým občanům různých vyznání zapojit se do ní dobrovolnickou službou, která se neodvolává na úřední pověření, ale na osobní angažovanost. V průběhu let docházelo také k jeho inovacím. Ukazovalo se, že systém členění do drobných městských čtvrtí může být také nevýhodou, stejně jako zapojení pouze dobrovolných sil. Nejvýraznější inovaci představoval tzv. *štrasburský systém*, ve kterém se opět více prosadil úřední prvek, když všechny nové žádosti o podporu zkoumal nejprve pověřený úředník chudinského úřadu. Pokud se jednalo pouze o krátkodobou podporu, vyřídil žádost sám. Dobrovolným opatrovníkům byly naopak svěřovány případy žadatelů, jejichž situace vyžadovala střednědobou, systematickou podporu. Zajímavou inspirací se jeví péče skotského pastora Thomase Chalmerse (1780-1847), který vytvořil *model lokální administrace sociální práce*. Tento model staví na komunitní svépomoci a nutnosti mobilizovat vnitřní zdroje, kterými podle něj jsou: sebezáchovné úsilí člověka v tíživé situaci, rodinná solidarita a sympatie bohatých s chudými. Za klíčový Chalmer považoval čtvrtý zdroj sociální podpory, totiž lokální solidaritu a sousedskou ochotu ke vzájemné výpomoci. Východiskem reformy bylo přesvědčení, že křesťanská komunita je nutně lepší aktér chudinské péče než neosobní byrokratický úřední aparát města a že pouze křesťanská formace pomáhá člověku v rozvoji, avšak musí se realizovat v malých skupinách a musí ji zajišťovat zralé osobnosti. Tyto zásady shrnul do dvou pojmů: *locality a personality*.⁸⁶

Závěr 19. a začátek 20. století patřil v Evropě koordinaci roztříštěných a nesčíslných charitativních iniciativ. Na národní úrovni vznikl např. ve Francii r. 1890 *Centrální úřad dobročinnosti*, který si kladl za cíl zvýšit efektivitu charitativní práce, přispět k hlubšímu poznání otázky chudoby, studovat a propagovat prostředky prevence

⁸⁴ POSPÍŠIL, C. *Teologie služby*, 2002.

⁸⁵ LIESE, W., *Geschichte der Caritas I*, s. 363-368. In DOLEŽEL, J. *Teoretické ukotvení církevní sociální práce na pozadí obecných a českých charitních dějin až po encykliku Deus caritas est*, 2011

⁸⁶ LIESE, W., *Geschichte der Caritas I*, s. 367. In DOLEŽEL, J. *Teoretické ukotvení církevní sociální práce na pozadí obecných a českých charitních dějin až po encykliku Deus caritas est*, 2011.

chudoby a koordinovat aktivity jednotlivých charitativních subjektů. V roce 1939 byl tento úřad nahrazen dodnes fungujícím ústředím *Caritas France*. V Německu se podařilo dosáhnout vzájemného propojení rozmanitých charitních uskupení a ústavních zařízení v roce 1897 založením *Charitního svazu pro katolické Německo*, který od roku 1921 nese název *Německý charitní svaz*. V Rakousku vznikl v r. 1901 *Říšský svaz katolické dobročinné organizace*. U příležitosti Eucharistického kongresu v Amsterdamu v roce 1924 se zrodila mezinárodní unie *Caritas*, na které se podílelo celkem 23 celonárodních organizací z Evropy a Ameriky.⁸⁷

⁸⁷ Pospíšil, C. Teologie služby, 2011.

4. Novodobá historie charity v českém prostředí

Organizovaná charitní činnost na našem území začala po I. světové válce. Charita v průběhu novodobých dějin zažila dobu rozkvětu i pronásledování, obojí mělo významný vliv na její současnou činnost a identitu: sebepojetí, sebe prezentaci a obraz ve veřejnosti. Následující kapitola stručně nastíní historii 20. a počátku 21. století, opět dle výše uvedených kritérií: kdo, pro koho a jakým způsobem charitní činnost zajišťoval. U současné činnosti Charity ČR se v závěru kapitoly zastavím podrobněji.

4.1 Katolická charita ve 20. století

4.1.1 Činnost do roku 1989

Podle spisu L. Brejchy zahrnovala charitní praxe církve na našem území: 1. *farní chudinské ústavy a nadace*, které zajišťovaly především materiální pomoc osobám bez právního statusu a působily ve všech farnostech; 2. *Ludmily, farní odbory charity*, nejmenší organizační jednotky složené především z dobrovolníků; 3. *charitně činné řehole a kongregace*, které provozovaly především ústavy a školy. Poměr profesionálů vůči dobrovolníkům zde činil zhruba 1:6.⁸⁸ Vnější techniku charitní praxe této doby vymezuje Vašek do 11 zásad. Mj. uvádí doporučení vzbuzovat jak zájem o potřebné, tak o výsledku charitativní činnosti, k čemuž může pomoci publicistika. Dále podporuje týmovou spolupráci, ale zároveň varuje před byrokratismem, která charitní činnost dusí. Nabádá k rozvoji kompetencí charitních pracovníků, doporučuje být v kontakty s odbornými trendy, využívat case-work, individuální přístup, doplňovat charitní praxi vhodnými publikacemi. Připomíná také důraz na kvalitu lásky ve smyslu laskavosti, nabádá k rozvážnosti a prozíravosti a konečně preferuje osobní pomoc před finanční podporou potřebných.⁸⁹ V době první republiky byla Česká katolická charita (dále ČKCH) organizována jako spolek na základě zákona o spolčovacím právu a zažívala značný rozvoj své činnosti. V době II. světové války byla činnost Svazů značně omezena, hlavně na provoz ústavů. Po válce se okresní a obvodní charitní ošetřovatelské stanice se svými diplomovanými a dobrovolnými sestrami staly vyhledávaným útočištěm nemocných a trpících. Nejvíce charitních sociálně-zdravotních ústavů měla charita v roce 1948

⁸⁸ DOLEŽEL, J. *Teoretické ukotvení církevní sociální práce na pozadí obecných a českých charitních dějin až po encykliku Deus caritas est*, 2011.

⁸⁹ VAŠEK, V. Křesťanská sociologie In DOLEŽEL, J. *Teoretické ukotvení církevní sociální práce na pozadí obecných a českých charitních dějin až po encykliku Deus caritas est*, 2011.

v olomoucké arcidiecézi. Byly to dětské domovy a sirotčince, zotavovny pro mládež a dospělé, studentské domovy, internáty, svobodárny, domovy pro pracující dorost, domovy pro zestárlé a práce neschopné, ústavy pro tělesně či duševně choré, řádové ústavy, nemocnice, ošetrovatelské školy.⁹⁰ V květnových dnech 1945 se jako první ze všech tehdejších institucí zapojila do péče o navrátilce z koncentračních táborů zakládáním ošetrovatelských služeb a vývařoven. Ještě po Druhé světové válce v roce 1948 spravovala ČKCH přes 500 zdravotně sociálních ústavů a poskytovala ošetrovatelskou službu chudým lidem. Zákonem č. 185/1948 Sb. byly všechny léčebné a ošetrovací ústavy zestátněny. Zákon byl později zrušen a nahrazen *Zákonem č. 68/1951 Sb., o dobrovolných organizacích a shromážděních*. Totalitní Československá socialistická republika (dále ČSSR) měla zájem soustředit sociální a rekreační péči o duchovní a církevní zaměstnance, výrobu a prodej zbožných předmětů a vydávání periodického i neperiodického tisku a publikací do jedné organizace pod státním dohledem. ČKCH se tak stala dobrovolnou organizací pod Ministerstvem vnitra (dále MV) výnosem z roku 1952. Majetek ČKCH byl fakticky zlikvidován. Byl převeden na stát nebo diecézní ordinariáty. V roce 1963 byla ČKCH usnesením vlády deklarována jako soukromá právnická osoba a její stanovy byly schváleny Ministerstvem školství a kultury, které vykonávalo dohled nad její činností.⁹¹ V roce 1986 po zemětřesení v Arménii založil kardinál František Tomášek v Praze Výbor křesťanské pomoci. Z toho podnětu začaly vznikat podobné výbory v celé republice. Byla to jediná možnost veřejného působení římskokatolické církve v sociální oblasti, která byla rychle pochopena nejen věřícími. Brzy začaly výbory působit i v jiných činnostech mimo rámec pomoci do Arménie. Státní orgány nevěděly jak reagovat - netroufaly si zasáhnout a tyto spontánní aktivity katolické církve ukončit.⁹² Do tohoto období spadá počátek působnosti celé řady charit, které dnes působí na profesionální úrovni.

⁹⁰ *Arcidiecézní charita Olomouc, Ročenka 1994*, Olomouc 1994, s. 26-47

⁹¹ *Bílá kniha: Pohled církve na potřebu majetkového vyrovnání mezi ČR a Církvi římskokatolickou*, 1996.

⁹² *Charitativní služba církve: Pastorační péče o rodinu*, 2005.

16 s. Dostupné na: <http://www.cirkev.cz/cirkev-ve-svete/dokumenty/fialova-rada/>

4.1.2 Činnost po roce 1989

Po listopadových událostech v roce 1989 se v české společnosti otevřel prostor pro nové aktivity. Charita využila příležitost obnovit své původní poslání a spolu s dalšími nově vznikajícími NNO doplnit mnohaletý deficit v péči o zanedbávané skupiny potřebných, zejména o seniory a osoby s nejrůznějšími druhy tělesného a mentálního postižení či osoby propuštěné z výkonu trestu. Mezi prvními účinně zareagovala také na nově vznikající společenský fenomén bezdomovectví a nezaměstnanosti. Heslem doby se staly principy participace a subsidiarity. Velkou devizou tohoto období bylo porevoluční nadšení. Rozhodující nebylo vzdělání, ale elán a organizační schopnosti jednotlivců, těžištěm byla dobrovolnická činnost. K prvním významným oblastem pomoci patřila Charitní ošetrovatelská služba (CHOS), původně experiment financovaný z prostředků MZ. Služba byla vlastně přímou pokračovatelkou ošetrovatelské a zdravotní služby v rodinách, která u nás patřila k nejvýraznějším charitním službám do roku 1948. Její oživení po roce 1989 iniciovalo později vznik *domácí péče*. V porevolučním období vznikaly také první charitní projekty a služby orientované na pomoc propuštěným vězňům, kteří se v důsledku velké amnestie stali zdrojem obav v české společnosti. Charita budovala první pobytové služby: azylové domy pro lidi bez přístřeší, domovy pokojného stáří, domovy a stacionáře pro děti i dospělé se zdravotním postižením. V roce 1991 se rozbíhaly také projekty zahraniční pomoci. Charita organizovala pomoc Rumunsku nebo bývalé Jugoslávii, v roce 1992 obrátila pozornost na Ukrajinu. Podobně jako další občanské iniciativy, také Charita byla v tomto období jak z hlediska finančních zdrojů, tak z hlediska inspirace a získávání nových poznatků odkázána převážně na zahraniční pomoc. Významnou oporou pro obnovení charitní činnosti v ČR se stala existující síť charitních organizací v Evropě. Hlavními ohnisky aktivity v regionech byly Výbory křesťanské pomoci, které prošly zkušeností s pomocí Arménii v roce 1988 a v roce 1990 splynuly s ČKCH. Během roku 1991 začaly vznikat první (arci)diecézní charity, jako samostatné právní subjekty s vlastním financováním, odděleným od ústředí podle *Zákona č. 308/91 Sb., o svobodě náboženské víry a pozastavení církví a náboženských společností*. Většina ředitelů diecézních charit této doby významně ovlivnila vývoj Charity v dalších deseti letech. Základem systematické činnosti Charity v celé republice se stala decentralizace, v jednotlivých farnostech postupně vznikaly farní a oblastní charity.⁹³

⁹³ KOPŘIVA, J., HAVRDOVÁ, Z., HORÁKOVÁ, D. *Deset let práce a směřování České katolické charity* [on line]. ©2016

S rostoucí komplexností činnosti vyvstala nutnost zlepšit manažerskou úroveň charitních pracovníků. Objevily se problémy legislativní a finanční, vymezení kompetencí mezi diecézními charitami a ústředím se ukázalo jako nejasné. Pokus o nápravu přinesly nové stanovy z roku 1993. Ty se jednak vyrovnaly s oddělením slovenské Charity v důsledku rozdělení republiky na dva státy, jednak potvrdily ČKCH jako účelové zařízení římskokatolické církve a samostatnou právnickou osobu sdružující diecézní a arcidiecézní charity v ČR. Byla zřízena Rada ČKCH, kterou tvořili nadále *prezidenti* jako zástupci církve a ředitelé jednotlivých diecézních či arcidiecézních charit. Na místě ústředí vznikl sekretariát ČKCH, který byl pověřen především koordinací a servisem pro (arci)diecéze a správou Charitních domovů pro duchovní a řeholnice na území ČR. V r. 1993 se ČKCH více zapojila do spolupráce s dalšími NNO a stala se členem České rady pro humanitární organizace, jejímiž členy jsou také např. Ekumenická diakonie, Český červený kříž, Sbor zástupců zdravotně postižených a další.⁹⁴

V letech 1994 – 97 se charitní pracovníci stále více učili ze zahraničních zkušeností. Důležité byly kontakty s charitami v Německu, Rakousku, Švýcarsku, Holandsku a Francii. Klíčovým zdrojem učení byla potřeba získávat finanční prostředky podle nových pravidel soutěže u vznikajících českých i zahraničních nadací a ministerstev. V této době vybudovala Charita řadu intervenčních služeb: poradny pro ženy, pro uprchlíky, pro bezdomovce, programy protidrogové prevence ve školách, kluby pro mládež. Vytvářela ojedinělé projekty a služby zaměřené na práci s romskými dětmi, založila první kamenný hospic v Červeném Kostelci, který si brzy získal uznání odborníků. V roce 1994 se také začínaly budovat základy práce s migranty a žadateli o azyl, s podporou *Raphaelswerk* postupně vznikla síť diecézních migračních koordinátorů. V roce 1995 se ČKCH zařadila do mezinárodní sítě charit jako rovnoprávný člen *Caritas Europa* (CE) a *Caritas Internationalis* (CI). V roce 1997 se ČKCH zapojila do humanitární pomoci při povodních na území Moravy a východních Čech. Rostoucí nároky na odbornost pracovníků se postupně projeví v nárůstu počtu profesionálních odborníků v nově vznikajících službách a v potřebě doplnit vzdělání u pracovníků, kteří do Charity přišli z jiných profesí.⁹⁵

⁹⁴ KOPŘIVA, J., HAVRDOVÁ, Z., HORÁKOVÁ, D. *Deset let práce a směřování České katolické charity* [on line]. ©2016

⁹⁵ CHARITA ČESKÁ REPUBLIKA. *Z historie charity*. [on line]. ©2016

4.1.3 Vznik nadnárodních charitních struktur

V květnu 1928 byla založena *Caritas Catholica* se sídlem ve švýcarském Luzernu, jejíž aktivity narušila II. světová válka. V letech 1947-49 proto z iniciaty papeže Pia XII. vznikla již zmíněná *Caritas Internationalis* (dále CI), se sídlem tamtéž. V r. 1951 Pius XII potvrdil nová statuta organizace a její sídlo bylo přestěhováno do Říma.⁹⁶ Z počátečního počtu 13 celonárodních charitních sdružení počet členských organizací k roku 1996 vzrostl na 147. Dnes má CI celkem 165 členů a pomáhá milionům chudých a potřebných ve všech zemích světa. Právní statut svazu by znovu upraven v letech 1969, 1980 a 2011.⁹⁷ Evropská sekce svazu, *Caritas Europa* (CE), sdružuje od roku 1996 celkem 34 členských národních organizací. Hlavním cílem CI je koordinace charitativního díla na mezinárodní úrovni, pomoc jednotlivým členským organizacím v naplňování jejich poslání. Nejvyšším orgánem CI je plenární shromáždění, kterého se účastní zástupci všech členských organizací a koná se obvykle jednou za 4 roky. Zde se volí prezident, tajemník, pokladník a jsou přijímány nové členské organizace. Kandidáty na jednotlivé funkce musí potvrzovat Svatý stolec. CI spolupracuje se Svatým stolicem, ale zachovává si přitom určitou míru autonomie. Vzhledem k této samostatnosti byla v roce 1971 založena papežská rada *Cor unium*, orgán nadřazený všem charitativním organizacím, které působí jménem římskokatolické církve. Úkolem rady je mj. monitorovat situaci ve světě, informovat Svatý stolec a doporučovat nejvhodnější postupy při poskytování pomoci a řešení naléhavých problémů. Koordinace charitativní pomoci se vztahuje i na spolupráci s velkými nadnárodními zdravotnickými a humanitárními organizacemi jakými jsou Světová rada zdraví (WHO), Červený kříž, Červený půlměsíc aj. K charitativním strukturám celé katolické církve náleží také papežská komise *Iustitia et pax* (Spravedlnost a mír).⁹⁸

⁹⁶ POSPÍŠIL, C. *Teologie služby*, 2002

⁹⁷ <http://www.cirkev.cz/archiv/110516-caritas-internationalis-oslavi-60-let-pomoci-potrebnym> [on line].

©2016

⁹⁸ POSPÍŠIL, C. *Teologie služby*, 2002

4.2 Charita ČR na počátku 21. století

4.2.1 Poslání a organizační struktura

Do 10. listopadu 1999 organizace fungovala pod názvem *Česká katolická charita*, poté od konce roku 1999 do 31. prosince 2006 jako *Sdružení Česká katolická charita*, od 1. ledna 2007 nese současný název *Charita Česká republika* (dále CHČR). Posláním CHČR je: „*pomoc lidem v tísní, ohrožení a nouzi bez ohledu na jejich rasu, národnost, náboženství nebo státní či politickou příslušnost a to skrze charitativní, sociální a zdravotní služby, humanitární pomoc a rozvojovou spolupráci*“. Základ sítě CHČR tvoří téměř tři sta padesát farních, oblastních, městských a diecézních charit.⁹⁹ Velikost těchto charit se výrazně liší, někdy je tvoří pouze malý počet dobrovolníků, jindy více než sto zaměstnanců působících na profesionální úrovni i v okolních obcích. Na regionální úrovni se tyto místní subjekty sdružují do dvou arcidiecézních charit: Praha, Olomouc a šesti diecézních charit (dále DCH): Brno, Ostrava-Opava, České Budějovice, Hradec Králové, Plzeň, Litoměřice, které působí na území daného (arci)biskupství.¹⁰⁰ Na území Arcidiecéze olomoucké působí celkem 28 charit s právní subjektivitou a Hospic na Svatém Kopečku.¹⁰¹ Působnost Arcidiecézní charity Praha (dále ADCH Praha) zahrnuje 40 farních charit v rámci Prahy, Středočeského kraje a Ústeckého kraje, z toho 13 působí na profesionální úrovni.¹⁰² Z diecézních charit je dle počtu subjektů se samostatnou právní subjektivitou největší DCH České Budějovice, která jich zaštiťuje 25.¹⁰³ DCH Litoměřice tvoří celkem 11 profesionálních a 12 dobrovolných charit¹⁰⁴, DCH Hradec Králové zahrnuje 21 farních a oblastních charit na území královéhradecké diecéze, která svou rozlohou zasahuje do šesti krajů¹⁰⁵. DCH ostravsko-opavskou tvoří 18 oblastních charit¹⁰⁶, DCH Brno jich zahrnuje deset¹⁰⁷. O své činnosti informuje Charita ČR prostřednictvím svých webových stránek, tiskových zpráv, letáků a informačních kampaní. Organizace rovněž vydává dvoutýdenník *Caritas*, který vychází 6x ročně jako čtyřstránková příloha

⁹⁹ CHARITA ČESKÁ REPUBLIKA. *Poslání* [on line]. © 2016

¹⁰⁰ CHARITA ČESKÁ REPUBLIKA. *Organizační struktura* [on line]. © 2016

¹⁰¹ ARCIDIECÉZNÍ CHARITA OLOMOUC: oficiální stránky ADCH Olomouc [on line]. © 2016

¹⁰² ARCIDIECÉZNÍ CHARITA PRAHA: oficiální stránky ADCH Praha [on line]. © 2016

¹⁰³ DIECÉZNÍ CHARITA ČESKÉ BUDĚJOVICE: oficiální stránky DCH České Budějovice [on line]. © 2016

¹⁰⁴ DIECÉZNÍ CHARITA LITOMĚŘICE: oficiální stránky DCH Litoměřice [on line]. © 2016

¹⁰⁵ DIECÉZNÍ CHARITA HRADEC KRÁLOVÉ: oficiální stránky DCH Hradec Králové [on line]. © 2016

¹⁰⁶ DIECÉZNÍ CHARITA OSTRAVA-OPAVA: oficiální stránky DCH Ostrava-Opava [on line]. © 2016

¹⁰⁷ DIECÉZNÍ CHARITA BRNO: oficiální stránky DCH Brno [on line]. © 2016

Katolického týdeníku, diecézní střediska periodicky vydávají své vlastní zpravodaje a informační bulletiny.¹⁰⁸

Sekretariát CHČR poskytuje servis všem charitám v oblasti sociálních a zdravotních služeb, koordinuje projekty humanitární pomoci a rozvojové spolupráce a pomoc cizincům v nouzi na území ČR. V roce 1999 byl ČKCH zahájen proces strategického plánování a zřízeny dvě nové funkce: koordinátor sociálních projektů a koordinátor zdravotnických činností.¹⁰⁹ Dále sekretariát zajišťuje spolupráci s vládou a státní správou a spravuje centrální sbírková konta. Podílí se také na přípravě, vyhodnocení a propagaci celostátních charitních akcí a kampaní, především *Tříkrálové sbírky*. Na mezinárodní úrovni spolupracuje s centrálou CE a CI, je partnerem OSN, Generálního ředitelství ECHO při Evropské unii a dalších mezinárodních NNO. V rámci ČR je členem *Českého fóra pro rozvojovou spolupráci* nebo *Konsorcia nevládních organizací* pracujících s migranty v ČR.¹¹⁰

CHČR se na svých webových stránkách hlásí ke své historii a teologickým východiskům slovy: „charitativní činnost patří už od počátku církve k její podstatné součásti. Svou činnost se snaží konat pro všechny, protože její poslání je univerzální. Základy čerpá z Kristova příkladu i ze své tradice. Snad nejvýraznější apel lze nalézt v Bibli v Novém Zákoně dvacáté páté kapitole evangelia podle Matouše ve verších 31 až 46. (...) Křesťané ihned od počátku následovali Kristova příkladu a pomáhali svým trpícím bližním, především nejchudším a nejpotřebnějším. Tato pomoc se nazývá charita, což znamená milosrdná láska (latinsky caritas), a patří k praktickému křesťanskému životu“.¹¹¹ Organizace se rovněž odkazuje ke svému patronu – zakladateli, sv. Vincenci z Pauly, na jehož svátek připadá každoroční Den Charity (27. září). ČBK ho oficiálně vyhlásila na svém 71. plenárním zasedání v lednu 2008. V tento den CHČR pořádá společné aktivity, na kterých informuje veřejnost o své činnosti formou výstav, koncertů, divadelních představení či dnů otevřených dveří ve svých zařízeních. Den Charity není spojen s žádnou finanční sbírkou.¹¹² V rámci svého historického odkazu se CHČR na svých webových stránkách zmiňuje zvláště o souvislostech vzniku *Svazu charity* v r. 1922, o činnosti charity za první republiky nebo za druhé světové války. Návštěvník zde v případě zájmu však najde i poměrně obsáhlé pojednání o celé novodobé historii organizace. Přestože

¹⁰⁸ Výroční zpráva Charita Česká republika 2007

¹⁰⁹ KOPŘIVA, J., HAVRDOVÁ, Z., HORÁKOVÁ, D. Deset let práce a směřování České katolické charity [on line]. ©2016

¹¹⁰ CHARITA ČESKÁ REPUBLIKA Organizační struktura [on line]. © 2016

¹¹¹ CHARITA ČESKÁ REPUBLIKA. Poslání Charity [on line]. © 2016

¹¹² CHARITA ČESKÁ REPUBLIKA. Celostátní kampaň Den charity [on line]. © 2016

webové stránky jednotlivých charit dnes mají jednotnou grafickou formu a charity nabízejí obdobné služby či doplňující aktivity, můžeme vnímat rozdílný přístup k sebeprezentaci organizace, popisu prioritních oblastí či způsobů pomoci.

4.2.2 Charita jako poskytovatel pomoci

Cílovou skupinou služeb Charity ČR jsou nejčastěji senioři a lidé se zdravotním postižením, matky, popř. otcové či celé rodiny s dětmi v tísní, mládež ohrožená sociálním vyloučením, lidé nevyléčitelně nemocní, lidé v tíživé sociální situaci, zvláště osoby bez příštřeší, uživatelé návykových látek, dlouhodobě nezaměstnaní, osoby žijící ve vyloučených lokalitách, imigranti a azylanti.¹¹³

Nástup 21. století znamenal pro Charitu hlavně modernizaci, profesionalizaci, zaměření na vzdělávání a rozšiřování sítě služeb. Další vývoj charitních služeb stále do značné míry závisí na tom, jak ob stojí v konkurenci kvality, jak se dokáží začlenit do místních sítí a jak zajistí dobrou spolupráci s místní správou. V této době nejde tolik o vytváření nových služeb jako spíše o zvyšování jejich kvality, o dobrý marketing a flexibilní reakci na místní potřeby. Z toho vyplývá nutnost zvyšování kvalifikace u pracovníků charitních sociálních služeb a vzájemná podpora pracovníků uvnitř Charity. Jednotlivé typy sociálních služeb se proto spojily do sítí a vznikly jejich odborná *Kolegia*, jejichž prostřednictvím dochází k výměně zkušeností. V plánu kolegií je zpracovávání metodických materiálů a vytváření jednotného postupu zkvalitňování a profesionalizace dané služby.¹¹⁴ V roce 2014 poskytovala Charita ČR celkem 1 208 služeb, z toho 833 sociálních služeb registrovaných dle *Zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách*, 85 středisek zdravotní péče a 308 ostatních služeb. Celkem evidovala 104 569 klientů a dalším tisícům poskytla pomoc anonymně. Nejvíce služeb poskytovaly subjekty Charity ČR v oblasti sociální péče (celkem 385 služeb pro téměř 26 000 uživatelů), největší zastoupení mezi nimi měla terénní forma *pečovatelské služby* (152 pro téměř 18 000 uživatelů), dále služba *osobní asistence* (53) a *odlehčovací služby* (31). Z ambulantních forem je často poskytována služba *denního stacionáře* (36). Obdobně jsou zastoupeny *domovy pro seniory* (37), charitních *domovů se zvláštním režimem* bylo 10. Následovaly služby sociální prevence (celkem 361 služeb pro více než 46 000 uživatel), nejčastěji: *nízkoprahová zařízení pro děti a mládež* (64), *sociálně aktivizační služby pro rodiny*

¹¹³ CHARITA ČESKÁ REPUBLIKA. *Sociální, zdravotní a další charitní služby v ČR* [on line]. © 2016

¹¹⁴ KOPŘIVA, J., HAVRDOVÁ, Z., HORÁKOVÁ, D. *Deset let práce a směřování České katolické charity* [on line]. ©2016

s dětmi (53), azylové domy pro matky s dětmi v tísní (43), dále pak různé formy služeb orientované na osoby bez domova nebo osoby žijící rizikovým způsobem života (22 azylových domů, 25 nízkoprahových denních center, 23 nocleháren aj.) Charity provozovaly rovněž 4 kamenné hospice s kapacitou 144 osob a 43 domácích hospiců. Odborných poraden provozovaly Charity celkem 69. Podle místních potřeb tyto služby doplňovaly různorodé ostatní charitní služby (9 mateřských center, 29 dobrovolnických center, 38 šatníků, 39 půjčoven kompenzačních pomůcek, různé formy sociálního bydlení, chráněné dílny, vzdělávací centra, služby pro pěstouny aj.) Veškeré jmenované služby zajišťovalo v r. 2014 celkem 7 377 zaměstnanců a téměř 50 000 dobrovolníků.¹¹⁵ Pro doplnění celkové představy nabízím ještě srovnání se situací v roce 2007, kdy vstoupil v platnost zákon o sociálních službách. Za sedm let působení se počet nově vybudovaných sociálních a zdravotnických služeb významně nezvýšil. Za zmínku stojí snad jen pětinasobný nárůst pečovatelských služeb (z původních 31), počet odlehčovacích služeb a služeb osobní asistence se v mezidobí navýšil zhruba o 1/3, pětinasobně vzrostl také počet domovů se zvláštním režimem. V rámci služeb sociální prevence vzrostl o 1/3 počet nocleháren, ale počet charitních domů na půl cesty naopak o polovinu poklesl, dnes charita provozuje pouze 4 zařízení tohoto typu. K mírnému snížení došlo také u počtu odborných poraden (z původních 75 na dnešních 69).¹¹⁶ Přehled služeb ADCH Praha a farních charit působících na území Středočeského a Ústeckého kraje nabízí tabulka v příloze (příloha č. 1).

Charita ČR v rámci své činnosti také reálně naplňuje požadavek aktivního postoje ke společenskému dění v ČR i ve světě jako projev solidarity s potřebnými. V r. 2015 představila např. *Caritas Cares - Národní zprávu za ČR*, která prezentuje pohled na stav chudoby u nás a apeluje na žádoucí změny v sociálním systému. Prostřednictvím zprávy *Caritas Cares* pokračuje CE ve své tradici vyjadřovat se ke stavu chudoby a sociálního vyloučení v rámci jednotlivých evropských zemí. Zpráva Charity ČR vznikla na základě celostátního výzkumu ve spolupráci s pracovníky odborných sociálních poraden, kteří jsou v přímém kontaktu s lidmi ohroženými chudobou a sociálním vyloučením. Šetření se zúčastnilo 34 pracovníků z celkem 69 odborných charitních poraden. Doplňkové otázky byly zasílány i do ostatních preventivních služeb, například do azylových domů a terénních programů. Doporučení se dotýkají např. výživného na děti, dluhové problematiky, výše

¹¹⁵ Výroční zpráva Charita Česká republika 2014

¹¹⁶ Výroční zpráva Charita Česká republika 2007

minimální mzdy.¹¹⁷ Charita ČR také zajišťuje spolupráci s ministerstvy při oponování a vytváření návrhů v oblasti sociálních služeb, podílí se na tvorbě legislativy a práci v komisích MZ ČR a MPSV ČR.¹¹⁸ V květnu 2016 se např. zástupci charity zúčastnili kulatého stolu, kde se spolu s dalšími zástupci NNO shodli na tom, že navrhovaná novela insolvenčního zákona má četné nedostatky, které ve svém důsledku mohou poškodit klienty odborných sociálních poraden.¹¹⁹

V roce 2015 si CHČR připomněla dvacet dva let od zahájení rozvojové a humanitární pomoci do zahraničí. V současnosti pomáhá téměř do třech desítek zemí světa, většinou jde o rozvojovou pomoc se zaměřením na sociální péči, zdravotnictví, podnikání, vzdělávání a životní prostředí.¹²⁰ ADCH Praha se např. věnuje zahraniční pomoci od roku 1993 v rámci Centra zahraniční spolupráce. Mezi cílové země její rozvojové a humanitární pomoci patří zejména Indie, Uganda, Zambie, Konžská demokratická republika a Bělorusko. Mediálně známou aktivitou v této oblasti je projekt *Adopce na dálku*, jehož prostřednictvím čeští občané v roli adoptivních rodičů přispívají pravidelným finančním příspěvkem především indickým dětem na úhradu školného a nejnutnější pomoc do rodiny.¹²¹ CHČR pomáhá potřebným ze zahraničí také přímo na našem území. Poradny pro cizince ročně obslouží téměř 6,5 tisíc osob. Od 1. ledna 2016 je Charita také na základě smlouvy s Ministerstvem vnitra ČR generálním poskytovatelem *sociálně integračních služeb* pro azylanty pro rok 2016.¹²²

4.2.3 Finanční a materiální zajištění

Charita ČR funguje obdobně jako jiné NNO na základě vícezdrojového financování. Podíváme-li se na webové stránky (arci)diecézních charit, zjišťujeme, že činnost je zajišťována ze státních zdrojů, tedy díky orgánům státní správy a místních samospráv (ministerstva, kraje, obce), popř. v rámci grantových výzev podpořených v rámci EU. Vedlejšími zdroji jsou pak církevní a veřejné sbírky, individuální i firemní dárcovství, dary nadací, popř. výnosy z vlastní hospodářské činnosti a benefičních akcí. *Fundraising* znamená zvyšování či budování fondu, jednoduše finančního obnosu určeného k určitému cíli. V organizacích s vysokým obratem je drobný fundraising jen doplňujícím zdrojem prostředků. Má však své místo v budování vztahů s místní komunitou

¹¹⁷ CHARITA ČR. *Národní zpráva* [on line]. ©2015

¹¹⁸ *Výroční zpráva Charita Česká republika 2007*

¹¹⁹ CHARITA ČESKÉ REPUBLIKY. *Aktuální projekty* [on line]. ©2016

¹²⁰ CHARITA ČESKÉ REPUBLIKY. *Aktuální projekty* [on line]. ©2016

¹²¹ ARCIDIECÉZNÍ CHARITA PRAHA: oficiální stránky ADCH Praha [on line]. ©2016

¹²² CHARITA ČESKÉ REPUBLIKY. *Aktuální projekty* [on line]. ©2016

i v posilování interní soudržnosti organizace. Podle Poláčkové má veřejnost často zájem podporovat veřejně prospěšné cíle, ale nezná možnosti. Navíc jsou lidé mnohdy přesvědčeni, že částky, kterými mohou podpořit, musí být vysoké. Druhým nejčastějším stereotypem je přesvědčení pomáhajících organizací, že veřejnost nemá zájem se zapojovat do dobrovolnických aktivit. Přitom platí, že každý pátý člověk v ČR má zkušenost s dobročinností.¹²³ Zajímavým fenoménem, který řečené potvrzuje, je tradiční *Tříkrálová sbírka*, která se v roce 2016 konala v celostátním měřítku již po šestnácté. Je vlastně obrazem obnovené tradice, která hledá svou tvář v moderní společnosti. Za rok nula je považován rok 2000, kdy proběhla první pilotní sbírka v olomoucké arcidiecézi a 1 079 skupinek tehdy vykoledovalo neuvěřitelných téměř 8,5 miliónů korun. Výsledek byl impulsem k přípravě sbírky na celostátní úrovni. Do akce se v roce 2001 zapojily stovky koledníků a výtěžek činil téměř 3 miliony korun. Dvojnásobný výtěžek přinesl rok 2005 v souvislosti se solidaritou českých občanů s oběťmi ničivé vlny tsunami na pobřeží Indonésie, Srí Lanky a Indie. V roce 2007 koledníci poprvé navštívili také prezidenta republiky, Úřad vlády, MPSV, hejtmanství, magistráty a úřady místní samosprávy. V tomto roce byla také nově zavedena možnost podpořit sbírku z mobilního telefonu zasláním dárcovské DMS. Zajímavé je, že celkový výnos sbírky v tomto roce výtěžek z roku 2005 nedostihl. V roce 2008 se konal první Tříkrálový koncert pro koledníky, v roce 2009 vznikl první reklamní spot na propagaci sbírky inspirovaný origami. Sběrka si postupně získala natolik pevné místo v české veřejnosti, že s výší jejího výtěžku neotřásl ani ve společnosti tolik diskutované přiznání církevních restitucí. V roce 2015 činil výtěžek sbírky více než 80 milionů korun.¹²⁴

Největší část finanční podpory však charita získává ze státních zdrojů. Již v roce 2000 bylo Sdružení ČKCH díky předešlému úsilí největší NNO v oblasti poskytování sociálních a sociálně zdravotních služeb. Mělo tehdy přibližně 300 sociálních projektů, z toho 260 bylo dotováno MPSV ČR v celkové výši přibližně 100 milionů korun, což činí asi 1/5 celkové částky, kterou mělo MPSV vyčleněnou na projekty všech nestátních poskytovatelů sociálních služeb. Projektů a služeb bylo v roce 2000 cca 1000, takže projekty Sdružení ČKCH tvořily 1/4 všech dotovaných projektů.¹²⁵ V této souvislosti se nabízí a také často veřejně diskutuje otázka, zda by neměly církevní pomáhající organizace, jsou-li financovány především z veřejných zdrojů, poskytovat především

¹²³ POLÁČKOVÁ, Z. *Fundraisingové aktivity*, 2005

¹²⁴ *Letopisy Tříkrálové sbírky*. Caritas č. 1/2016

¹²⁵ KOPŘIVA, J., HAVRDOVÁ, Z., HORÁKOVÁ, D. *Deset let práce a směřování České katolické charity* [on line]. ©2016

sociální práci. Anebo naopak, neměly by charity rezignovat na veřejné zdroje a soustředit se jen na službu potřebným založenou na víře? Tyto otázky jsou nyní zvláště aktuální také s ohledem na již zmíněné restituce církevního majetku.

5. Charitativní práce jako dialog teologie a sociální práce

Charitativní práci tento text chápe jako vzájemnou interakci mezi teologií a sociální prací. Setkávání a prolínání těchto disciplín může být významným přínosem pro kvalitu pomoci. K jaké pomyslné hranici by ale vzájemná interakce měla dojít, aby žádná z disciplín neztratila svou autonomii např. v oblasti metod a přístupů nebo nároků na pracovníky? Vzhledem k tomu, že stěžejní činnosti současné charity jsou sociální služby, orientuje se následující kapitola především na to, jakou inspiraci charitativní práci může nabídnout sociální práce. V jednotlivých podkapitolách se zastavím rovněž u důrazů, které jsou s charitativní prací nejčastěji spojovány: důrazu na lidskou důstojnost a na spirituální rozměr, dále u specifík práce s jednotlivými cílovými skupinami. V závěru uvádím několik dilemat či úskalí z praxe charitní organizace.

5.1 Sociální práce jako inspirace pro charitativní práci

Sociální práce je chápána jednak jako obor praktické činnosti, jednak jako vědní disciplína. Důležité je proto nejprve popsat, co je sociální práce a co jejím předmětem, ale i to, jakým způsobem je vědou a jaké má hodnoty. Dle Nečasové: „*sociální práce podporuje sociální změnu, řešení problémů v lidských vztazích a také osvobození lidí v zájmu zvýšení blaha. Sociální práce zasahuje v oblastech, kde dochází k interakci lidí a jejich prostředí, a využívá k tomu teorie lidského chování a sociálních systémů. Základem sociální práce jsou principy lidských práv a sociální spravedlnosti.*“¹²⁶ Profesionální sociální práce tedy spočívá v prevenci sociálních problémů, v rozpoznávání a odhalování jejich příčin, ve zpřístupňování pomoci jednotlivcům, skupinám i komunitám s cílem přispět k efektivnímu řešení nepříznivé situace. Součástí je i řízení sociální práce. Tato definice zahrnuje i zmocnění klientů, tedy zaměření se na jejich silné stránky. Podle Thompsona existuje celá řada definic sociální práce, výše uvedená definice vidí sociální práci jako dva základní směry praktické činnosti: sociální pracovníci se zajímají jak o jednotlivce, tak o celou společnost. Musí tedy balancovat mezi zájmy jedinců, skupin a komunit a zájmy společnosti.¹²⁷

Musil upozorňuje, že v současné české společnosti dochází k záměně řešení příčin problémů s jejich následky. Od sociální práce se očekává, že bude řešit „*akutní důsledky*

¹²⁶ NEČASOVÁ, M. Mezinárodní etický kodex sociální práce. *Sociální práce*, 2004/4, s. 31 - 34

¹²⁷ HORNER, N. What is Social work: Context and Perspectives, Exeter: Learning Matters, 2009, s. 3 In OPATRŇÝ, M. *Sociální práce a teologie*, 2013

omezené soběstačnosti chudých nebo znevýhodněných jedinců místo toho, aby řešila problém nezvládaných sociálních interakcí jedinců, skupin a organizací způsobem, který spočívá v souběžném působení na obě strany nezvládané interakce.“ Neočekává se tedy, že sociální pracovník bude jakýmsi mostem mezi člověkem v tísní a společností, ale že vyřeší konkrétní neuspokojené potřeby jedince za pomoci sociálních dávek a sociálních služeb. Sociální pracovníci tedy svým klientům nepomáhají s řešením příčin jejich tíživé životní situace. Dle Musila tím učinila sociální práce krok zpět, ještě před počátky konstituování sociální práce jako samostatného praktického oboru a vědní disciplíny.¹²⁸ Podle Opatrného takto chápáná sociální práce, tedy taková, se kterou se nejčastěji setkáváme v běžné praxi, nemůže být plně inspirací pro teologii ve smyslu „znamení času“, jak o tom hovoří II. vatikánský koncil v *Gaudium et spes*.¹²⁹ Dle Navrátila se má sociální práce zabývat především situacemi, kdy přestane fungovat rovnováha mezi lidmi a požadavky jejich prostředí. Důvod takového nerovnovážného stavu může být jak na straně jedince a jeho neschopnosti dostát požadavkům prostředí, tak na straně prostředí, jehož požadavky na jednotlivce či skupinu jsou nepřiměřené.¹³⁰ Předmětem sociální práce je pak selhávající sociální fungování, tedy celková nepříznivá sociální situace klienta, takže se snaží přímo či nepřímo působit v tom smyslu, aby klient zvládl celou škálu bariér. Hraje tedy často také roli zprostředkovatele služeb jiných pomáhajících profesí.¹³¹ O sociální práci jako znamení času můžeme uvažovat tehdy, pokud se zabývá sociálním fungováním tak, že bere ohled na jedinečnost člověka (skupiny či komunity), zabývá se jeho (jejich) potřebami a přitom kriticky zvažuje, zda nemožnost dostát požadavkům prostředí pramení z jeho (jejich) omezení, neschopnosti nebo z nepřiměřenosti těchto nároků. Právě v takové situaci totiž dle Opatrného sociální práce skutečně bojuje o lidskou důstojnost. Pokud bychom parafrázovali první větu *Gaudium et spes*, můžeme říci, že sociální práce bojuje o lidskou důstojnost tím, že chce posílit radost a naděje dnešních lidí a pomoci jim v jejich smutcích a úzkostech. Zkoumat znamení času znamená také zabývat se tím, jak tyto radosti a naděje, smutky a úzkosti svých současníků vidí ti, kteří se těm, jejichž lidská důstojnost je ohrožena, věnují.¹³²

Britská asociace sociálních pracovníků vidí sociální práci zavázanou pěti základním hodnotám: 1. lidské důstojnosti a hodnotě; 2. sociální spravedlnosti; 3. humanitě;

¹²⁸ MUSIL, L. Tři pohledy na budoucnost sociální práce In Smutek, M., Seibel, F.W., Truhlářová, Z. (eds) *Rizika sociální práce*, 2010, str. 13 – 15.

¹²⁹ OPATRŇÝ, M. *Sociální práce a teologie*, 2013.

¹³⁰ NAVRÁTIL, P. *Teorie a metody sociální práce*. 2004

¹³¹ MUSIL, L. *Ráda bych Vám pomohla, ale ... Dilemata práce s klienty v organizacích*, 2004.

¹³² OPATRŇÝ, M. *Sociální práce a teologie*, 2013.

4. integritě; 5. kompetenci. Sociální práce by ve své praxi měla respektovat lidskou důstojnost a zároveň se věnovat sociální spravedlnosti skrze humanitu, integritu a kompetenci.¹³³ Takto se sociální práce dostává do souladu s charitativní prací, jak jsme o ní hovořili v předchozím textu. Podobně hovoří i Etický kodex Společnosti sociálních pracovníků ČR, který sociální práci přímo nedefinuje, ani nehovoří o hodnotách, kterým je zavázána, nebo o principech, kterými se má řídit, ale zato zmiňuje hodnoty, ze kterých vychází: demokracii, lidská práva a sociální spravedlnost.¹³⁴ Principy sociální práce shrnul např. Clark v osmi základech pro dobrou sociální praxi: respekt ke klientovi, důvěryhodnost ve vztahu, kompetence sociálního pracovníka, ochota pracovníka jít nad rámec svých povinností, využívání efektivních metod sociální práce, legitimita intervence, odpovědnost vůči klientovi, vysoká kvalita služby.¹³⁵ Vedle obecných principů si každá organizace sama nastavuje pravidla pro výkon poskytované sociální služby. Je evidentní, že musí existovat hranice, za níž by kvalita profesionální péče neměla klesnout. Tyto hranice souvisí především s ohrožením práv klienta, se zneužitím pravomoci nebo s odpovědností za kvalitu odborného přístupu.¹³⁶

5.2 Modely charitativní práce s ohledem na metodiku a řízení

Pokud v dnešní době organizace jako Charita vstupuje na trh se sociálními službami, jehož pravidla určuje stát, je nasnadě, že se mohou rozdíly mezi křesťanskými a sekulárními poskytovateli sociálních služeb celkem snadno stírat, protože všichni jsou vázáni stejnými standardizovanými a zákonnými podmínkami. Čím profesionálnější je nabízená pomoc, tím více se formy pomoci z organizací různého typu navzájem podobají. Při pokusu zodpovědět otázku, co činí sociální práci křesťanskou (tedy charitativní) prací nabízí Doležel tři diskusní modely:

1. V prvním modelu se křesťanská povaha sociální práce situuje více do intrapersonální sféry a klade důraz na křesťanskou motivaci, resp. na identifikaci sociálního či jiného pomáhajícího pracovníka s tradičním profilem křesťanské zbožnosti v souladu s danou konfesí. V tomto pojetí je křesťanský nárok na pracovníka promítán pouze do sféry jeho osobního duchovního života a v katolickém prostředí bývá nejčastěji spojován s liturgickými znaky, jakými je

¹³³ Horner, N. What is Social work: Context and Perspectives, Exeter: Learning Matters, 2009, s. 149 In OPATRŇÝ, M., LEHNER, M. (eds.). *Teorie a praxe charitativní práce*.

¹³⁴ SPOLEČNOST SOC PRACOVNÍKŮ. *Etický kodex*.

¹³⁵ MATOUŠEK, O. *Metody a řízení sociální práce*, 2008, s. 37-39.

¹³⁶ HAVRDOVÁ, Z. *Kompetence v praxi sociální práce*, 1999

účast na liturgii, osobní modlitba apod. Úskalí tohoto přístupu spočívá v oddělení sebeidentifikace pomáhajícího pracovníka od profesních znalostí a pracovních postupů, prolínání obou přístupů je spíše nahodilé. Dle Doležela může být tento model inspirován encyklikou *Deus charitas est*, která v církevní sociální práci odlišuje profesní kompetence od osobnostní kultivace pracovníků.¹³⁷

2. Druhý model počítá se souladem mezi křesťanskou sebeidentifikací pracovníka a používáním odpovídajících metod práce v odpovídajícím organizačním prostředí. Na úrovni kompetencí a metod se specifika projeví ve schopnosti aktivně reagovat na existenciální a náboženské souvislosti klienta, nebo v etických důrazech při výběru a používání metod sociální práce.
3. Třetí model nepožaduje ani specifické motivace ani specifické pracovní či metodické postupy. Již samotné naplňování profesních standardů sociální práce je považováno za naplnění křesťanského specifika sociální práce.¹³⁸ Tento model vychází z teorie Herberta Haslingera zmíněné ve druhé kapitole mé práce.

Jaký model se stane klíčovým východiskem pro fungování konkrétní charitativní organizace, se projeví nejen v užívaných postupech a metodách při práci s klienty, ale také v systému řízení organizace. Profesní hodnoty jsou širokým systémem, který se pro větší efektivitu práce v organizacích dále vymezuje v jejich poslání. Tím vedení organizace a také všichni její pracovníci na sebe berou zodpovědnost za jednání v souladu se specifickými hodnotami organizace. K oblastem, ze kterých lze hodnoty a jejich naplňování v praxi dále vysledovat, patří přístupy aplikované v práci s klienty a kompetence sociálního pracovníka, popř. pracovníka v sociálních službách či dalších pomáhajících profesích v organizaci. Všechny výše uvedené modely se shodují, že důležitými předpoklady pro kvalitní křesťansky orientovanou sociální práci jsou morální inteligence a profesní odbornost. V důrazu na dalších specifických hodnotách se jednotlivé modely částečně liší. Skrze osobnost pomáhajícího pracovníka jsou však tyto hodnoty s prací úzce provázány. Najdeme je nejen v obecných principech sociální práce, jsou významné v problematice rozhodování včetně řešení etických dilemat. K tomu dodejme, že v sociální práci dochází nejen ke střetu profesních a osobních systémů hodnot, ale také ke konfliktům s dalšími hodnotovými strukturami, které se objevují v jiných oblastech profesní etiky, např. v psychologii. Sociální pracovník má jednat s ohledem na klienta a

¹³⁷ BENEDIKT XVI. *Deus caritas est. Encyklika o křesťanské lásce*, 2006.

¹³⁸ DOLEŽEL, J. Co dělá sociální práci křesťanskou? In OPATRŇÝ, M., LEHNER, M. (eds.). *Teorie a praxe charitativní práce*, 2010.

situaci. Volba optimálního jednání v kontextu trojice sociální pracovník – klient – prostředí je otázkou volby cíle či hodnoty, které se má jednáním dosáhnout.¹³⁹

5.3 Etika a spirituální rozměr v charitativní práci

5.3.1 Důstojnost člověka

V souvislosti s charitativní prací hovoříme v oblasti hodnot zvláště o důstojnosti člověka. Podle Bohlen to bylo právě židovství a posléze křesťanství, které přinesly a prosadily myšlenku, že důstojnost člověka se neodvíjí od jeho společenského statutu ve smyslu tvrzení, že čím více jsme ve společnosti významnější, tím větší máme důstojnost. Když se podle Bohlen v dnešní době zpochybňuje důstojnost člověka především z hlediska toho, nakolik si je vědom sám sebe, pak je opět úkolem křesťanství, resp. teologie připomínat, že důstojnost člověka pramení z toho, že je člověkem.¹⁴⁰ Lidská důstojnost je v sociální práci ukotvena jako základ a cíl lidských práv a univerzální pojetí člověka. Na důstojnosti každého jedince a na lidských právech z ní vyvozených je založena sociální práce a její etické normy. Tím, že sociální pracovníci respektují a podporují právo na sebeurčení, právo na participaci a celostní přístup, poznávají a rozvíjejí silné stránky jednotlivců i skupin. Své zájmy sice nenadřazují potřebám klientů, ale jsou vyzýváni nezapomínat ani na vlastní důstojnost, jako na základ pro respektování důstojnosti u druhých i pro přiznání si hranic vlastních kompetencí. V deklarovaném úsilí o podporu lidských práv se sociální práce i teologie setkávají.¹⁴¹ Jandejsek v této souvislosti připomíná také současné paradigma sociální práce, které chápe vztah pracovník – klient jako partnerský. Tvrzení, že klient je nejlepším expertem na vlastní život, často není popisem reality, ale spíše vyjádřením respektu a důvěry v něj.¹⁴² Tento přístup můžeme najít také v důrazu na možnost výběru poskytovatele sociální služby¹⁴³ či ve volbě cílů a postupů v rámci tvorby individuálního plánu.¹⁴⁴

Důraz na lidskou důstojnost by měl být patrný také ze způsobu řízení organizace. Management v sociální práci využíváme jako nástroj, který umožní organizaci koncentraci

¹³⁹ FISCHER, O. Role hodnot v etice pro sociální práci. In FISCHER, O., MILFAIT, R. (eds.) *Etika pro sociální práci*, 2010. s. 69-70.

¹⁴⁰ BOHLEN, S. Teologie a sociální práce – podněty pro dialog. In Opatrný, M., Lehner, M. (eds) *Teorie a praxe charitativní práce*, 2010. s. 31.

¹⁴¹ MILFAJT, R. *Fundamentální eticko-lidskoprávní principy etických kodexů sociálních pracovníků. Objasnění s odpovídajícími povinnostmi a zodpovědnostmi*. In *Etika a lidská práva v sociální práci*. Praha: CSS Praha, 2008.

¹⁴² JANDEJSEK, P. In KAPLÁNEK, M. (eds.), *Teologie a sociální práce. Dvacet let dialogu*. 2013

¹⁴³ *Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, platné znění*.

¹⁴⁴ *Zavádění standardů kvality soc. služeb do praxe*, Průvodce poskytovatele. Praha: MPSV, 2002.

na skutečné poslání, na kvalitní a odbornou práci ve prospěch klientů.¹⁴⁵ Řídit neznamena výtěžit z druhých co nejvíc. Podle Grúna dokáže druhé řídit jen ten, kdo: „*umí dobře vést sám sebe, kdo je sám se sebou smířen a kdo je ochoten vyjít vstříc svým spolupracovníkům; přemýšlet o tom, jak křísit život, který se ukrývá v každém člověku*“. Chápeme-li řízení lidských zdrojů tímto způsobem, pak pro nás znamená velkou duchovní výzvu. Člověk na řídicí pozici je stále konfrontován s emocemi a problémy spolupracovníků. Uchovat si ve vedení jasno dokáže pouze ten, kdo v tichu stále znovu získává odstup od všeho, co ho při práci zatěžuje. Podíváme-li se do evangelií, zjišťujeme, že od toho, kdo chce být první, Ježíš požaduje, aby byl služebníkem všech. Čím výše tedy v hierarchii firemního žebříčku stojíme, tím více je těch, které bychom měli mít na zřeteli. Pohled na celek by měl přesahovat vlastní tým i vlastní organizaci. Vytváření materiálních hodnot není vyloučeno, ale má být zasazeno do rámce, který je mu nadřazen: tím je člověk. Řízení by vždy mělo stát na hodnotách jako zdrojích síly. Řecká filozofie hovoří o čtyřech základních hodnotách: spravedlnosti, statečnosti, umírněnosti a moudrosti. Teologie tyto hodnoty přejímá, a doplňuje je typicky křesťanskými: vírou, nadějí a láskou.¹⁴⁶

5.3.2 Celostní přístup a spiritualita

Charitativní práce usiluje o komplexní řešení klientovy nepříznivé situace, tedy o celostní přístup, kdy kromě biopsychosociálních potřeb mají být naplněny také potřeby spirituální. Samotný pojem spiritualita má své kořeny v křesťanské tradici, kde odkazuje k působení třetí božské osoby, Ducha svatého, na člověka a následně k odezvě tohoto působení v jeho životě. Jedná se tedy o vnitřní život člověka. Ve druhé polovině 20. století se pojem rozšířil i mimo oblast křesťanství o představu osobní, nedogmatické zbožnosti, založené na přímém náboženském zážitku, vyhýbající se církevním institucím a jejich nárokům. V dnešní době se stala spiritualita: „*označením pro individuální, na instituci nezávislý náboženský zájem, pro který je důležitá hodnota vnitřního zážitku a praktického, denního používání, jež by umocňovalo a rozšiřovalo schopnosti člověka*“. ¹⁴⁷ Dle Říčana je spiritualita složkou osobnosti, která obvykle tvoří integrující centrum motivů, postojů, citů i kognitivní orientace, jádro osobní identity a smyslu života.¹⁴⁸ Spiritualita hraje u různých lidí různě důležitou roli, dle Halíka ji můžeme připodobnit k talentu. Může být rozvíjena a pěstována, zůstat na okraji našeho života, být úplně zanedbána nebo dokonce vědomě

¹⁴⁵ MATOUŠEK, O. *Metody a řízení sociální práce*, 2008

¹⁴⁶ GRŮN, A. *Řízení jako duchovní úkol*, 2002

¹⁴⁷ VOJTÍŠEK, Z., DUŠEK, P. *Spiritualita v pomáhajících profesích*, 2012, s. 11.

¹⁴⁸ ŘÍČAN, P. 2009 In VOJTÍŠEK, Z., DUŠEK, P. *Spiritualita v pomáhajících profesích*, 2012, s. 380.

potlačena. A obdobně jako jiné oblasti našeho života se může naše náboženská v jeho průběhu měnit.¹⁴⁹ Vyniká v situacích ohrožení, životních změn, v konfrontaci s něčím mimořádným, nevysvětlitelným a nedisponovatelným. Má tedy své místo v komplexním řešení nepříznivých sociálních situací u všech cílových skupin. Charitativní praxe by měla vytvořit podmínky, kde sociální a pastorační práce nefunguje odděleně, ale obě složky se mohou vzájemně prolínat a doplňovat.

Podle Opatrného jsou principy často uváděné jako specifika charitativní práce: celostní pojetí člověka, upřednostňování zájmů chudých a znevýhodněných, aktivní reakce na duchovní dimenzi klientova života či princip solidarity a subsidiarity již vlastně obsaženy v soudobém ideálním pojetí sociální práce. Novou, odlišující kvalitu křesťanské sociální práce tak můžeme spatřovat jen v její christologické orientaci, kdy se pomáhající praxe stává vědomě místem setkání pracovníka s Kristem a tedy specifickou formou liturgie.¹⁵⁰ Pospíšil vidí ve službě potřebnému paralelu s Božím skloněním se k člověku, které má trojí povahu: 1. Bůh sestupuje, aby pomáhal a osvobozoval, 2. Bůh se přizpůsobuje kulturním a myšlenkovým schopnostem člověka srozumitelným slovem, 3. vrcholným a zároveň vzorovým skloněním se Boha k člověku je vtělení Syna (Jan 1,1-18; Jan 16,28). Ten, kdo pečuje o potřebné, tedy dle Pospíšila zároveň v jistém smyslu imituje samotného Boha. Odměna pro toho, kdo se charitativní službě věnuje, je pak právě ono vědomé zpodobnění Boha.¹⁵¹ Jandejsek připomíná, že tento přístup vlastně odpovídá již překonanému medicínskému paradigmatu sociální práce.¹⁵² Je ovšem otázkou, jaké místo má toto paradigma v současné charitativní praxi. Spirituální rozměr charitativní práce podle mě nejlépe postihuje Ratzinger, když říká, že křesťanská víra žije z existence objektivního smyslu, kterým není „něco“ ale „Někdo“, kdo člověka zná a plně ho akceptuje, koho člověk může oslovit.¹⁵³ Podle Bohlen specifický přínos teologie pro sociální práci pak spočívá v tom, že vyjadřuje: „víru, že spása (i ve smyslu definitivního osvobození ze sociálních problémů) je nejen možná, ale i přislíbená.“¹⁵⁴ Protože se pracovník spoléhá na smysl, který nese jeho i jeho práci, dokáže se, podle Opatrného, snáze spolehnout také na klienta, že vykoná svěřený úkol nebo že nezopakuje svou

¹⁴⁹ HALÍK, 2002 In VOJTÍŠEK, Z., DUŠEK, P. *Spiritualita v pomáhajících profesích*, 2012, s. 28

¹⁵⁰ OPATRŇÝ, M. In OPATRŇÝ, M., LEHNER, M. (eds.). *Teorie a praxe charitativní práce*, 2010

¹⁵¹ POSPÍŠIL, C. *Teologie služby*, 2002

¹⁵² JANDEJSEK, P. Teologie a sociální práce: společně na cestě. In KAPLÁNEK, M. (eds.), *Teologie a sociální práce. Dvacet let dialogu*, 2013

¹⁵³ RATZINGER, K. *Úvod do křesťanství*, Řím: Křesťanská akademie, 2008.

¹⁵⁴ BOHLEN, S. Teologie a sociální práce In OPATRŇÝ, M. Třináctá komnata vztahu teologie a sociální práce. *Caritas et veritas*, 1/2011.

chybu.¹⁵⁵ Tento pohled vytváří také prostor pro trpělivost a naději: „*I do situací, kde přes všechno angažmá vládne frustrace, nespravedlnost, bolest, nouze, zklamání, zaznívá pokorná zpráva, že se vyplatí věřit zkušenosti, že poslední slovo má život, pokoj, láska, spravedlnost*“.¹⁵⁶

K úvaze, nakolik se profánní a křesťansky ukotvená sociální práce potkává v konkrétní pomoci potřebným, nabízí Filipi teorii Ulricha Bacha o různých představách boha v pozadí pomáhající praxe. Pohanský Baal, jako bůh síly, zdraví a úspěchu dbá na stabilitu poměrů, zatímco Jahve vyvádí svůj lid na poušť a svého syna vydává na kříž. S tím korespondují dva obrazy pomáhající práce. Baalovská víra se sklání k narušenému stvoření, aby ho pozvedla. Podle Filipiho tak máme před očima pomáhající profesi jako jakousi „opravárnu lidí“, v níž jsou postižení marginalizováni a ghetoizováni a lidstvo se rozděluje na dárce a příjemce pomoci. Oproti tomu víra orientovaná na Jahveho spatřuje v postiženém člověku především milované Boží stvoření, je jeho varietou. Úlohou služby potřebným tedy je přispět k tomu, aby se integrace zdravých s nemocnými stala nikoli výjimkou, ale integrální součástí života celé společnosti. S Bachovou teorií integrované integrace souzní i výklad J. Moltmanna, který říká, že cílem služby potřebným není kompenzace či odstranění jejich nepříznivé situace, ale vytvoření společenství s nimi. Pomáhající praxe tedy především cílí na překonávání bariér – bariér v člověku, mezi lidmi navzájem i mezi člověkem a Bohem.¹⁵⁷

5.3.3 Kodex Charity ČR

Charita ČR zakotvuje své hlavní zásady a hodnoty v Kodexu Charity ČR. Z preambule se dozvídáme, že Kodex je zamýšlen jako vodítko všem charitním pracovníkům při vytváření společného postoje. Je zásadní pomůckou, která jim má usnadnit identifikaci s posláním charity, jejími zásadami a hodnotami. Etické zásady a principy vycházejí z evangelijního poselství a sociálního učení katolické církve a jsou měřítkem hodnocení společenských jevů i výkonu služeb Charity. Kodex nastiňuje orientaci pro vedení a činnost Charity a představuje ideál jednotlivce i celé organizace pro výkon jejich činností. Ve výčtu zásad nacházíme, kromě již zmiňované *důstojnosti lidské osoby, solidarity a subsidiarity*, také požadavek *společného dobra a kvality*. V Kodexu Charity ČR má kvalita více dimenzí. Kromě dimenze profesionální, zmiňuje také etickou a

¹⁵⁵ OPATRŇÝ, M. Třináctá komnata vztahu teologie a sociální práce. *Caritas et veritas*, 1/2011.

¹⁵⁶ MILFAJT, R. In KAPLÁNEK, M. (eds.), *Teologie a sociální práce. Dvacet let dialogu*, 2013.

¹⁵⁷ FILIPI, P. Teologie a diakonie. In KAPLÁNEK, M. (eds.) *Teologie a sociální práce. Dvacet let dialogu*, 2013.

duchovní dimenzi, ale blíže je nespecifikuje. Jako základní hodnoty Kodex vyjmenovává *pravdu, svobodu, spravedlnost a lásku*. Jen mezilidské vztahy založené na pravdě odpovídají důstojnosti člověka. S tím souvisí, že CHČR usiluje ve všech ohledech své činnosti o transparentnost. V otázce svobody se CHČR zavazuje podporovat všechny své zaměstnance i klienty v uplatňování sociálně zodpovědné svobody a ve využívání svých vlastních schopností. Spravedlnost na subjektivní rovině představuje respekt ke každé osobě, na obecné rovině spočívá v prevenci sociálního vyloučení. Svrchovanou hodnotou je *láska*, která dává všem ostatním hodnotám smysl a správnou míru. Je východiskem základní spirituality každého charitního pracovníka bez ohledu na jeho duchovní orientaci. Mezi závazky charitních pracovníků patří kromě požadavku dbát o dobré jméno Charity také požadavek, aby mezi nimi a pracovníky jiných organizací poskytujících obdobné služby nepřevládala rivalita a nekonstruktivní konkurence. V rámci deklarovaných omezení charitní pracovníci nesmějí být svými soukromými, mimopracovními nebo veřejnými aktivitami v zásadním rozporu se základními křesťanskými zásadami a hodnotami. Arcidiecézní a diecézní charity nesou odpovědnost za to, aby vedoucí charit byli s obsahem Kodexu seznamováni a v jeho duchu dále formováni.¹⁵⁸

5.4 Specifika práce s jednotlivými cílovými skupinami

5.4.1 Volba cílových skupin a forem pomoci

Koncepce sociální politiky současných sociálních států je založena na skutečnosti, že každý člověk je odpovědný za svůj život, ale může se přičiněním různých okolností ocitnout v situaci, ze které se neumí sám vymanit a potřebuje odbornou pomoc. Sociální služby se obvykle specializují na komplexní pomoc určité cílové skupině, jiní jen na určitou dimenzi situace klientů, často se obě tyto specializace podle potřeby uživatelů služeb prolínají.¹⁵⁹ Od charitativní práce se očekává prioritní zaměření na jedince, kteří stojí mimo zájem společnosti. To aktuálně koresponduje se skutečností, že Charita ČR věnuje významnou pozornost lidem na okraji společnosti, tedy zvláště osobám bez domova, lidem žijícím rizikovými způsoby života, sociálně slabým rodinám s dětmi nebo seniorům. Touto svou činností odpovídá nejen na aktuální potřeby současnosti, ale také navazuje na svou historickou tradici, jak jsem názorně ukázala ve třetí kapitole. Otázkou

¹⁵⁸ ČESKÁ BISKUPSKÁ KONFERENCE. *Kodex Charity Česká republika*, 2009. s. 3.

¹⁵⁹ MUSIL, L. *Ráda bych Vám pomohla, ale ... Dilemata práce s klienty v organizacích.*, 2004, s. 15-18.

je, zda míra a formy této pomoci odpovídají představě managementu charit, nebo zda jsou spíše nucenou volbou s ohledem na legislativní podmínky či dotační a jinou politiku v ČR.

5.4.2 Kvalita sociálních služeb

Většina charitních organizací je poskytovatel sociálních služeb dle zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. Ten vyžaduje na poskytovatelích sociálních služeb zásadní podmínky pro dodržení kvality poskytované péče. Jsou to: 1. dostupnost; 2. efektivita; 3. individualita; 4. provázanost; 5. komplexnost; 6. inovativnost; 7. variabilnost; 8. flexibilita; 9. kontrolovatelnost.¹⁶⁰ Zákon o sociálních službách je pro charity také obvykle základním východiskem pro výběr forem pomoci jednotlivým cílovým skupinám. Ten hovoří o dělení na služby sociální péče, služby sociální prevence a sociální poradenství.¹⁶¹ Ze zákona vycházejí Standardy kvality sociálních služeb (dále SQSS) jako kritéria či požadavky na jednotlivé sociální služby, jejichž cílem je zajistit kvalitu služeb v oblasti personálního a provozního zajištění včetně postupů jednání pracovníka s uživatelem služby. Požadavek na kvalitu více či méně řešily pomáhající organizace ještě před vytvořením SQSS. Také *Kodex charity ČR* hovoří o kvalitě, která má nejen svou profesionální, ale také lidskou a etickou rovinu.¹⁶² Kvalita je veličina na SQSS nezávislá, nicméně v praxi se objevují nové modely hodnocení a řízení kvality, kterou mohou být pro praxi účinnou pomocí. Kromě systému ISO je to např. model EFQM (*European Foundation for Quality Management*). Jeho logika vychází z předpokladu, že organizace dosáhne výborné výsledky jen při maximální spokojenosti klientů, vlastních zaměstnanců a respektování svého okolí. Tento model je ve srovnání se standardy kvality komplexnější, obsahuje více oblastí a kritérií.¹⁶³ Dle průzkumu Balzarové realizovaného v českých charitách v roce 2011 jsou *Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách* a SQSS pracovníky v charitních zařízeních subjektivně vnímány jako nejdůležitější soubor hodnot a norem. Předstihne je jen *Pracovní a organizační řád*. Tyto dokumenty využívaly jako oporu pro svou práci častěji pracovníci, kteří se osobně neidentifikovali s katolickou vírou. Znalost Bible, Kodexu Charity ČR a stanov organizace byla zastoupena u respondentů v nižší míře. Věřící zaměstnanci charity však podle autorky průzkumu mají, na rozdíl od

¹⁶⁰ BEDNÁŘ, M. Kvalita podle zákona o sociálních službách. In DOLEŽEL, J. (eds). *Spravedlnost a služba. Sborník odborných příspěvků a studijních textů CARITAS-VOŠ sociální Olomouc*. s. 7-8.

¹⁶¹ Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, platné znění 2016.

¹⁶² ČESKÁ BISKUPSKÁ KONFERENCE. *Kodex Charity Česká republika*, 2009.

¹⁶³ BEDNÁŘ, M. Kvalita podle zákona o sociálních službách. In DOLEŽEL, J. (eds). *Spravedlnost a služba II. Sborník odborných příspěvků a studijních textů CARITAS-VOŠ sociální*. s. 12-23.

ostatních zaměstnanců, blíže k těmto hodnotám než k výše uvedenému zákonu či SQSS.¹⁶⁴ Na základě osobní zkušenosti se domnívám, že výsledek tohoto průzkumu odpovídá i stávající realitě.

5.4.3 Služby sociální péče

Dle průzkumu veřejného mínění z roku 2016 je obraz současné Charity ČR nejvíce spojen s poskytováním služeb sociální péče.¹⁶⁵ Dle *Zákona č. 108/ 2006 Sb, o sociálních službách* napomáhají služby sociální péče zajistit jejich uživatelům fyzickou a psychickou soběstačnost s cílem podpořit život v jejich přirozeném sociálním prostředí a umožnit jim v nejvyšší možné míře zapojení do běžného života. V případech, kdy toto jejich stav vylučuje, jde o to zajistit jim důstojné prostředí a zacházení. Každý má právo na poskytování služeb sociální péče v nejméně omezujícím prostředí.¹⁶⁶ Hlavním posláním sociální práce se seniory je zlepšení kvality jejich života v psychosociálním kontextu. Z úst dotazovaných ředitelů a ředitelů charit opakovaně zaznělo, že zákon o sociálních službách činí z charit vykonavatele sociální práce, ke které jako bonus přidávají spiritualitu. Mezi spirituální potřeby, které jsou považovány za důležité, patří: 1. rozhovory a sdílení; 2. rozhovor zaměřený na bilancování vlastního života, při němž může senior dojít k integritě svého života; 3. potřeba osobní blízkosti; 4. potřeba smíření s blízkými; 5. potřeba zanechat odkaz; 6. potřeba zajištění svátostí či společné modlitby.¹⁶⁷ Dle Doležala by sociální práce v charitativní organizaci měla respektovat tři dimenze psychosociální pomoci propojené se třemi teologickými kategoriemi: 1. otevřenost vůči realitě, které odpovídá pravdivost života; 2. bezpodmínečná svoboda, které odpovídá láska; 3. otevřenost vůči sobě, které odpovídá spoluúčast, spoluprožívání.¹⁶⁸ Spirituální bolest člověka může být definována jako: „*utrpení spojené s odcizením od svého nejhlubšího já, které je často prožívané jako strach z neznáma a jako pocit ztráty smyslu*“.¹⁶⁹ Logicky se zde nabízí spojení mezi strachem z neznáma a strachem ze smrti. Spirituální bolest se v přímé práci se seniory může projevit jako verbalizovaná touha po konci života. Očekávání smrti může být také spojeno naopak s pocitem naplnění a ukončenosti života. Spirituální bolest se může objevit také kvůli ztrátě osobních vztahů nebo z výslovně

¹⁶⁴ BAZALOVÁ, E. *Reflexe hodnot v sociální práci se zaměřením na práci v Charitě*, 2011.

¹⁶⁵ ČESKÁ BISKUPSKÁ KONFERENCE. *Podpora komunikační strategie a komunikace ČBK a Charity ČR*. Výzkum veřejného mínění 2016. Interní materiály ČBK.

¹⁶⁶ *Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách*, platné znění 2016. § 38

¹⁶⁷ OPATRŇÝ, M. in OPATRŇÝ, M., LEHNER, M. (eds.). *Teorie a praxe charitativní práce*, 2010.

¹⁶⁸ DOLEŽEL, J. Východiska a cíle charitativně-diaconické práce se seniory. In *Sociální práce*, 2004/3.

¹⁶⁹ MUNZAROVÁ, M. Celostní pojetí člověka – základní princip lékařské etiky In AMBROS a kol. *Studijní texty z pastorální teologie. Služba nemocným*, III. Refugium, Velehrad 2002, s. 21 - 26

náboženského důvodu, např. při pocitu viny. K charitativnímu rozměru pomoci potřebným by měla patřit také snaha prosadit takový obraz stáří, který připomíná, že senioři mají pro společnost svou cenu mj. kvůli kompetencím, které během svého života získali. Tento pozitivní pohled na stáří má dopad také na to, jak budou senioři chápat sami sebe.¹⁷⁰ Ke kritickým bodům práce se seniory patří mj. skutečnost, že nelze vést ostrou hranici mezi zdravotní péčí a sociální prací. K jejich průnikům by mělo docházet jak ve zdravotnických zařízeních, tak v sociálních službách.¹⁷¹ Právě charita s ohledem na svou historickou praxi by mohla být ve svých službách a zařízeních nositelkou tohoto komplexního přístupu, který je v současné době tolik diskutován, ale stále postrádán.

Obecným problémem postmoderní společnosti je neakceptace existenciálních daností lidského života, jakými jsou zranitelnost, křehkost a smrtelnost. Právě tato oblast zahrnující bezpodmínečné přijetí člověka v jeho omezeních by mohla, či dokonce měla, být doménou charitativní práce. Zvláštním způsobem se dotýká psychosociální podpory osob se zdravotním postižením či s lidmi nevléčitelně nemocnými. Primárním cílem sociální práce s osobami s postižením je jejich harmonický rozvoj při zachování jeho integrity a dosažení optimální kvality života. Podle Prázdné by se měla podpora zaměřit do těchto oblastí: 1. pozitivní ladění osobnosti; 2. postoj důvěry k životu; 3. široká frustrační tolerance; 4. emoční kázeň; 5. komunikační dovednosti; 6. zralá religiozita; 7. schopnost otevřenosti; 8. schopnost odvrátit se od vlastního prožívání a schopnost sdílet životy druhých; 9. schopnost přirozených a pravdivých postojů; 10. svoboda od hodnocení okolí.¹⁷²

5.4.4 Služby sociální prevence

Ve všech historických dobách se charitní praxe vztahovala k chudým a k lidem na okraji společnosti. Tu nejvíce viditelnou část chudoby dnes můžeme vidět mezi osobami bez domova. Právě na tuto oblast činnosti, obdobně jako na práci s osamělými rodiči s dětmi v tísní, popř. na práci s osobami žijící rizikovými způsoby života se Charita ČR na prahu 21. století specializuje v rámci svých sociálně preventivních služeb. Cílem služeb sociální prevence je napomáhat osobám ohroženým sociálním vyloučením k překonání jejich nepříznivé sociální situace a chránit společnost před vznikem a šířením nežádoucích

¹⁷⁰ OPATRŇÝ, M., MOTLOVÁ, L. Senioři. In: MARTINEK, M. a kol. (ed.). *Praktická teologie pro sociální pracovníky*, 2010.

¹⁷¹ MATOUŠEK, O. *Metody a řízení sociální práce*, 2008.

¹⁷² PRÁZDNÁ, R. Osoby se zdravotním postižením. In: MARTINEK, M. a kol. (eds.). *Praktická teologie pro sociální pracovníky*, 2010.

společenských jevů.¹⁷³ „Lidé, kteří ztratili domov, potřebují základní zázemí, aby se mohli pokusit svou situaci řešit. Kvalitní zabezpečení jejich základních životních potřeb (místa k odpočinku, jídla, tepla, základní lékařské péče, očisty a ošacení) je proto první podmínkou úspěšné reintegrace. Člověk vyčerpaný a zanedbaný nemá velké šance k úspěšnému návratu k soběstačnosti, budí pozornost a pohoršení, není považován za důstojného partnera při jednání s úřady a s potenciálními zaměstnavateli“.¹⁷⁴ Právě tento obraz pomoci je charitativní praxi vlastní. Kromě registrovaných sociálních služeb všeho typu najdeme také řadu podpůrných aktivit na dobrovolnické bázi. Je optimální, pokud jsou služby zacílené na základní potřeby poskytovány v jednom místě, kde je možné nabídnout také přímou návaznost na poradenské služby.¹⁷⁵ Je otázkou, jak by se pomoc v nouzi měla vyvíjet v budoucnu. Přirozenou výzvou pro charitativní organizace může být odvaha formovat systém pomoci lidem na okraji společnosti jinak než jako politickou zakázku, pojímat ji jako osobní vztah s konkrétním člověkem v nouzi. Podle Baumgartnera by každá pomoc měla především respektovat individualitu člověka a dovolit mu být nehotovým či nedokonalým. Také v této oblasti má své místo spirituální podpora jako odpověď na palčivé otázky. Významnou podskupinou klientů na okraji společnosti jsou osoby ve výkonu trestu odnětí svobody. Dlouhodobý pobyt ve výkonu trestu přináší problémy existenční, společenské, rodinné. Dle Jalušky má pomoc v této oblasti také následující cíle: dovést klienta k pravdivému sebepoznání, pomoci mu poznat a přijmout svůj hřích potrestaný rozsudkem, pomoci mu objevit jeho vlastní hodnoty a vést ho k naději.¹⁷⁶

5.4.5 Sociální poradenství

Zákon o sociálních službách rozlišuje základní a odborné sociální poradenství. *Základní sociální poradenství* poskytuje potřebné informace přispívající k řešení nepříznivé sociální situace. Pomáhá v prvotní orientaci v problému a je základní činností při poskytování všech druhů sociálních služeb, to znamená, že poskytovatelé jsou vždy povinni jej zajistit. *Odborné sociální poradenství* je již zaměřeno na potřeby jednotlivých okruhů sociálních skupin osob a je poskytováno např. v občanských poradnách, v poradnách pro manželství a rodinu, poradnách pro seniory, pro osoby se zdravotním

¹⁷³ Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, platné znění 2016. § 53

¹⁷⁴ MATOUŠEK, O. a kol. *Sociální práce v praxi*, 2008.

¹⁷⁵ MATOUŠEK, O. a kol. *Sociální práce v praxi*, 2008.

¹⁷⁶ JALUŠKA, A. Osoby ve výkonu trestu odnětí svobody. In: MARTINEK, M. a kol. (ed.). *Praktická teologie pro sociální pracovníky*, 2010.

postižením či v poradnách pro oběti trestných činů, stejně jako v poradnách pro osoby, jejichž způsob života může vést ke konfliktu se společností.¹⁷⁷ Základem sociální práce se všemi cílovými skupinami je respekt k svobodnému rozhodování klientů a jejich práva žít život podle svých vlastních představ. Podstatou je aktivní spoluúčast na rozhodování nebo jednání klienta zprostředkováním možných alternativ, které vycházejí z jeho hodnot a vedou k dobru klienta a správnému jednání. Řešitelem však zůstává klient. Sociální pracovníci spolu s klienty analyzují povahu problémů a jejich řešení. Přitom musí hodnotit a posuzovat danou problematiku nezávisle, aniž by klienta nebo jeho jednání odsuzovali či ovlivňovali. Mohou poukázat na důsledky takového chování a navrhnout možnosti, mají upozornit na sankce v případě, že by klient v takovém jednání pokračoval. Je možné mluvit o funkci druhého „já“, korektivní reflexi situace klientem. Taková funkce vylučuje vztah rodič-dítě a staví klienta na úroveň rovnoprávného partnera.¹⁷⁸ V tomto procesu se může projevit nesoulad v představě klientova „dobra“ u pracovníka, klienta a organizace. Může např. pracovník nízkoprahového zařízení pro mládež v poradenském rozhovoru s nezletilou uživatelkou služby, která otěhotněla, nezmínit mezi možnými způsoby řešení její situace interrupci? Sociální indikace pro interrupci je z hlediska křesťanské etiky nepřijatelná. Z hlediska výkonu sociální práce je však naopak nepřijatelné, aby pracovník s klientem při poradenském rozhovoru neprobral všechna možná řešení jeho situace, přičemž má postupovat tak, aby se klient sám rozhodl pro to z možných řešení, které se mu jeví v jeho situaci jako nejvhodnější.¹⁷⁹ Pokud tak pracovník postupovat nebude, může u klientky ztratit důvěru, čímž se v důsledku jen zkomplikuje její už tak dost obtížná situace. Nelze popřít, že se v takovém případě věřící pracovník či pracovník v křesťanské organizaci dostává do těžkých etických dilemat.

¹⁷⁷ Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. Platné znění 2016. par. 37

¹⁷⁸ ŘEZNÍČEK, I. *Metody sociální práce*, 1994. s. 29.

¹⁷⁹ ELIHOVÁ, M. Charitativní práce s menšinami in OPATRŇÝ, M, LEHNER, M. (eds.) *Teorie a praxe charitativní práce: Uvedení do problematiky, Praktická reflexe a aplikace*, 2010, s. 52.

5.5 Charitní pracovník, jeho výběr a kompetence

5.5.1 Profesionalita a pozorné srdce

Jsou to právě pracovníci, kteří dávají organizaci její podobu a to jak formulací poslání, uplatňovaných metodických postupů, tak samotnou pomáhající praxí. *Kodex Charity ČR* jmenuje požadavky na charitní zaměstnance pro dosažení nejvyšší možné kvality charitní služby: profesní odbornost, lidskost, odpovědnost, poctivost, měl by vytvářet dobré vztahy na pracovišti a aktivně a tvořivě přistupovat ke své práci.¹⁸⁰ Pro charity, které jsou poskytovateli sociálních služeb registrovaných dle *Zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách*, je otázka profesní odbornosti závazná právě tímto zákonem, který definuje předpoklady pro výkon činnosti v sociálních službách a pro výkon povolání sociálního pracovníka.¹⁸¹ Kromě profesních předpokladů *Kodex* od pracovníků charity očekává také *formaci srdce*.¹⁸² Vztah odborné kompetence a pozorného srdce v pomáhající praxi nás vrací k encyklice *Deus charitas est* a je možné jej interpretovat třemi způsoby: 1. obojí je neopomenutelné; 2. důležité je obojí, neopomenutelná je formace srdce; 3. hlavní je formace srdce.¹⁸³ Jednotné v této věci není ani stanovisko dotázaných ředitelů a ředitelů charit. Větší shoda panuje s názorem Řezníčka, že osobní a profesionální předpoklady pro sociální práci znamenají kombinaci nadání, zkušenosti, osobních hodnot a intuitivní tvořivosti. Talent je stejně podstatný jako odborné znalosti. Bez schopnosti empatie, opravdovosti, vzhledu do situace klienta, vstřícného zájmu a respektu vůči němu by byl vztah ke klientovi problematický a nemotivoval by k práci.¹⁸⁴

Vidíme-li současnou charitativní práci jako činnost inspirovanou moderní sociální prací, může být užitečné si připomenout, že: „*stěžejní rolí sociálního pracovníka není ani filantropie, ani distribuce dávek, ale přemýšlení. Sociální pracovníci by měli především reflektovat postupy své práce a situaci klientů, a to vždy s ohledem na jejich jedinečnost a neopakovatelnost. Pouze tyto postupy a s nimi spojené schopnosti umožňují uvážlivé rozhodování.*“¹⁸⁵ Dle Opatrného se v charitativní práci můžeme setkat s určitým zkrácením, kdy imperativ vyjádřený *láskou k bližnímu* může potlačit uvážlivý postup

¹⁸⁰ ČESKÁ BISKUPSKÁ KONFERENCE. *Kodex Charity ČR*, 2013, čl. 3

¹⁸¹ *Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách*

¹⁸² ČESKÁ BISKUPSKÁ KONFERENCE. *Kodex Charity ČR*, 2013.

¹⁸³ KŘIŠŤAN, A., MUSIL, L. Nezodpovězená otázka vztahu „pozorného srdce“ a „odbornosti“ v křesťanský zakotvené praxi sociální práce In *Sociální práce*. 2008/ 4.

¹⁸⁴ ŘEZNÍČEK, I. *Metody sociální práce*. 1994, s. 23.

¹⁸⁵ JANEBOVÁ, R., MUSIL, L., Mýty o roli sociálních pracovníků a pracovníc. *Sociální práce*. 2007/1, s. 60

pomáhajícího i jeho připravenost uvědomit si vlastní profesní hranice.¹⁸⁶ Kopřiva k tomuto dodává přesvědčení, že někteří lidé používají náboženství k tomu, aby se dostali do stavu uzavřené mysli: stavu, v němž mají již vytvořený definitivní názor na svět a své místo v něm díky převzetí hotového souboru pravidel. Tak se jim může stát, že jim hlubší spiritualita unikne.¹⁸⁷ V takovém případě může náboženská víra vést pomáhajícího k neúčinným postupům při poskytování pomoci. Položme si tedy otázku, jaké kompetence by měl mít charitativní pracovník schopný uvážlivého, profesionálního přístupu? Sociální kompetence a orientace v hodnotách profese se v sociální práci jeví jako klíčová. Efektivní interpersonální komunikace vede ke zvládnutí sociální interakce, aby pracovník byl prospěšný pro druhé. Tato schopnost se skládá ze tří složek: z víry ve vlastní kompetenci; z dovednosti řešit problémy; z porozumění duševním procesům druhých lidí. Patří k nim také schopnost týmové spolupráce, zvládnutí konfliktů či komunikační dovednosti. Personální kompetencí je v tomto smyslu schopnost vědomě rozvíjet vlastní hodnoty: umět postupovat systematicky, strukturovat a klasifikovat nové informace, dávat věci do kontextu, poznávat souvislosti, kriticky sledovat a posuzovat jevy, hledat řešení a zvažovat šance a rizika.¹⁸⁸ Vávrová zdůrazňuje význam praktické inteligence a připomíná, že vědomosti příslušného odborníka bývají v profesním životě daleko méně důležité než to, jakým způsobem získané znalosti uplatňuje v praxi. Na žádnou z oblastí inteligence však nelze rezignovat zcela, protože osobnost člověka se rozvíjí holisticky.¹⁸⁹ Havrdová hovoří o soustavě šesti oblastí profesionální role, které se navzájem prolínají jako o šesti základních kompetencích. Jsou to schopnosti: 1. rozvíjet účinnou komunikaci s jednotlivci, skupinami, rodinami a komunitami; 2. orientovat se v potřebách, možnostech a porozumění klienta a okolí, vymezit s nimi oblast a plán spolupráce; 3. podporovat sebeúctu a pomáhat klientovi k soběstačnosti, rozeznat jeho silné stránky a možnosti jeho okolí; 4. správně využívat metody a systém služeb ve prospěch klienta, pomáhat mu je přijmout a ukončit; 5. přispívat k práci organizace; 6. odborně růst.¹⁹⁰ Součástí profesionální kompetence sociálního pracovníka by mělo být i zvládnutí odpovědí na nezodpovězené otázky. S tím souvisí objasnění jeho pozice, poslání, pravidel, podmínek a morálky. Bylo by neetické předpokládat, že klient všechno ví.¹⁹¹ Sociální pracovník sám se

¹⁸⁶ OPATRŇÝ, M. *Sociální práce a teologie*, 2013.

¹⁸⁷ KOPŘIVA, K. *Lidský vztah jako součást profese*, 2006.

¹⁸⁸ OUDOVÁ, D. Sociální kompetence, zdroje a evaluace. In KRAHULCOVÁ, B. (eds). *Sborník katedry psychosociálních věd a etiky: Kontexty sociální a charitativní práce*. 2008.

¹⁸⁹ VÁVROVÁ, S. *Doprovázení v pomáhajících profesích*, 2012.

¹⁹⁰ HAVRDOVÁ Z. *Kompetence v praxi sociální práce*. 1999, s. 45-46.

¹⁹¹ ÚLEHLA, R. *Umění pomáhat*, 2009.

v tomto ohledu řídí svými vlastními hodnotami, etickými doporučeními, právními normami a metodikou sociální práce. Do hodnotové reflexe vstupuje i jeho znalost sebe sama. Reflexe a následný výběr vhodného řešení vyžaduje schopnost zvažovat problém i z jiné perspektivy, než své vlastní. V pozadí znalosti sebe sama by měl pracovník znát motivy, proč sociální práci vykonává.¹⁹² Do vzájemné interakce vstupují i hodnoty a svědomí klienta, které lze rozpoznat ze způsobu jeho jednání a uvažování. Empatický sociální pracovník dokáže vycítit hodnotové nastavení klienta a s respektem k jeho osobě stavět úspěch jejich vzájemného kontaktu na oboustranné důvěře a spolupráci. Kopřiva dospěl k závěru, že pouhým apelem na rozum a vůli sociální pracovník nezmění mnoho ani u sebe, ani u jiných. Je zapotřebí věnovat pozornost pocitům a pracovat s nimi, a to zvláště s těmi, které nám jsou méně příjemné.¹⁹³

Zastavíme-li se u emoční zátěže spojené s pomáhající profesí, dlouhodobé finanční frustrace postihující celý sociální sektor, ale především u požadavku co nejvyšší vydanosti, který na sebe a své pracovníky klade většina charitativních organizací, nelze nezmínit riziko syndromu vyhoření. Ten je definován a prožíván jako: „*stav tělesného, citového a duševního vyčerpání, způsobeného dlouhodobým pobýváním v situacích, které jsou emocionálně mimořádně náročné. Tato emocionální náročnost vzniká nejčastěji spojením velkého očekávání s dlouhodobými situačními stresy*“.¹⁹⁴ Nejsou to jen situace, v nichž v určité profesní roli vstupujeme do intenzivních vztahů s druhými lidmi, ani jen naše osobnostní charakteristiky, nastavení či dovednosti, jsou to také specifické faktory pracovního prostředí, které zrodu syndromu vyhoření napomáhají. Maroon uvádí mj. tyto určující proměnné v pracovním prostředí: přetížení, nedostatek autonomie, nedostatek vlivu a spoluúčasti při rozhodování, nedostatečná nebo nevhodná kompenzace, konflikt rolí nebo ambivalence rolí.¹⁹⁵ Důležitý tedy není jen dobrý výběr pracovníka, ale také zajištění odpovídajících podmínek k práci, jeho další rozvoj a doprovázení. V těchto ohledech by se měla projevit naopak profesionalita a pozorné srdce organizace směrem k pracovníkovi. Celý život více či méně vědomě doprovázíme druhé lidi a jsme sami doprovázeni. Pro pomáhající profese významný vliv doprovázení profesionála, které má jasně stanovenou formu a cíl a odehrává se např. prostřednictvím supervize, nelze ale podceňovat ani paralelně probíhající laické doprovázení. Považuji za povzbudivé, že všichni oslovení ředitelé a ředitelky charit profesionální doprovázení v rozhovoru zmínili,

¹⁹² FISCHER, O. *K pojetí etiky pro sociální práci*. In FISCHER, O., MILFAIT, R. (eds.) *Etika pro sociální práci*, 2010, s. 17-18.

¹⁹³ KOPŘIVA, K. *Lidský vztah jako součást profese*, 2006, s. 143.

¹⁹⁴ KŘIVOHLAVÝ, J. *Hořet, ale nevyhořet*, 2012.

¹⁹⁵ MAROON, I. *Syndrom vyhoření u sociálních pracovníků*, 2012.

ať už ze strany psychologa, supervizora či spirituálního poradce. Dle Vávrové má zvláštní místo v podpoře pracovníků tzv. *meta-doprovázení*, jehož cílem je budování tzv. *učící se organizace*, ve které všichni aktivně participují na jejím dalším rozvoji a to na základě vlastního seberozvoje, tedy rozvoje klíčových kompetencí u všech členů týmu. Učící se organizace je založena na principu, kdy si každý jednotlivec uvědomuje svou roli v organizaci a svůj význam pro její chod. V tomto pojetí není malých rolí, jsou jen rozdílné role a všechny společně tvoří jeden celek.¹⁹⁶ Východiskem je holistický přístup – tedy přístup, který by měl být charitativní organizaci vlastní.

5.5.2 Ukotvení v křesťanské víře

Podle Kolaříka dnes řídí celé projekty charity lidé, kteří nejsou ukotveni ve víře tak, jak ji chápe katolická církev. Z této perspektivy tedy příliš nepřekvapí zjištění, že mezi těmi, kteří dnes v charitě pracují, se jen menšina identifikuje s katolickou vírou.¹⁹⁷ Oproti tomu Miškovič přichází s výstupem kvantitativního výzkumu Katedry praktické teologie Teologické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, že na konci prvního desetiletí 21. století se v charitních zařízeních hlásí ke katolické církvi polovina pracovníků a za křesťany se považují až dvě třetiny respondentů.¹⁹⁸ Z výzkumu ale vyplývá, že jen zřídka byli pracovníci charit schopni jasně vyjádřit, proč víra je nebo není důležitá pro sociální práci. Z pohledu současné teologie nemusí člověk nezbytně opustit vše lidské a přirozené, aby mohl vstoupit do prostoru milosti a nadpřirozenosti. Autorská dvojice Pompey a Roß navrhuje považovat ty situace, kdy se lidé angažují pro druhé a s druhými způsobem, který odpovídá křesťanskému chápání pomoci, aniž by si aktéři pomoci tuto shodu museli uvědomovat, za *anonymní diakonii*.¹⁹⁹ Termín anonymně křesťanská sociální práce, podle Opatrného, dává smysl jen ve vztahu k sociální práci explicitně pojmenované jako křesťanské. Křesťanská kvalita sociální práce na straně pomáhajícího znamená, že setkání s trpícím a chudým se pro pomáhajícího stává místem setkání s Kristem a specifickou formou liturgie. Baumgartner tuto novou kvalitu sociální práce nazývá přidanou hodnotou. Prvotní užitek vidí Opatrný v tom, že umožňuje pozitivně a důstojně ocenit praxi sociální práce těch, kdo mají z různých důvodů subjektivně daleko ke

¹⁹⁶ VÁVROVÁ, S. *Doprovázení v pomáhajících profesích*, 2012.

¹⁹⁷ KOLAŘÍK, P. Identita sociálních služeb poskytovaných katolickou církví. *Sociální práce*. 2008/4, s. 75-84.

¹⁹⁸ MIŠKOVIČ, J. Čím se vyznačuje identita nábožensky zaměřených pracovníků charity. *Caritas et veritas*. 2013/ 3, s. 61-73.

¹⁹⁹ POMPEY, Ro. *Kirche für andere*, s. 228 In OPATRŇÝ, M., LEHNER, M. (eds.). *Teorie a praxe charitativní práce*, 2010.

křesťanské víře či životu k církvi. Další přínos této koncepce by měl spočívat v podpoře manažerů charit a poskytnutí základní orientace v otázce, jaký má být duchovní profil charitního pracovníka.²⁰⁰ Tato koncepce by mohla rovněž předejít tomu, aby otázka odborné kvalifikace pracovníka v sociální, zdravotní nebo jiné profesi byla v praxi nahrazována otázkou po jeho náboženské a církevní kvalifikaci.²⁰¹

Teolog Collins na základě studia řeckého písemnictví shledává, že diakonická praxe neznamenal v biblickém kontextu nízkou službu, ale byla především označením pro činnosti vznešené. Jeho výklad posouvá osobu pomáhajícího pracovníka na post pověřené osoby, nositele delegované autority, jehož úkolem je být mediátorem mezi společností zdravých a komunitou potřebných.²⁰² Vzhledem k tomu, že postmoderní společnost toleruje a mnohdy i vítá ostrovy pozitivní deviace, Filipi v této souvislosti nabízí otázku, zda by charitativní organizace neměla tvořit podobné ostrovy alternativních přístupů ať už uvnitř systému stávajících sociálních služeb nebo i mimo něj.²⁰³ Není tedy bez zajímavosti zabývat se otázkou, zda současné charity případně nějaké vlastní alternativní vize mají a zda s těmito jejich vizemi případně nějak korespondují kritéria pro výběr pracovníků.

5.6 Úskalí a dilemata charitativní práce

Kvůli přikázání bliženecké lásky se křesťan mnohdy ocitá ve složité situaci, kdy nemůže odmítnout pomoc. Právě proto jsou takto ukotvené profese ve zvýšené míře vystaveny riziku tzv. *syndromu pomocníka*. Podle Doležela je to však právě křesťanství, které ve svých formách spirituality nabízí řadu inspirací pro jeho překonání.²⁰⁴ Schmidbauer chápe tento syndrom jako specifickou narcistickou poruchu, jejímž prostřednictvím si pomáhající pracovník nevědomě řeší své rané trauma odmítnutého dítěte, které trpí hladem po porozumění a uznání. Tímto syndromem netrpí podle něj pouze jednotlivci, ale celé instituce.²⁰⁵ Opatrný přináší myšlenku, zda falešné motivy k pomáhání negeneruje mj. i falešná křesťanská víra, myšleno víra povrchní, formální, nedospělá či naivní. Je otázkou, podle čeho můžeme takovou víru rozpoznat, zda existují nějaké

²⁰⁰ OPATRŇÝ, M., LEHNER, M. (eds.). *Teorie a praxe charitativní práce*, 2010.

²⁰¹ KOLAŘÍK, P. Identita sociálních služeb poskytovaných katolickou církví In *Sociální práce*. 2008/ 4, s. 75-84

²⁰² BENEDICT, J. Beruht der evangelischen Diakonie auf einer Missinterpretation der antiken Quellen, 2006 In FILIPI, P. *Teologie a diakonie* in KAPLÁNEK, M. (eds.), *Teologie a sociální práce. Dvacet let dialogu*, 2013.

²⁰³ FILIPI, P. *Teologie a diakonie*. In KAPLÁNEK, M. (eds.) *Teologie a sociální práce. Dvacet let dialogu*, 2013.

²⁰⁴ DOLEŽEL, J. *Syndrom pomocníka ve světle biblické moudrosti*, 2000.

²⁰⁵ SCHMIDBAUER, W. *Syndrom pomocníka*, 2000.

referenční body, podle kterých lze takové rozlišení provést.²⁰⁶ Zajímavé je v tomto smyslu reflektovat pomáhající praxi z hlediska toho, zda křesťané jednají coby pomáhající pouze z náboženské, resp. morální povinnosti, nebo z pohledu víry, tedy cítí-li se k poskytování pomoci uschopnění Bohem a to proto, že se na něho spoléhají. Küng, který je znám jako jeden z největších podněcovatelů spolupráce mezi světovými náboženstvími, zároveň neváhá jasně pojmenovat exkluzivitu křesťanství. Ta podle něj spočívá v kříži Ježíše Krista. Bez svého utrpení a smrti na kříži by byl Ježíš Kristus jen jedním z mnoha dalších „věčně žijících“ náboženských vůdců, takže by křesťanské víře chyběla rozhodnost a odlišnost.²⁰⁷ Kvůli víře ve Vzkříšeného bez stínu kříže však může pomáhající přehlédnout, že i sebevětší snaha o překonání zla může ztroskotat, což je i jedna z klíčových zkušeností sociální práce.²⁰⁸ Obdobně i víra v Ukřižovaného bez světla vzkříšení může vést k neblahému vlivu na poskytování pomoci. Kristovo utrpení může sloužit jako motiv a vzor pro vyrovnání se křesťana s jeho vlastním utrpením. Někdy se však může projevit také tím, že se pomáhající, jakoby dle vzoru Krista, sebeobětuje ve prospěch klienta. To ale zpravidla vede ke klientovu zneschopňování a prohlubování jeho nepříznivé situace. Pomáhající pracovník přitom očekává, že takový způsob práce bude mít za následek dobro klienta, a to, čeho se pro klienta zřekl, mu bude vynahrazeno úspěchem, který se přirozeně nedostaví.²⁰⁹ Za další příklad redukce křesťanství, který má dopad na charitativní práci, považuje Opatrný kladení důrazu na osobní zbožnost, tzv. *pietas*. O redukce křesťanství jde tehdy, když je pomoc poskytována nikoli kvůli tomu, že ji klient či uživatel služby potřebuje, ale kvůli vlastní zbožnosti, která se nemůže vejít nikam jinam než do prostředí pomáhání. Pracovník či dobrovolník tak vlastně parazituje na situaci klienta. Na přímý výkon a organizaci pomoci může mít redukce křesťanství vliv např. tehdy, když morálka dané konfese neumožňuje zvolit postupy či možnosti, které pravidla sociální péče předpokládají.²¹⁰

²⁰⁶ OPATRŇÝ, M. Třináctá komnata vztahu teologie a sociální práce, K problematice negativních vlivů křesťanské víry na pomáhání In *Caritas et veritas*, 2011/1, s.

²⁰⁷ Küng in OPATRŇÝ, M. Třináctá komnata vztahu teologie a sociální práce, K problematice negativních vlivů křesťanské víry na pomáhání In *Caritas et veritas*, 2011/1, s.

²⁰⁸ Küng in OPATRŇÝ, M. Třináctá komnata vztahu teologie a sociální práce, K problematice negativních vlivů křesťanské víry na pomáhání In *Caritas et veritas*, 2011/1, s.

²⁰⁹ DOLEŽEL, J. In OPATRŇÝ, M. Třináctá komnata vztahu teologie a sociální práce, K problematice negativních vlivů křesťanské víry na pomáhání In *Caritas et veritas*, 2011/1, s.

²¹⁰ OPATRŇÝ, M. Třináctá komnata vztahu teologie a sociální práce, K problematice negativních vlivů křesťanské víry na pomáhání In *Caritas et veritas*, 2011/1, s.

6. Poslání, činnost a vize Charity ČR v 21. století očima ředitelů charit

V předchozích kapitolách práce byl předložen text vztahující se k identitě Charity ČR v současné české společnosti. Identita je odpovědí na otázku, kdo jsem anebo kdo jsme. Identita Charity ČR je, dle mého názoru, dána jejími biblickými východisky a jejich teologickou interpretací, její historickou zkušeností, příslušností k římskokatolické církvi jako ke svému zřizovateli a také interakcí se společností, jejími hodnotami, poznáním, problémy a očekáváními. Každá organizace by měla mít nejméně jeden charakteristický rys, který její identitu vytváří. Zanikne-li tento rys, zaniká s ním i identita organizace. Identitu Charity ČR však může každý její člen vnímat jiným způsobem. Různit se bude náhled jejího zřizovatele, výkonného managementu a pracovníků v přímé péči. Jiný bude mít společnost, ve které Charita působí a která je z části příjemcem jejích služeb. Výrazem identity organizace je její veřejně definované poslání, způsob sebe prezentace a postoj ke kritickým situacím. Jedná se o dynamický proces, protože identita organizace se v průběhu času více či méně proměňuje, obdobně jako se vnitřně proměňují její členové nebo společnost, ve které působí. Předchozí text proto dokresluji empirickým šetřením, v němž se obracím na ředitele profesionálních farních charit působících v rámci Arcidiecézní charity Praha s cílem zjistit, jak reflektují a veřejně definují poslání charity, kterou řídí, a s jakou vizí vstupují do 21. století.

6.1 Vymezení problému

A.

Zřizovatelem Charity ČR je Římskokatolická církev, konkrétně Česká biskupská konference. Teologická východiska pro svou činnost čerpá z Bible (zvláště z Nového zákona), k podobě charitního díla v kontextu doby se vyjadřuje sociální učení církve. Současně působí Charita ČR v sekularizované společnosti a veřejnost si ji nedokáže vždy správně ke zřizovateli přiřadit.

1. Vidí zástupci oslovených organizací charitu jako nositelku biblické tradice a hodnot? Pokud ano, v čem tato role prakticky spočívá?
2. Jak se v praxi projevuje příslušnost jejich organizace k Římskokatolické církvi?

B.

Jsou to právě pracovníci, kteří dávají organizaci její podobu a to jak formulací poslání, uplatňovaných metodických postupů, tak samotnou pomáhající praxí. Způsob, jakým se organizace projevuje navenek, vyvolává zpětnou vazbu ze strany veřejnosti. Tato následně ovlivňuje její identitu, resp. míru, do jaké organizace zvažuje přizpůsobit se očekávání ze strany společnosti, donátorů atd.

1. Jaká jsou v oslovených organizacích kritéria pro výběr charitních zaměstnanců?
2. Nakolik vycházejí z požadavků Kodexu Charity České republiky: Jakou roli při jejich výběru a dalším profesním a osobnostním rozvoji hraje profesionalita a jakou *formace srdce*?

C.

Profesionální charity jsou dnes primárně poskytovateli sociálních služeb registrovaných dle zákona č. 108/2006, Sb., o sociálních službách a jako takové jsou převážně financovány ze státních a jiných veřejných zdrojů. Zákonné podmínky a přidělování finančních prostředků z veřejných zdrojů mohou mít významný vliv na způsob a rozsah poskytování pomoci potřebným, někdy dokonce na výběr cílové skupiny.

1. Jak vnímají zástupci oslovené organizace skutečnost, že charita je financována z veřejných, nejčastěji státních, zdrojů?
2. Je pomáhající praxe charity něčím specifická oproti pomáhající praxi jiných poskytovatelů sociálních služeb?
3. Co nejčastěji ovlivňuje výběr cílové skupiny a způsobů pomoci ze strany organizace?
4. Existují oblasti, které lze vnímat jako etická, popř. sociální dilemata charitativní práce v postmoderní společnosti? Pokud ano, která to jsou (1 - 2 příklady)?

D.

Některé sociální situace patří přirozeně k životu (např. stáří nebo nemoc), jiné se váží k fungování společnosti a provázejí ji různou měrou od starověku po současnost (např. chudoba nebo kriminalita). Způsoby pomoci potřebným i motivace pomoci se průběžně v dějinách proměňovaly. Některé modely jsou pro dnešní dobu zastaralé, jiné zapomenuté.

1. Existují některé zvyky, postupy či modely z charitní historie, které by podle názoru zástupce oslovené organizace bylo užitečné oživit? Pokud ano, které to jsou (1-2 příklady)?

2. Je pro organizaci lákavá představa vytvořit v současné společnosti „ostrov pozitivní deviace“, tj. vyzkoušet nové, alternativní přístupy? Pokud ano, jaké (1-2 příklady)?

6.2 Cíle a úkoly

Cílem mé diplomové práce je zjistit, jakým způsobem profesionální charity se samostatnou právní subjektivitou působící na území ČR reflektují a veřejně definují své poslání, činnost a vize v současné české společnosti. Vzhledem k rozsáhlosti tématu se ve své práci soustředuji na farní charity v rámci Arcidiecézní charity Praha, které v roce 2016 působí na profesionální úrovni, tj. poskytují sociální služby registrované dle Zákona č. 108/2006 Sb. o sociálních službách na území Středočeského a Ústeckého kraje.

Dílčími cíli mé práce je:

1. vymezit klíčové pojmy a formulovat základní teoretická východiska charitativní práce,
2. stručně shrnout proměny charitativní praxe v českém a evropském prostředí v historickém kontextu od starověku do konce 20. století dle vybraných kritérií,
3. popsat stávající činnost Charity ČR jako poskytovatele sociálních služeb (zvláště pro Prahu, Středočeský kraj a Ústecký kraj),
4. vymezit specifika charitativní práce v kontextu dialogu teologie a sociální práce,
5. zjistit názory ředitelů farních charit (působících na území Středočeského a Ústeckého kraje, popř. Prahy hlavního města) na identitu Charity, její poslání, činnost a vize v současné společnosti s ohledem na její nezaměnitelné místo na trhu sociálních služeb a ve společnosti.

6.3 Metody a metodika šetření

Jsem si plně vědoma, že ve své práci nemohu postihnout výše uvedenou problematiku v celé šíři, práce si také neklade za cíl detailní analýzu dat vědeckými metodami. Vzhledem k cílům práce jsem pro účely průzkumu využila kvalitativní metody, které umožňují u respondentů hlouběji rozkrýt souvislosti a subjektivní interpretace jednotlivých pojmů. Kvalitativní metodou sběru dat je semistrukturovaný rozhovor, metodou zpracování kategorizace. Dále jsem ve své práci využila metodu zúčastněného pozorování a obsahovou analýzu. Data zjištěná v rámci semistrukturovaného rozhovoru

byla kvantitativně zpracována, stěžejní však je jejich kvalitativní analýza a interpretace. Celý průzkum je členěn na čtyři tematické okruhy: 1. praktické fungování charity jako církevní organizace; 2. výběr a formace pracovníků charity; 3. působení charity jako poskytovatele sociálních služeb registrovaných dle Zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách financovaných z veřejných zdrojů; 4. vize dalšího rozvoje charity s ohledem na oživení historické tradice či tvorby alternativních metod a postupů. Každá z uvedených oblastí byla v rozhovoru zastoupena 2 otevřenými otázkami (s výjimkou třetí oblasti, která zahrnuje dotazy 3), v případě potřeby (za účelem ujasnění pojmů a souvislostí) byly využity další 1 – 2 otázky prohlubující. Na závěr měli respondenti možnost doplnit k tématu sdělení, na které v rozhovoru nebylo pamatováno. K jednotlivým otázkám byly vytvořeny na začátku kategorie (možné škály) odpovědí. Takto sestavený rozhovor jsem pilotně vyzkoušela na kolegyni, která dříve působila jako ředitelka charity (měla tedy všechny potřebné zkušenosti, ale nemohla by aktuálně být zařazena do vzorku dotazovaných) a následně zapracovala doporučení. Rozhovory s respondenty probíhaly v období 05/2016 – 06/2016, byly vedeny v neutrálním prostředí a trvaly zhruba 60 minut. Průběh rozhovorů byl nahráván na diktafón a následně písemně zaznamenán. V příloze uvádím kompletní přepis vybraného rozhovoru, další rozhovory jsou k dispozici na vyžádání. V rámci interpretace výsledků uvádím některé další citace, které považuji za zvláště výstižné, inspirativní či překvapivé.

6.4 Charakteristika zkoumaného vzorku

V rámci výzkumu bylo osloveno 5 osob, které řídí farní charity se samostatnou právní subjektivitou působící v rámci ADCH Praha na profesionální úrovni, tj. poskytující více než jednu sociální službu registrovanou dle Zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. Soubor takových organizací aktuálně čítá 13 charit (viz tabulka, příloha č. 1). Při výběru respondentů jsem se snažila zvolit obdobná východiska a možnosti pro výkon jejich činnosti, tedy oslovit ředitelky a ředitele charit poskytujících služby především ve Středočeském a Ústeckém kraji, tedy mimo hlavní město Prahu. Společnou vlastností všech dotazovaných je skutečnost, že všichni vedli organizaci od počátku její profesionalizace. Osloveny byly 4 ženy a 1 muž, což odpovídá poměru genderového zastoupení na této pozici v rámci příslušné diecéze.

Lokalitu jsem vybrala s ohledem na svou znalost regionálních poměrů a dalšího kontextu. Ve Středočeském kraji jsem v letech 2005 – 2010 působila na pozici koordinátorky sociálních služeb a zástupkyně ředitelky farní charity, od února 2016 jsem

na obdobné pozici zpět. Od roku 2010 se pohybuji mezi poskytovateli sociálních služeb na území hlavního města Prahy. Tyto skutečnosti mi mj. umožnily aplikovat metodu zúčastněného pozorování a poskytly mi materiál pro obsahovou analýzu. Mým záměrem (také vzhledem k poměrně malému vzorku) nebylo primárně sledovat závislost mezi více proměnnými např. četností určitého názoru či přístupu ve vztahu k velikosti organizace či délce jejího působení na trhu sociálních služeb, k počtu, druhu či formě nabízených služeb nebo k cílovým skupinám, na které se charita řízená respondenty orientuje. Tyto skutečnosti jsem však pečlivě zjišťovala ještě před zahájením rozhovoru, případně jsem si chybějící informace v jeho průběhu doplnila za účelem lepšího porozumění sdělenému.

6.5 Výsledky průzkumu a jejich interpretace

Rozhovor otevřela otázka na téma poslání charity. To respondenti nejčastěji definovali jako pomoc na principech křesťanské lásky k bližnímu (2 respondenti) nebo jako péči o potřebné, další respondent uvedl jako první asociaci vztahující se k poslání charity obraz posledního soudu (Mt 25). Jedna z respondentek shrnula poslání slovy: „Charita je to, čím se prezentuje církev. Pomoc potřebným ve jménu evangelia“. **Způsob, jakým ředitelé poslání organizace, kterou řídí, definovali, byl v souladu s tím, jak toto poslání veřejně deklarují jejich organizace na svých webových stránkách a v jiných informačních dokumentech. Prohlubující otázka následně potvrdila, že toto pojmosloví pro ně není vyprázdněné – všichni respondenti prohlásili, že hodnoty vztahující se k poselství Nového zákona považují pro činnost charity za klíčové. S tímto sdělením korespondují i další odpovědi na otázky vztahující se k naplňování uvedených hodnot v praxi jednotlivých charit.** Z odpovědí respondentek k tématu aktuálního poslání charity ještě vybírám: „Charita poskytuje pomoc všem lidem, celé společnosti. A zároveň vypovídá o hodnotách. Není to už ta „služba zdarma“, ale měla by to být služba, která dokáže oslovit i tím, že např. není dravá, nepouští se do konkurenčních bojů, ale nabízí spolupráci. Vždy mě například potěší, když se na nás jiné NNO nebo úřady s důvěrou obracejí, protože vědí, že jsme ochotni hledat společnou cestu, sdílet zkušenost“. **Příslušnost k Římskokatolické církvi jako ke svému zřizovateli vidí dotázaní ředitelé na několika rovinách, pouze dva respondenti však uvedli všechny 3 předpokládané oblasti, tedy: pravidelnou spolupráci s farností, spirituální podporu a společné bohoslužby. Čtyři respondenti se dotkli spolupráce s farností, ale pouze ve dvou případech byla zhodnocena jako klíčová, přínosná a uspokojivá. Ve dvou případech byla vyzdvihnuta spirituální podpora pracovníků a uživatelů služeb, dva respondenti**

uvedli ve výčtu důležitost pravidelné společné bohoslužby. Zajímavé je, že pouze dva respondenti uvedli souborně a systematicky všechny uvedené oblasti, ostatní vždy některou vynechali, přestože ji v praxi pravidelně realizují. Pokus interpretovat tuto skutečnost však může být zavádějící. Žádný z respondentů neuvedl jinou oblast, ve které se církevní identita charity, kterou řídí, v praxi projevuje.

Nejčastějším způsobem výběru charitních zaměstnanců je dle odpovědí respondentů výběrové řízení, v jednom případě je tato praxe doplněna o stáž na novém pracovišti. Respondentka k tomu uvádí: *„nedávno jsme nově zavedli ochutnávkové stáže. Jejich cílem je, aby si zájemci o práci u nás mohli vyzkoušet, zda je práce pro ně vhodná, a výhodou je, že zpětnou vazbu pak může dát celý tým sociální služby. Důležité je i to, aby nový pracovník zapadl do týmu. Sledujeme především, jak se pracovníci ke klientům chovají, jak o nich mluví. Pokud se vyjadřují pohrdlivě, s nadřazeností, jak by jejich práce s nimi pak vypadala? Výhodou stáže je, že zájemci o práci se cítí uvolnění a my je tak můžeme lépe poznat“.* **V otázce výběru nových kolegů se všichni respondenti shodli na požadavku profesionality, empatického vztahu k lidem a loajalitě k organizaci jako církevnímu subjektu. Z rozhovorů rovněž vyplynulo, že ukotvení pracovníků v křesťanské víře (nemusí jít vždy přímo o praktikující katolíky) je vítanou kvalitou, nikoli však nezbytností.** Kritériím výběrového řízení na základě zúčastněného pozorování nejčastěji odpovídá tento: *„Hlavním kritériem je profesionalita a pak loajalita vůči církvi, život v souladu s Biblií. Také mě zajímá, jestli ti, kdo u nás chtějí pracovat, jsou zapojeni také jinde, v jiných aktivitách nebo spolcích. Zda už předtím dělali něco pro druhé. A pak samozřejmě různá praktická kritéria, např. organizační dovednost, řidičský průkaz“.* **Na otázku po důrazech na profesionalitu a formaci srdce odpověděla většina respondentů (3), že obě oblasti shledává jako stejně důležité.** V jednom případě byla preferována *odbornost*, protože *formaci srdce* se lze věnovat v průběhu práce v charitě, v dalším byla naopak vyzdvížena *formace srdce* s odkazem na možnost dodatečného doplnění odbornosti.

Čtvrtá oblast byla pro respondenty nejvíce zajímavá, bylo zjevné, že téma je pro ně aktuální a živé. **Většina respondentů označila financování služeb charity z veřejných zdrojů formou grantů a dotací jako přínos i omezení, žádný nepovažoval tuto situaci za optimální (tedy především za pomoc), ale žádný také nevyužil možnosti označit variantu především omezení.** Omezující dopady respondenti nacházeli v oblasti výběru cílových skupin (2), konkrétních forem pomoci (3), popisovali je jako významné pro utváření obrazu charity ve veřejnosti (3), dotkli se také etických

principů (3). Většina respondentů se shodla na tom, že charity, stejně jako ostatní NNO financované nenárokově v rámci stávající dotační a grantové politiky, je nucena čelit problémům spojeným s finanční udržitelností, koncepčním rozvojem služeb a zajištěním bezpečného prostředí pro své zaměstnance. Jako přínos byla označena možnost realizovat velký rozsah činností, který by nebylo možné financovat z jiných zdrojů. **Přestože dle respondentů výběr cílových skupin a forem pomoci ze strany organizace významně ovlivňuje právě dotační a grantová politika, za kritéria výběru další činnosti byla označována také potřebnost vyhodnocená vlastní praxí realizovaných služeb (3), poptávka obce (4) či tradice charity (1).** Jako specifikum charitativní práce oproti jiným poskytovatelům sociálních služeb respondenti jmenovali vždy některou přidanou hodnotu nad rámec poskytování sociální služby: osobnější, lidstější přístup (2), zohlednění spirituálních potřeb (1), holistický přístup (1) nebo konstatování, že „charita je navíc společenstvím lásky“(1).

Dilemata vyplývající z poskytování sociálních služeb na principech křesťanské lásky v postmoderní společnosti respondenti nacházeli jak v oblasti etické (4), tak sociální (3). Jako etická dilemata respondenti zmiňovali úctu k nenarozenému životu (3), sexuální výchovu dětí a mládeže (2) či obecněji: „*oblast střetávání morálky a současné praxe rodinného a především pseudorodinného života klientů*“. V oblasti sociálních dilemat uvedla jedna z respondentek problémy vyplývající z neochoty obcí akceptovat sociální jev bezdomovectví: „*Například když naši terénní pracovníci rozdávají chleba lidem bez domova na náměstí. Sytíme hladové, naplňujeme naše poslání, ale úřad, město jsou proti. Chtějí zachovat dekorum, obecný pořádek. Vlastně tím veřejně poukážeme na problém, který mnoho lidí nechce vidět. A obec pak obviňuje charitu, že se chová nepřístojně. Pokažme si tím vztahy s ní, takže pak třeba nemůžeme pomoci jinde v takové míře, jak bychom chtěli. Dilematem je celkově respektující postoj k potřebným. Všichni uživatelé našich služeb jsou „jiní“, vždy se vymykají běžné populaci, jinak by obvykle nepotřebovali naši pomoc. Jde o to oslovit okolí, změnit jeho pohled na chudé a potřebné. Ale také najít správnou hranici*“. Jiná respondentka připojila pohled vztahující se k hledání hranic pomoci: „*Správná pracovnice by měla umět správně interpretovat potřeby a nabízet vhodnou pomoc. Z počátku jsme např. v naší občanské poradně chtěli být otevření pomoci všem, kdo nás požádají. Ale ukázalo se, že je to velice naivní představa. Lidé sociálně slabí často dávek zneužívali. V současné době spolupracujeme se sociálním odborem města, který nám pomáhá vykonávat sociální šetření. Na druhou stranu si říkáme, co s těmi, kteří*

kvůli této „lustraci“ ani nepožádají a propadnou sítím. Má to tak být? Doufáme, že jich moc není a občas rozhodnutí ze šetření ještě revidujeme...“.

Jako podnět pro oživení historických metod a přístupů uvedli respondenti odkazy na nejvlastnější zdroje charitního života: nezištnou odvahu milosrdného Samaritána (1), model klášterního života zahrnující péči o potřebné, duchovní život i sociální podnik (1) či blíže nespecifikované příklady svatých (2). Zajímavou reflexí pro kontext této práce byl odkaz na ztracenou dobrovolnickou tradici charity v duchu farních společenství sv. Vincenta de Paul (viz záznam rozhovoru příloha č. 3). **Nejvíce se různily reakce respondentů na otázku po zájmu vyzkoušet v organizaci nové, alternativní přístupy. Od důrazu na přítomnost a zkvalitňování služeb, v němž inovace nemají významné místo (1), přes zdůraznění procesu střednědobého plánování v organizaci, v němž by měly inovace vyrůstat z dílčích vizí vedoucích služeb či středisek (1) až k chuti a odvaze se otvírat novým projektům či přístupům: *„pokud nás nějaká představa láká, tak ji promyslíme a zrealizujeme. Například jsme charitou rostoucí zdola. Pokud někoho láká dělat to či ono charitního, tak mu to umožníme s tím, že může dělat chyby, ale ne velké. A podpoříme ho. Poučili jsme se z praxe ústavů Akademie věd. Příslušníci našeho středního a vyššího managementu mají v podstatě volnou pracovní dobu. Pracují do úpadu stejně jako zaměstnanci Akademie“.* **Pouze jedna respondentka uvedla konkrétní inovativní nápad, ten se však netýkal poskytování sociálních služeb (viz příloha č. 3).****

9. Diskuse

Předchozí text potvrzuje, že současné profesionalizované charity, resp. alespoň významná část z nich, stále vidí svou identitu ve spojení s novozákonnými východisky i historickou tradicí a hlásí se ke svému zřizovateli, kterým je Římskokatolická církev. Zdá se však, že jsou v současném světě tak trochu ztracenou institucí. V rozhovorech často zaznívala upřímná touha po větší součinnosti s farnostmi, ze kterých před svou profesionalizací v nadšeneckých dobách vznikly. Jedna z respondentek situaci popisuje takto: *„v současné době se cítíme dost z farnosti vyloučení. Ale z farnosti jsme, jako charita, vzešli. A kdybychom se distancovali, bylo by to, jako kdyby dítě zapřelo svou matku“*. Jakoby farnosti pojalý ke svým charitám nedůvěru, protože začínají jako profesionalizované instituce hovořit jiným jazykem, než je ten, kterému rozumějí. Jiná respondentka vyzdvihla důležitost vzájemné podpory ředitelů charit: *“napadá mě, jak jsem vděčná za přátelství s těmi několika řediteli charit. Ředitel charity je často velice osamělý. Kněz jakoby nevěděl, co s ním. Myslím, že by se to mělo v semináři učit, že by v tomto směru měli kněze vést, aby věděli, jak tu být pro charitu a lidi v ní“*. Přitom se nedomnívám, že by profesionalizované charity chtěly rezignovat na zapojení dobrovolníků do sociálních či zdravotnických služeb nebo do samostatných aktivit mimo ně. Potvrzuje to nabídka realizovaných činností v rámci jednotlivých charit, výzvy uveřejněné na jejich webových stránkách, stejně jako skutečnost, že veškeré nové podněty, které ředitelé uváděli mezi potencionálními vizemi, se týkaly spíše tohoto dobrovolnického rozměru činnosti. Zároveň se zdá, že veřejnost charitu a její služby vysoce hodnotí, jak to dokazuje například opakovaný úspěch Tříkrálové sbírky, která je více než jen příležitostí pro finanční podporu pomáhající organizace, ale také významným prostorem pro zapojení se na bázi dobrovolnictví, byť jednou do roka. Může být tento úspěch, který statečně odolává i společenským rozpakům kolem církevních restitucí, jen dalším hladovým projevem „společnosti zážitku“? Osobně se domnívám, že bychom našli více než to. Obraz charity v očích veřejnosti se za poslední roky významně proměnil. Myslím, že to je skvělá zpráva. Jedna z respondentek k tomu ale dodává: *„díky PR je větší informovanost o našich službách, ale také jsme více na očích. I těm, kteří nejsou charitní věci právě nakloněni. Je to těžší, zavazující. Například naše charita byla dost dlouho jakýmsi anonymním spolkem v rámci farnosti. Když jsme získali první peníze z Humanitárního fondu, tak jsme se zviditelnili. A lidé vidí značku ...“*

Charita ČR dnes patří k nejvýznamnějším poskytovatelům sociálních a zdravotních služeb v České republice, které jsou zajišťovány na stále vyšší profesionální úrovni. Jednotlivé (arci) diecézní, oblastní či farní charity dnes nabízejí téměř všechny formy a druhy sociálních služeb dle Zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, orientují se na všechny cílové skupiny. V některých oblastech, jako je např. v sociální práci s osobami bez domova, si spolu s dalšími organizacemi fungujícími na křesťanských principech dnes drží na trhu sociálních služeb primát. V péči o seniory náleží k poskytovatelům s nejvyšší kvalitou služeb. Jak už však bylo poukázáno, platí za tuto pozici také určitou cenu. Nebyla bych dobrým „advokátem“ charity jako instituce, kdybych tvrdila, že profesionální charity si neváží možností provozovat svou činnost díky veřejným zdrojům. Všichni oslovení ředitelé charit se shodují na tom, že bez této podpory by dnes charita nemohla poskytovat služby v takové šíři. Všichni ředitelé také považují požadavek na poskytování sociálních služeb v souladu se Standardy kvality za dobrou příležitost realizovat pomáhající profesi a nabízet skutečně kvalitní a efektivní služby tak, jak je v současné době zapotřebí. V praxi to potvrzují například důrazem na odbornost při výběru svých zaměstnanců či využíváním Kolegia jako prostoru pro výměnu zkušeností. Získat si respekt na trhu sociálních služeb po roce 1989 nebylo pro charity snadné. Musely čelit despektu ze strany již zavedených profesionálních státních institucí, mnohému se učit. Většina charit z mého průzkumného vzorku šíří svých služeb vybudovala reaktivně záhy po roce 2000, protože využila možností získat podporu z grantových titulů podpořených EU. Měly odvahu jít do rizika v době, kdy řada jiných NNO váhala. Dotazovaní ředitelé charit však zároveň shodně hovoří o tom, že financování z veřejných zdrojů přináší i určitá omezení. Tyto skutečnosti vyjádřili např. slovy: *„Snažíme se především reagovat na konkrétní potřeby, které vidíme kolem nás. Ale různé dotace a grantové výzvy nás tlačí do škatulky a nutí nás se přizpůsobit. Když to neuděláme, nezajistíme další chod organizace, nebudeme moci dál poskytovat služby, které jsou potřeba. Takže deformujeme naši představu pomoci“*. Praxe financování z grantů a dotací uvádí charity do celé řady problematických situací. Zajímavým příkladem dilematu, zda poskytovat „zdeformovanou“ představu pomoci či riskovat nedostatek finančních prostředků a následné uzavření dosud dobře fungující a v regionu potřebné sociální služby, přinášejí například pravidla pro dotační granty OPZ. Dle těchto pravidel může uživatel služby, v našem případě osoba bez domova, osoba v krizi nebo osoba ohrožená rizikovým způsobem života, využít pouze jednu ze služeb organizace podpořených z této finanční podpory. Při využití služby takto podpořené musí uvést své rodné číslo a další údaje, které by zabránily „zneužívání“ podpory. Co se však

stane s efektivitou pomoci, pokud z těchto zdrojů je podpořeno jak nízkoprahové denní centrum, tak azylový dům pro muže a azylový dům pro ženy, které jsou pro většinu uživatelů nízkoprahového denního centra vyšším integračním stupněm? Podotýkám, že tyto služby jsou jediné svého druhu v regionu a zmíněná finanční podpora je jediným dostupným veřejným zdrojem financování po dobu tří kalendářních let. Objem prostředků nezbytných pro zajištění těchto služeb představuje několik milionů korun. Charita jako poskytovatel, který v mnoha krajích nemá konkurenci v oblasti sociální prevence pro tuto cílovou skupinu, tak stojí před požadavkem kvality služby, zajištění její finanční udržitelnosti a zároveň před morálním dilematem. Nepožádání o tuto finanční podporu znamená nejen omezení pomoci lidem v nouzi, což je nejvlastnějším posláním charity, ale také ohrožení pracovní příležitosti pro zaměstnance, kteří v těchto službách působí. Pro současné charity v ČR je zatím velmi obtížné fungovat nezávisle na veřejných zdrojích plynoucích především ze státního rozpočtu. Pokud by tomu tak nebylo, pravděpodobně by se mohly vrátit například k odvážným snahám z období po sametové revoluci a poučené profesionální zkušeností uplynulých let vybudovat jako ostrůvek pozitivní deviace zařízení určené lidem ohroženým rizikovými způsoby života, kterým se opakovaně nedaří obstát ve společnosti, aniž by je vnitřní pravidla tlačila k úspěšné integraci. Vybudování jakéhosi domova důchodců pro osoby bez domova, terapeutické komunity nejen pro osoby s duševním onemocněním či osoby závislé na návykových látkách nebo domu na půl cesty pro dospělé osoby by byl vítanou inovací na trhu sociálních služeb, jakou Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách zatím neumožňuje. Je otázkou, nakolik se charitám v budoucnu podaří nalézt odvahu a možnosti k sociálním inovacím. Zatím se mi zdá, že aktuální situaci příznačně vystihuje následující reflexe jedné z dotázaných ředitelek: *„Nejsem příliš vizionář, jsem spíše praktik. My se v nejbližších letech nesoustředíme tolik na další růst, spíše na kvalitu. Chtěli bychom ještě výhledově vybudovat denní centrum pro bezdomovce a pustit se do sociálního bydlení, ale ani jedno asi moc inovativní není. Ale nedávno jsem četla příběh nějaké NNO a s údivem jsem zjistila, že někdo může fungovat nezávisle na veřejných zdrojích, jen díky drobnému fundraisingu. To obdivuji, mě vlastně nikdy předtím nenapadlo, že by to šlo“.*

Závěr

Cílem mé diplomové práce bylo zjistit, jakým způsobem charitní organizace se samostatnou právní subjektivitou reflektují a veřejně definují své poslání, činnosti a vize v současné české společnosti. V rámci svých dílčích cílů tato práce formulovala základní teoretická východiska charitativní práce, stručně shrnula proměny charitativní praxe v českém a evropském prostředí, popsala činnost Charity ČR jako poskytovatele sociálních služeb na počátku 21. století a vymezila vybraná specifika charitativní práce v kontextu dialogu teologie a sociální práce. Na základě semistrukturovaných rozhovorů s řediteli profesionálních charit, obsahové analýzy a zúčastněného pozorování lze v závěru konstatovat, že současné profesionální charity stále reflektují své poslání a činnost v kontextu novozákonní tradice a hodnot. Ačkoli se cítí být součástí občanské společnosti a oceňují širí možnosti, které jim nabízí poskytování sociálních služeb na profesionální úrovni za podpory grantové a dotační politiky, vnímají zároveň určitá omezení pro své autentické fungování a další rozvoj zvláště v oblasti organizační, sociální či etické. Vzhledem k širší tématu se tato práce soustředila na farní charity působící na profesionální úrovni v rámci Arcidiecézní charitě Praha, která nabízí své služby pro hlavní město Prahu, Středočeský a Ústecký kraj. Domnívám se, že zajímavá by byla komparace s obdobným průzkumem realizovaným v jiné diecézi na území ČR. Téma mě rovněž inspirovalo k úvaze, jaké faktory hrají zásadní roli při rozhodování farních charit při výběru jejich činnosti a způsobech fungování, zvláště v rozhodnutí poskytovat sociální služby na profesionální bázi.

Seznam použité literatury

Prameny:

1. BAZALOVÁ, E. *Reflexe hodnot v sociální práci se zaměřením na práci v Charitě*. České Budějovice, 2011. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta.
2. BENEDIKT XVI. *Deus caritas est*. Praha: Paulínky, 2006. ISBN 80-86949-03-6.
3. BIBLE. *Písmo svaté Starého a Nového zákona*. Ekumenický překlad. Vyd.14. Praha: Česká biblická společnost, 2008. ISBN 978-80-85810-66-0.
4. *Bílá kniha: Pohled církve na potřebu majetkového vyrovnání mezi Českou republikou a Církví římskokatolickou*. Praha: Interní materiál Ministerstva kultury ČR, 1996.
5. ČESKÁ BISKUPSKÁ KONFERENCE. *Kodex Charity Česká republika*. Olomouc: Arcidiecézní charita Olomouc, 2009.
6. DOLEŽEL, J. Bůh na straně chudých – biblické inspirace pro sociální práci In *Spravedlnost a služba: Sborník vydaný k příležitosti 10. Výročí činnosti CARITAS-VOŠ sociální Olomouc*. Olomouc: CARITAS-VOŠ, 2006, s. 73-99.
7. DOLEŽEL, J. Biblické kořeny sociální práce. In MARTINEK, M. a kol. (ed.) *Praktická teologie pro sociální pracovníky*. Vyd. 2. Praha: Jabok, 2010. ISBN: 978-80-904137-6-4. s. 26-39.
8. DOLEŽEL, J. *Teoretické ukotvení církevní sociální práce na pozadí obecných a českých charitních dějin až po encykliku Deus caritas est*. Olomouc, 2011. Disertační práce. Univerzita Palackého v Olomouci. Katedra pastorální a spirituální teologie.
9. DOLEŽEL, J. Východiska a cíle charitativně – diakonické práce se seniory. *Sociální práce*. 2004, č. 3, s. 90 – 102.
10. FISCHER, O., MILFAIT, R. (eds.) *Etika pro sociální práci*. Vyd. 1. Praha: Jabok, 2010, ISBN 978-80-904137-8-8.
11. *Gaudium et spes* In *Dokumenty II. vatikánského koncilu*, vyd. 2. Praha: Zvon, 1995. ISBN 80-7192-467-9.
12. GRUN, A., ASSLANDER, F. *Řízení jako duchovní úkol*. Vyd. 1. Kostelní vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2008. ISBN 978-80-7195-149-0.

13. HALÍK, T. *Sociální encykliky*. Praha: ZVON, 1996. ISBN 80-7113-154-7.
14. HAVRDOVÁ, Z. *Kompetence v praxi sociální práce*. Praha: Osmium, 1999. ISBN 80-902081-8-5.
15. CHADIMA, M. *Dějiny charitativní péče*. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007. ISBN 978-80-7041-632-7.
16. Charita ČR. *Výroční zpráva 2007*
17. Charita ČR. *Výroční zpráva 2014*
18. JALUŠKA, A. Osoby ve výkonu trestu odnětí svobody. In: MARTINEK, M. a kol. (ed.). *Praktická teologie pro sociální pracovníky*. Vyd. 2. Praha: Jabok, 2010. ISBN: 978-80-904137-6-4.
19. KAPLÁNEK, M. (eds.), *Teologie a sociální práce. Dvacet let dialogu*. Vyd. 1. Praha: Pro Evangelickou teologickou fakultu UK vydal JABOK - Vyšší odborná škola pedagogická a teologická, 2013. ISBN 978-80-904681-1-5.
20. KOLAŘÍK, P. Identita sociálních služeb poskytovaných katolickou církví. *Sociální práce*. 2008, č. 4, s. 75-84. Brno: Asociace vzdělavatelů v sociální práci. ISSN 1213-6204.
21. KOPŘIVA, K. *Lidský vztah jako součást profese*. Vyd. 5. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-181-6.
22. JANEBOVÁ R., MUSIL L. Mýty o roli sociálních pracovníků a pracovníc. *Sociální práce*. 2007, č. 1, str. 60.
23. KOTUS, J., MUNKOVÁ, G., ŠTEFKO, M. *Obecné otázky sociální politiky*, Praha: Ústav státu a práva AV ČR, 2013. ISBN 978-80-87439-08-1
24. KŘIVOHLAVÝ, J. *Hořet, ale nevyhořet*. Vyd. 2. Kostelní vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2012. ISBN 978-80-7195-573-3.
25. KŘIŠŤAN, A., MUSIL, L. Nezodpovězená otázka vztahu „pozorného srdce“ a „odbornosti“ v křesťansky zakotvené praxi sociální práce. *Sociální práce*. 2008, č. 4.
26. LEHNER, M. Teologická reflexe charity – obor pro „pěstování orchidejí“ nebo srdce teologie. *Caritas et veritas*. 2011, č. 1, s. 21- 23.
27. Letopisy Tříkrálové sbírky. *Caritas* - Inzertní příloha Katolického týdeníku. 2016, č.1.
28. MATOUŠEK, O. *Metody a řízení sociální práce*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-502-8.

29. MATOUŠEK, O. A KOL. *Sociální práce v praxi*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2008. ISBN 80-7367-002.
30. MATOUŠEK, O. A KOL. *Základy sociální práce*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-473-7.
31. MAROON, I. *Syndrom vyhoření u sociálních pracovníků*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2012. ISBN: 978-80-262-0180-9.
32. MUSIL, L. *Ráda bych Vám pomohla, ale ... Dilemata práce s klienty v organizacích*. Vyd. 1. Brno: Marek Zeman, 2004. ISBN 80-903070-1-9.
33. MUSIL, L. Tři pohledy na budoucnost sociální práce In Smutek, M. Seibel, F. W., Truhlářová, Z. (eds.). *Rizika sociální práce*. Hradec králové: Gaudeamus, 2010, s. 13-15.
34. NAVRÁTIL, P. *Teorie a metody sociální práce*. Brno: Marek Zeman, 2001. ISBN 80-903070-0-0.
35. NEČASOVÁ M. Komentář k mezinárodnímu etickému kodexu. *Sociální práce*. 2004, č. 4., s. 36-38. Brno: Asociace vzdělavatelů v sociální práci. ISSN 1213-624.
36. OPATRNÝ, M., LEHNER, M. a kol. *Teorie a praxe charitativní práce*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta, 2010. ISBN 978-80-7394-214-4.
37. OPATRNÝ, M. *Diakonická teologie*. České Budějovice, 2007. Studijní materiály. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta.
38. OPATRNÝ, M. *Sociální práce a teologie*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2013. ISBN 978-80-7429-408-2.
39. OPATRNÝ, M. Třináctá komnata vztahu teologie a sociální práce. K problematice negativních vlivů křesťanské víry na pomáhání. *Caritas et veritas*. 2011, č. 1, s. 44-59.
40. OPATRNÝ, M., MOTLOVÁ, L. Senioři. In: MARTINEK, M. a kol. (ed.). *Praktická teologie pro sociální pracovníky*. Vyd. 2. Praha: Jabok, 2010. ISBN: 978-80-904137-6-4.
41. OUDOVÁ, D. Sociální kompetence, zdroje a evaluace. In KRAHULCOVÁ, B. (eds). *Sborník katedry psychosociálních věd a etiky: Kontexty sociální a charitativní práce*. Praha: Nakladatelství L. Marek pro Univerzitu Karlovu – Husitskou teologickou fakultu, 2008. 203 s. ISBN 978-80-87127-07-0.

42. POLÁČKOVÁ, Z. *Fundraisingové aktivity*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7178-694-2.
43. POSPÍŠIL, C. *Teologie služby*. Vyd. 1. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. ISBN 80-7192-748-1.
44. PRÁZDNÁ, R. Osoby se zdravotním postižením. In: MARTINEK, M. a kol. (eds.). *Praktická teologie pro sociální pracovníky*. Vyd. 2. Praha: Jabok, 2010. ISBN: 978-80-904137-6-4.
45. PRINZ, P. Bezdomovci. In: MARTINEK, M. a kol. (eds.). *Praktická teologie pro sociální pracovníky*. Vyd. 2. Praha: Jabok, 2010. ISBN: 978-80-904137-6-4.
46. RATZINGER, K. *Úvod do křesťanství*. Vyd. 1. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2008. ISBN: 978-80-7195-012-7.
47. ŘEZNÍČEK, I. *Metody sociální práce*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství, 1994. ISBN 80-85850-00-1.
48. SCHMIDBAUER, W. *Psychická úskalí pomáhajících profesí*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-312-9
49. SLABÝ, A. O teologické reflexi charity a křesťanské sociální práce. *Teologické texty*. 1996, č. 5, s 175–176.
50. ŠMERDA, H. *Křesťanská charita od počátku do konce středověku*, Vyd. 1. Břeclav: Jiří Polach, 2011. ISBN 978-80-905076-0-9.
51. ÚLEHLA, I. *Umění pomáhat*. Vyd. 3. Praha: SLON, 2009. ISBN 978-80-86429-36-6.
52. VAŠEK, B. *Dějiny křesťanské charity*. Olomouc: Velehrad, 1941.
53. VÁVROVÁ, S. *Doprovázení v pomáhajících profesích*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0087-1.
54. VOJTÍŠEK, Z., DUŠEK, P. *Spiritualita v pomáhajících profesích*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0088-8.
55. *Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, platné znění.*
56. ZVĚŘINA, J.: *Teologie agapé*. Praha: Skriptum. 1992. ISBN 80-85528-20-7.

Sekundární literatura:

1. ARCIDIECÉZNÍ CHARITA PRAHA. *Výroční zpráva 2015*.
2. ELICHOVÁ, M. Pěstování orchidejí a praxe charitativních organizací. Teologická reflexe charity a praxe pomáhající organizace. *Caritas et veritas*. 2001, č. 1, s. 30 - 33.
3. HENDL, J. *Kvalitativní výzkum. Základní teorie, metody a aplikace*. Vyd. 4. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-0982-9.
4. MESSINA, R. *Dějiny charitativní činnosti*. Vyd. 1. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005. ISBN 80-7192-859-3.
5. MIŠOVIČ, J. Čím se vyznačuje identita nábožensky zaměřených pracovníků charity. *Caritas et veritas*. 2013, č. 3, s. 61-73.
6. OPATRŇÝ, M. K čemu může být sociálnímu pracovníkovi dobrá jeho víra? *Sociální práce*. 2008, č. 4, s. 85-91. Brno: Asociace vzdělavatelů v sociální práci. ISSN 1213-6204.
7. *Stanovy charity České republiky*, platné znění z 24. 3. 2013.
8. *Zavádění standardů kvality soc. služeb do praxe*. Průvodce poskytovatele. Praha: MPSV, 2002.

Encyklopedie a slovníky

1. MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-3680.

Elektronické zdroje:

1. ARCIDIECÉZNÍ CHARITA OLOMOUC: oficiální stránky ADCH Olomouc [on line]. ©2016 [cit. 2016-05-28]. Dostupné z: <http://www.acho.charita.cz/>.
2. ARCIDIECÉZNÍ CHARITA PRAHA: oficiální stránky ADCH Praha [on line]. ©2016 [cit. 2016-05-28]. Dostupné z: <http://praha.charita.cz/sluzby/>.
3. KOPŘIVA, J., HAVRDOVÁ, Z., HORÁKOVÁ, D. *Deset let práce a směřování České katolické charity* [on line]. ©2016 [cit. 2016-05-28]. Dostupné z: <http://www.charita.cz/o-charite/z-historie/clanky-o-historii-charity/>.
4. DIECÉZNÍ CHARITA ČESKÉ BUDĚJOVICE: oficiální stránky DCH České Budějovice [on line]. ©2016 [cit. 2016-05-28]. Dostupné z: <http://www.dchcb.cz/>.
5. DIECÉZNÍ CHARITA LITOMĚŘICE: oficiální stránky DCH Litoměřice [on line]. ©2016 [cit. 2016-05-28]. Dostupné z: <http://dchltm.cz/>.
6. DIECÉZNÍ CHARITA HRADEC KRÁLOVÉ: oficiální stránky DCH Hradec Králové [on line]. ©2016 [cit. 2016-05-28]. Dostupné z: <http://hk.caritas.cz/>.
7. DIECÉZNÍ CHARITA OSTRAVA-OPAVA: oficiální stránky DCH Ostrava-Opava [on line]. ©2016 [cit. 2016-05-28]. Dostupné z: <http://dchoo.caritas.cz/>.
8. DIECÉZNÍ CHARITA BRNO: oficiální stránky DCH Brno [on line]. ©2016 [cit. 2016-05-28]. Dostupné z: <http://dchb.charita.cz/>.
9. DIECÉZNÍ CHARITA PLZEŇ: oficiální stránky DCH Plzeň [on line]. ©2016 [cit. 2016-05-28]. Dostupné z: <http://www.dchp.cz/>.
10. FARNÍ CHARITA BEROUN: oficiální stránky FCH Beroun [on line]. ©2016 [cit. 2016-05-28]. Dostupné z: <http://beroun.charita.cz/>.
11. FARNÍ CHARITA KRALUPY NAD VLTAVOU: oficiální stránky FCH Kralupy nad Vltavou [on line]. ©2016 [cit. 2016-05-28]. Dostupné z: <http://kralupy.charita.cz/>.
12. FARNÍ CHARITA STARÝ KNÍN: oficiální stránky FCH Starý Knín [on line]. ©2016 [cit. 2016-05-28]. Dostupné z: <http://www.socialnipece.cz/>.

13. FARNÍ CHARITA ROUDNICE NAD LABEM: oficiální stránky FCH Roudnice nad Labem [on line]. ©2016 [cit. 2016-05-28]. Dostupné z:
<http://charitaroudnice.cz/>.
14. FARNÍ CHARITA VLAŠIM: oficiální stránky FCH Vlašim [on line]. ©2016 [cit. 2016-05-28]. Dostupné z: <http://vlasim.charita.cz/>.
15. *Farní katolická Charita Žižkov u kostela sv. Prokopa*, [on line]. ©2016 [cit. 2016-25-06]. Dostupné z: http://www.farnost-zizkov.cz/?id_rubrika=54.
16. CHARITA ČESKÁ REPUBLIKA. *Z historie charity* [on line]. ©2016 [cit.2016-05-8]. Dostupné z: <http://www.charita.cz/>.
17. CHARITA ČR. *Národní zpráva* [on line]. ©2015 [cit. 2016-05-28].
Dostupné z: <http://www.charita.cz/res/archive/019/002222.pdf?seek=1454316679>.
18. *Charitativní služba církve. Pastorační péče o rodinu* [on line]. ©2005. Dostupné z:
<http://www.cirkev.cz/cirkev-ve-svete/dokumenty/fialova-rada/>.
19. *Sít' sociálních služeb ve Středočeském kraji pro rok 2016* [on line]. ©2016 [cit. 2016-04-12]. Dostupné z:
<http://www.kr-stredocesky.cz/web/socialni-oblast/pripominkove-rizeni-sit>.
20. *Sociální služby Ústeckého kraje* [on line]. ©2016. Dostupné z:
<http://socialnisluzby.kr-ustecky.cz/socialni-sluzby/>.

Seznam příloh

Příloha 1: Farní charity v rámci působnosti ADCH Praha na profesionální bázi (tabulka)

Příloha 2: Nástroj pro vedení semistrukturovaného rozhovoru s respondenty

Příloha 3: Přepis vybraného semistrukturovaného rozhovoru